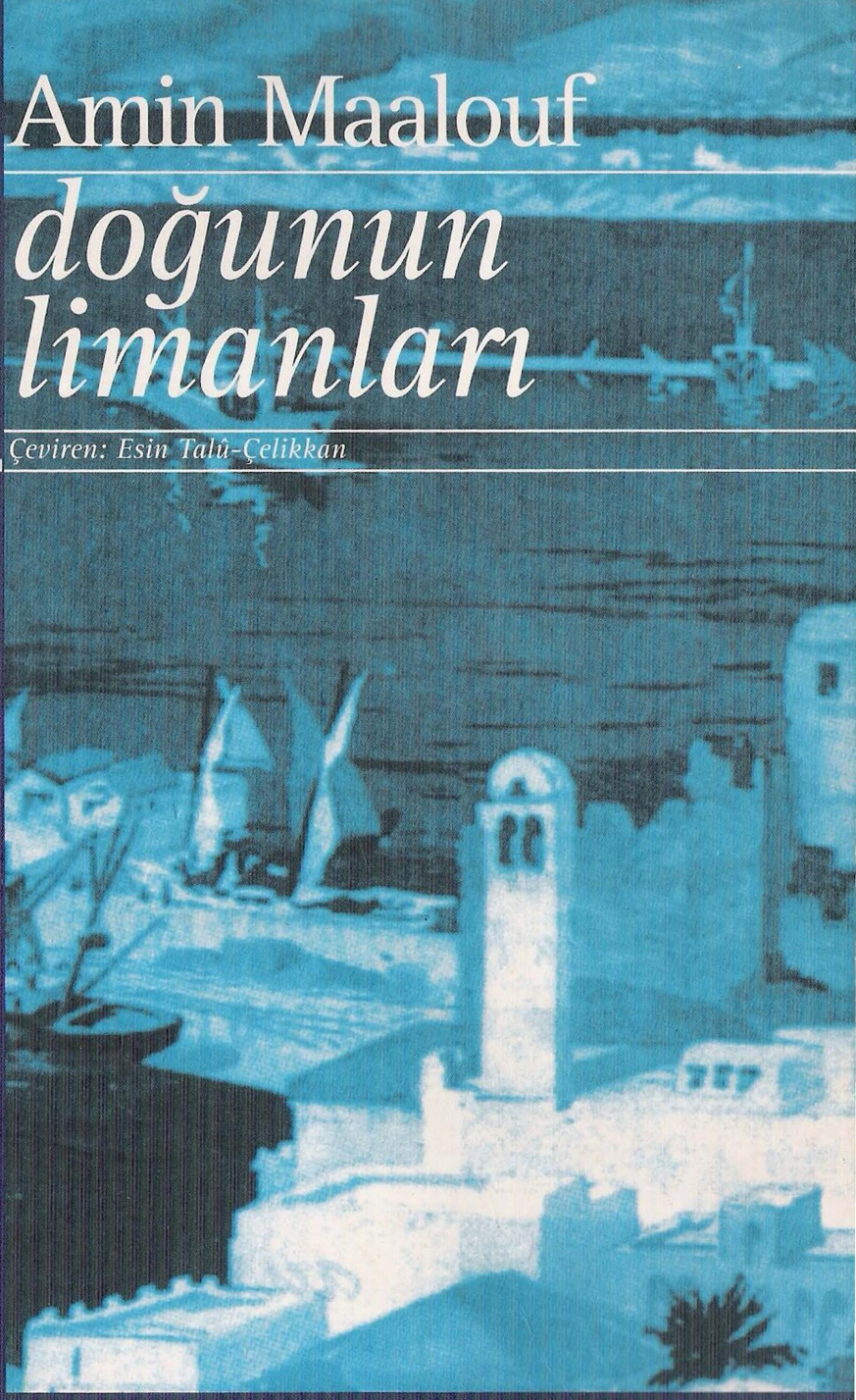
Amin Maalouf

doğunun limanları

ROMAN

Çeviren: Esin Talû-Çelikkan

6. BASKI

YAPI KREDİ YAYINLARI

Amin Maalouf'un
YKY'deki öbür kitapları:

Afrikalı Leo *(1993, 1997)*
Semerkant *(1993, 1997)*
Tanios Kayası *(1995, 1997)*

AMIN MAALOUF

Doğunun Limanları

ÇEVİREN:
ESİN TALU-ÇELİKKAN

ROMAN

YKY

Edebiyat - 167
ISBN 975-363-512-5

Doğunun Limanları / Amin Maalouf
Özgün Adı: Les Échelles du Levant
Çeviren: Esin Talu-Çelikkan

1. baskı: İstanbul, Kasım 1996
6. baskı: 2000 adet, İstanbul Ocak 1998

Baskı: Şefik Matbaası

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 1996
© Éditions Grasset & Fasquelle, 1996
Bu kitabın telif hakları Akçalı Ajans aracılığıyla alınmıştır.
Türkçe çevirinin tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi, No: 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0-212) 293 08 24 Faks: (0-212) 293 07 23

Odile Cail'e

Bu öykü bana ait değil, bir başkasının yaşamını anlatıyor. Kendine özgü sözcükleriyle, onları sadece belirsiz veya tutarsız bulduğumda düzelttim. Kendine özgü gerçekleriyle, bütün gerçekler birbirine eşdeğerde.

Ara sıra bana yalan söylemiş midir? Bilemem. Ama herhalde kendisi hakkında, sevdiği kadın hakkında, buluşmaları, şaşkınlıkları, inançları, düş kırıklıkları hakkında söylememiştir. Bunun kanıtı elimde. Ama yaşamının her aşamasında kendi davranışları, hiç de alelade olmayan ailesi, mantığının değişik dalgaları –demek istiyorum ki delilikten bilgeliğe, bilgelikten deliliğe gidip gelen o bitmez tükenmez gelgitler– hakkında her şeyi söylememiş olması mümkündür. Yine de iyi niyetli olduğunu düşünüyorum. Belleğine olduğu kadar yargılamasına da güvenemediğini kabul edebilirim ama, hep iyi niyetli olmuştur.

Ona 1976 Haziran'ında metroda rastladım. Kendi kendime "Bu, O!" diye mırıldandığımı anımsıyorum. Onu tanımak birkaç saniyemi almıştı. O güne kadar ona ne rastlamıştım ne de adını duymuştum. Sadece birkaç yıl önce, bir kitapta resmini görmüştüm. Tanınmış biri değildi. Gerçi, resmi bir tarih dersi kitabında olduğuna göre, bir bakıma tanınmış biriydi. Ama bu, resmin altında adı yazılan bir büyük adamın portresi değildi. Resim, bir rıhtımda toplanmış bir kalabalığı gösteriyordu; arka planda, sadece küçük bir parçası dışında, bütün bir ufku kaplayan bir gemi vardı; resmin altında, Eski Dünya'dan insanların 2. Dünya Savaşı'nda Avrupa'ya gelerek Direniş saflarına katıldıklarını ve dönüşlerinde birer kahraman olarak karşılandıkları yazılıydı.

Gerçekten de kalabalığın ortasında, gözleri kamaşmış genç bir adam vardı. Açık renk saçlı, biraz çocuksu çizgilere sahip, çiçekten girlandı o an takılmış gibi, boynu azıcık yana uzamış.

Ç.N.: "Les Échelles du Levant": Kelime anlamı olarak "Doğunun Merdivenleri" olup, bazı Akdeniz limanlarına Fransızların taktığı ad.

Ne kadar zaman bu resmi seyre dalmıştım! Okulda üst üste dört sene aynı tarih kitabından ders gördük: her yıl bir çağı öğrenmek durumundaydık. Önce şanlı Antik çağı; İskender'in fethettiği Fenike kentleri; sonra Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Haçlılar, Memluklar; daha sonra dört yüz yıllık Osmanlı egemenliği; nihayet iki dünya savaşı, Fransız mandası: bağımsızlık... Bana gelince ben, programın nasıl ilerlediğini bekleyemeyecek kadar sabırsızdım. Tarih tutkumdu. Daha ilk günlerde bütün kitabı gözden geçirmiştim, tekrar tekrar okumaktan bıkmamıştım. Sayfaların her biri kıvrık, buruşuk, köşeleri yenik, satırların altları çizik, kargacık burgacık yazılı, yorum yerine ünlemlerle dolu idi.

Bütün bunları, o resmi iyice incelemiş olduğumu göstermek için söylüyorum. Beni ne büyülemişti? Kuşkusuz bir avcun içi büyüklüğündeki resimde, o yaşta ne hayal ediyorsam hepsi vardı: deniz yolculuğu, serüven, yüce bir özveri, zafer ve belki de hepsinden çok, o muzaffer-tanrıya bakan genç kızlar...

Şimdi ise, tanrı burada. Karşımda, Paris'te, metroda ayakta, bir sütuna dayanmış, kim oldukları bilinmeyen bir sürü adamın ortasında tanınmamış bir adam. Ama hep o hayran bakış, hep o çocuksu çizgiler, bugün artık kırlaşmış hep o açık renk saçlar. Ve hep o yana eğik baş. Nasıl tanımazsın?

Volontaires istasyonunda indiğinde, arkasından gittim. O gün biriyle buluşacaktım ama tercihimi yapmıştım: göreceğim kişiyi akşama doğru veya ertesi günü arayabilirdim, ama onu bir kere kaybedersem bir daha göremeyeceğimden emindim. Asla.

Metro istasyonundan çıkmadan önce semt haritasının önünde durdu. Burnunu yapıştıracak kadar yaklaştı, sonra, mesafeyi ayarlayacak biçimde geriledi. Gözleri onu ele veriyordu. Şansımı denemeliydim, ona doğru yürüdüm.

— Size belki yardım edebilirim...

Doğu şivesiyle konuşmuştum, hoş bir gülümseme ve bir iki güzel sözcükle anladığını belli etti. Ama yine de hayret etmekten geri kalmadı. O zaman bir çekinme belirtisi farkettim, sanırım yanılmamıştım. Evet çekingenlik ve hattâ bir çeşit utanç dolu korku. İzinin sürüldüğünü ama bundan pek de emin olmayan yine de boş yere sert veya kaba olmak istemeyen bir insanın utanç dolu korkusu.

— Yakınlarda olan bir sokağı arıyorum, dedi. Sokağın adı Hubert Hughes.

Onu bulmakta zorluk çekmedim.

— İşte, dedim. Sadece H. Hughes yazmışlar, okunmaz bir yazı ile...

— Yardımınıza teşekkürler! Yaşlanan gözlerimi değil de haritayı yapanları suçladığınız için de teşekkürler...

Tatlı bir yavaşlıkla konuşuyordu, sanki söylemeden önce her sözcüğü silkmesi gerekiyormuş gibi. Ancak cümleleri doğru, sözcükleri seçilmiş, eksiği, çelişkisi olmayan cümlelerdi. Laubali olmayan bir dil! Hattâ insanlarla değil de kitaplarla konuşurmuş gibi, modası geçmiş, çok eskimiş sözcükler!

— Eskiden olsaydı haritaya, plana gerek kalmaksızın, içgüdümle yolumu bulurdum...

— Uzak değil. Sizi götürebilirim; buraları bilirim.

Rahatsız olmamamı söyledi ama nezaketen. Israr ettim; üç dakika sonra oradaydık. Sokağın başında durdu, gözleriyle sokağı taradı ve biraz küçümseyici bir biçimde:

— Küçük bir sokak, dedi. Pek küçük bir sokak. Ama alt tarafı sokak işte.

Sözlerindeki aleladelik ona benim gözümde bir özgünlük kazandırmıştı.

— Hangi numarayı arıyorsunuz?

Ona sağduyu dalı uzatmaktaydım. Dala tutunmadı.

— Özel bir numara değil. Sadece sokağı görmeye geldim. Önce çıkacağım sonra da karşı kaldırımdan ineceğim. Ama sizi alıkoymak istemem, işiniz vardır. Buraya kadar eşlik ettiğiniz için teşekkürler!

Bu noktaya geldikten sonra böyle ayrılmak istemiyordum, bilmeliydim. Tuhaf görüntüsü merakımı büsbütün artırmıştı. Fazladan nezaket gösterisiymiş gibi son sözlerini duymazlıktan geldim.

— Bu sokakta anılarınız olmalı!

— Hayır. Daha önce hiç gelmedim.

Yeniden yan yana yürümeğe başlamıştık. Ben sık sık ona bakarak, onu inceliyordum; o da, burnu havada, binalara hayranlıkla bakıyordu.

— Anıtsal sütunlar. Sağlam ve güven verici bir sanat. Güzel bir burjuva sokağı. Biraz dar... Alt katlar loş olmalı. Belki orası, cadde tarafı öyle değildir.

— Mimarsınız.

Sözüm, bir bulmacanın cevabı gibi çıkmıştı! Fazla samimi bir görüntü vermemek için, soru sorar gibi de çıkmıştı.

— Hiç de değil.

Sokağın ucuna varmıştık, aniden durdu. Mavi beyaz plakayı okumak için gözlerini kaldırdı, sonra saygı ifadesi olarak indirdi, iki yanına sarkmış olan elleri önünde birleşti, parmakları hayali bir şapkayı tutmak istercesine, tuhaf biçimde kenetlendi.

Arkasına geçtim.

Hubert Hughes Sokağı
Direnişçi
1919-1944

Gevşemesini ve bana doğru dönmesini bekledim. Bir cenazedeymiş gibi fısıldayarak:

— Onu tanır mıydınız? diye sordum.

Aynı tonda yanıtladı:

— Adı bir şey ifade etmiyor.

Şaşkınlığıma aldırmayarak cebinden bir küçük defter çıkardı ve notlar almağa başladı. Sonra da:

— Bana, Paris'te direnişçilerin adını taşıyan otuz dokuz sokak, cadde veya alan olduğunu söylediler, dedi. Bundan önce yirmi birini ziyaret ettim. Geriye on yedi kaldı. Adı "Etoile" iken gittiğim Charles-de Gaulle meydanını saymazsak, on altı.

— Hepsini ziyaret edecek misiniz?

— Dört günde, bol bol vaktim var.

Neden dört gün? Tek bir açıklaması vardı bana göre:

— Sonra da memlekete dönüyorsunuz?

— Sanmıyorum...

Birden, söz konusu Hubert-Hughes Sokağı'nda benden bir hayli uzakta düşüncelere dalmış göründü. Memleketten, dönüşten söz etmekle hata mı etmiştim?

Belki de bu "dört gün"den söz etmekle böyle düşünceye dalmıştı.

Ruhuna henüz nüfuz edemiyordum. Bunun için sözü değiştirmeyi yeğledim.

— Hubert Hughes'ı tanımadınız ama Direniş ile ilgilenmeniz bir rastlantı olmasa gerek...

Cevap vermesi gecikti. Yeryüzüne inmesi vakit aldı.

— Ne demiştiniz?

Sözlerimi tekrar etmek zorunda kaldım.

— Doğru, okumak için savaşta Fransa'ya gelmiştim. Direnişçiler tanıdım.

Az daha resimden, tarih kitabından söz edecektim. Çabucak vazgeçtim. Onu bilerek izlemiş olduğumu anlamış olurdu. Onu gözetlediğimi anlamış olurdu, belki günlerden beri kötü bir niyet beslediğimi... En iyisi bilmezlikten gelmekti.

— O yıllar belki de bazı arkadaşlarınızı yitirdiniz.

— Bazılarını, doğru.

— Siz de silah altında değil miydiniz?

— Hayır.

— Belki de derslerinize devam etmeyi tercih ettiniz...

— Tam olarak değil... Ben de gizlilik içinde yaşadım. Herkes gibi.

— Herkes direnme örgütünde değildi o devirde. Çok alçakgönüllüsünüz.

Karşı koyacak sandım. Bir şey söylemedi. Bunun üzerine üsteledim: "Bence çok alçakgönüllüsünüz". Bu bir soru olmaktan çok, varılmış bir sonuçmuş gibi sevimli bir tonda söylenmişti. Her zaman iyi sonuç veren eski gazeteci kurnazlığı; nitekim çenesi açıldı. Cümleleri yavaş olmakla birlikte, heyecandan yoksun değildi;

— Size sadece gerçeği söylüyorum! Binlerce insan gibi gizliliğe gömülmüştüm. Ne daha genç, ne daha yaşlı, ne daha korkak ne daha kahramandım. Akılda kalacak hiçbir şey yapmadım...

Sözlerindeki ve davranışlarındaki kibarlıkla, hiçbir düşmanlık göstermeden, benim gibi ısrarlı muhatabına gücendiğini göstermeyi başarmıştı.

— Ne okuyordunuz?

— Tıp.

— Sanırım savaştan sonra devam ettiniz.

— Hayır.

Fazlasıyla kuru bir "hayır". Bu adamda bir şeyi incitmiştim.

— Yapacak çok işiniz vardır. Size engel olmak istemem, dedi ve yeniden düşüncelerine daldı. Bana kibarca yol veriyordu. Hiç kuşkusuz yaralı bir yanına dokunmuştum. Ama askıntı olmayı sürdürdüm:

— Üç yıldan beri o döneme, Savaşa, Direnişe büyük ilgi duyuyorum... Bu konuda onlarca kitap yuttum. Bunları yaşamış olan biriyle konuşmanın, benim için ne demek olduğunu bilemezsiniz!

Yalan söylemiyordum. Bakışından onu yumuşatmış olduğumu anladım.

— Biliyor musunuz? dedi, uzun zamandır koyuverilmeyen bir ırmak gibiyim. Bir yarık açılmayagörsün. Susana aşkolsun! Üstelik önümüzdeki günlerde yapılacak işim yokken...

— Geriye kalan on altı ya da on yedi sokağın ziyaretlerinden başka...

Güldü.

— Onu günlerimi doldurmak için yapıyorum, bu arada...

Ne beklediğini yeniden sormak isteği duydum. Düşüncelerine yeniden dalmasından ve hiç çıkmamasından korktum. Komşu caddedeki kahvelerden birine gidip oturmayı önermek, bana daha akılcı geldi.

Köpüklü iki bira ile, terasta yerlerimize oturduğumuzda konuya döndüm. Yarım kalan eğitimine...

— Kurtuluş'un ertesi günü sarhoş gibiydim. Kendime gelmem vakit aldı. Çok vakit. Ayrıca, artık kafamı eğitime verebilecek durumda değildim.

— Ya aileniz? Israr etmediler mi?

— Doktor olmak isteyen bendim. Babamın her zaman benim hakkımda başka tasarıları vardı, o isterdi ki...

Durdu. Belki de son tereddütüydü. Konuşmadan önce, beni gün ışığına çıkartmak istercesine bana uzun uzun baktı.

— Babam büyük bir ihtilalci olmamı isterdi.

Gülümsemekten kendimi alamadım.

— Evet, biliyorum, normal ailelerde baba çocuğunun tıp okumasını ister, çocuk da devrim hayalleri görür. Ama benim ailem "normal" diye tanımlanabilecek bir aile değildi...

— Anladığım kadarı ile babanız ilk ihtilalcilerden olmalı.

— Herhalde o da kendini böyle tanımlardı. Daha doğrusu devrimci bir ruha sahipti diyebiliriz. Asla hırçın değildi. Hattâ neşeli, yaşamayı seven biriydi. Ama tam bir isyancı.

— Neye karşı?

— Her şeye karşı! Yasalara, dine, geleneklere, paraya, siyasete, okula... saymak uzun sürer. Değişen ne varsa ve değişmeyen ne varsa karşıydı. Kendisinin dediği gibi "Aptallığa ve zevksizliğe ve kireçlenmiş beyinlere" karşı! Muazzam karışıklıklar hayal ederdi...

— Böyle davranmasına ne yol açtı?

— Söylemesi zor. Ama çok gençken, kinleneceği durumlarla karşılaştığı bir gerçek.

— Herhalde elverişiz bir ortamda yetişmişti...

— Yoksul mu demek istiyorsunuz? İşte burada yanıldınız dostum. Bu sözleri söyleyince, utanırmış gibi gözlerini indirdi. Ama sanırım daha çok gururlanmasını gizlemek istiyordu:

Evet, bugün tekrar düşündüğümde, gururlanmasından utanıyordu. dedi ki:

— Ben, uzun süre Doğu'ya hükmetmiş bir aileden geliyorum.

O gün, gecenin geç vaktine kadar konuştuk, konuştuk. Önce kahvede; sonra aydınlanmış kentteki gezinti sırasında; nihayet gece Bastille alanında bir birahanede.

Hayatını, baştan sona anlattırmak düşüncesi aklıma tam olarak ne zaman geldi? Sanırım daha ilk sözlerinde, bölümleri mahcup bir biçimde sergilemeye başladığı vakit. Bu hiç de yapmacıklı olmayan alçakgönüllülüğü çok sevimliydi, gülümseyişindeki o kırılganlık da öyle; onayımı bekleyen ve ender bıkkınlık gösterdiğimde kaygılanan bakışları da; ve yine hiç iş görmedikleri anlaşılan, durmadan kıpırdayan, dönüp duran ve neye yarayacaklarını kestiremediği elleri de öyleydi.

Onu nasıl razı ettiğimi anlatmam usanç verir. Usanç verir ve yanıltıcı olur çünkü artık bugün, bu oyuna katılmak isteyişinde benim sözlerimin veya becerikliliğimin bir etkisi olmadığını biliyorum.

Açıklayayım: dört gün beklemesi gereken ve ne olduğunu sormaya cesaret edemediğim o malûm şey onu devamlı rahatsız etmekteydi; düşünmek istemiyor ama aynı zamanda başka bir şey de düşünemiyordu. Kendisiyle başbaşa kalma korkusu yüzünden Direniş kahramanlarının adlarını taşıyan sokakları dolaşıyordu, yoksa özlemden değil. Benimle karşılaşması, oyalanması için en güçlü etken olmuştu. Onu bu uzun bekleme günlerinde sarsmış, gıdıklamış, tedirgin etmiş ve geleceği geveleyip duracağı yerde, geçmişi saat saat yaşatmış olacaktım.

Perşembe Sabahı

Notlarıma göre ona bir çarşamba rastlamıştım. Ertesi sabah, saat dokuzdan itibaren dar ama yüksek, duvarları üzerinde papatyalar serpiştirilmiş yemyeşil bir kumaşla kaplı ve tuhaf bir çimenlik gibi görünen otel odasındaydık;

Odadaki tek koltuğa beni oturttu, kendisi odayı arşınlamayı tercih etti.

— Önce neden konuşalım? diye sordu.

— Sanırım en kolayı ta başından başlamak olacak, dedim. Doğumunuz...

İki dakika sessiz durdu sonra bir soru ile yanıtladı.

— Bir insan hayatının doğumu ile başladığından emin misiniz?

Yanıt beklemiyordu. Öyküsüne başlama biçimiydi sadece. Sözü ona bıraktım ve mümkün olduğunca az araya girmeye karar verdim.

Hayatım, doğumumdan yarım yüzyıl önce başladı. Asla ziyaret etmediğim bir odada, Boğaziçi kıyısında. Bir felâket oldu, bir çığlık atıldı, bir delilik dalgası yayıldı ve hiç durmadı. Öyle ki dünyaya geldiğimde, yaşamaya çok eskiden başlamıştım.

İstanbul'da bazı olaylar olmuştu. O günü yaşayanlar için vahim, bizler için sıradan bir olay. Bir padişah hal edilmiş, yerine yeğeni tahta oturmuştu. Babam bundan en az yirmi kez söz etti; isimler, tarihler verdi. Hepsini unuttum ya da hemen hemen unuttum. Zaten pek önemi yok. Benim öz öyküm için önemli olan, o gün genç bir kadının attığı çığlık, haykırıştır.

Tahttan indirilen sultan, başkent çevresinde bir yerde ikâmete zorlanmıştı. Dört uşağı dışında, yakınlarından ayırmışlardı. Adam, ne yapacağını şaşırmıştı. Melankolik, afallamış, bunalmıştı. Şimdiden yok olmuştu. İmparatorluk için büyük hayaller kurmuş, yeniden ilerleme, eski azametine kavuşma düşleri görmüştü; herkes tarafından sevildiğini sanıyordu, çevresindeki suskunluğu an-

layamıyordu. Nelere üzülmüşse, kafasından geçirip duruyordu: adamlarını seçememişti, hepsi kötü tavsiyelerde bulunmuşlardı, eliaçıklığını istismar etmişlerdi. Evet, hepsi kendisine ihanet etmişti;

Odasına kapanmıştı. "Artık kimsenin bana itaat etmek istemediğini biliyorum ama buraya bir giren olursa ellerimle boğarım," diyordu. Onu bütün gece, sonra bütün sabah tek başına bırakmışlardı. Yemek saatine kadar. O zaman kapısını çalmışlardı. Cevap bile vermemişti. Kaygılanmışlardı, ama kim emirlerine karşı gelebilirdi? Hizmetkârlar birbirlerine danışmışlardı. Bir tek kişi, onu kırmadan, emirlerine karşı gelebilirdi. Kızı, sevgili yavrusu İffet. İkisi birbirlerine derinden bağlı idi, hiçbir isteğini reddetmezdi. Piyano öğretmenleri, saz, Fransızca, Almanca hocaları vardı. Onun huzurunda Avrupalılar gibi giyinmeye bile cesaret etmişti. Giysileri Viyana'dan veya Paris'ten geliyordu. Tahttan indirilen Sultanın kapısını korkmadan açabilecek tek kişi oydu.

Yeni yönetimden izin istenmiş ve kız getirtilmişti. Önce usulca kapı tokmağını çevirmeye çalıştı ama kapı açılmadı. Yanındakilerden uzaklaşmalarını istedi ve seslendi: "Baba, benim, İffet. Yalnızım." Cevap yok. Titreyerek, muhafızlardan kapıyı zorlamalarını istedi ve bütün sorumluluğu üzerine almaya yemin etti. İki güçlü omuz darbesi. Kapı açıldı. İki muhafız, içeri bakmadan, kaçtı.

Kız içeriye girdi. Seslenmeye devam etti: "Baba!" İki adım attı. İşte o zaman odaya, koridora, hole, İstanbul sokaklarına, bütün İmparatorluğa ve oradan büyük devletlerin bakanlıklarına yayılan o çığlığı attı.

Tahttan indirilen Padişah damarlarını açmış boğazı, morarmıştı. Giysileri kanını çoktan emmişti.

İntihar mı? Belki. Belki de bir cinayet. Katiller pekâlâ bahçeden geçmiş olabilirlerdi. Gerçek asla bilinmedi. Zaten, birkaç tarihçi dışında, olayın kimse için önemi kalmadı...

İffet orada kalakalmıştı. Korku içinde... Haykırışını, soluk soluğa kalışı izlemişti. Yıllar sonra bile, gözlerinde o korkuyu okumak kabildi.

Matem günleri geçtikten sonra bile, koridorlarda aynı bakış, aynı soluklanmayla dolaşıp durdu. O zaman bir şeyi kabul etmek zorunda kaldılar. Artık en sevilen, şımartılan, onca neşeli, onca hoş

kız, sevdiği birinin kaybına ağlamıyordu, düpedüz aklını yitirmişti. Belki de ilelebet.

Annesinin, yaşlı hekim Kitabdar'a başvurmaktan başka çaresi kalmamıştı. Okumuş bir Acem ailesine mensuptu ve İstanbul konaklarında, delilik belirtileri gösterenleri tedavi ederdi; ona başvurmak, umutsuzluğun itiraf edilmesi anlamına gelirdi zaten.

Hekim, hastayı tanıyordu, onu altı ay önce bir başka ortamda tanımıştı. Histerik bir hizmetçiyi tedaviye gelmiş ve sultanın piyano çalışını dinlemişti. Viyana havaları çalmaktaydı; kapının önünde, ayakta durup dinlemişti. Durduğunda onu Fransızca konuşarak teşvik etmişti. Gülümseyerek cevap vermişti. Biraz konuşmuşlar ve yaşlı adam memnun ayrılmıştı. O karşılaşmayı, o müziği, o kaygan elleri, o yüzü, o sesi hiç unutmamıştı.

O gün piyanonun bulunduğu odaya tekrar girdiğinde, aynı genç kızı büyük bir sıkıntı ile dolaşırken gördüğünde, gözleri dalgın, parmakları sıkılmış olarak delice söylendiğini duyduğunda gözyaşlarını tutamamıştı. İffet'in annesi bunu görmüş ve hıçkırmaya başlamıştı. Kendi yüzünden olduğunu düşünen yaşlı adam, özür dilemişti. Hastalarının ailelerini yatıştırması söz konusu idi yoksa daha fazla telaşlandırması değil.

Annesi "Onu İstanbul'dan uzaklara götürsem?" diye sormuştu. Örneğin Montreux'ye... Yaşlı adam: "Ne yazık ki hayır. Yolculuk bir işe yaramaz," demişti. Şayet kafasındakileri değiştirmek, felaketi hatırlatacak şeylerden uzaklaştırmak söz konusu ise, bu yeterli değildi. Bulunduğu durumda, ehil eller ona bakmalıydı. Annesi yumruklarını göğsünde sıkmıştı. "Kızımı asla bir tımarhaneye sokmam, ölürüm daha iyi!" Hekim, daha iyi bir çare düşüneceğini söylemişti.

O akşam, Galata'nın gürültülü yollarından faytonu ile evine dönerken doktor Kitabdar saçma bir hayal kurdu. Ancak ertesi gün bunu İffet'in annesine söyledi: madem ki kızı uzun yıllar sürecek bir bakıma muhtaçtı ve onu bir yere kapatmak söz konusu değildi, onu Anadolu'nun güneyindeki Adana'ya, oradaki evine götürmeyi öneriyordu; ona gece gündüz, aylar, yıllar süresince bakardı, tek hastası olurdu ve yavaş yavaş, Allah'ın izniyle, kendine gelirdi.

Onunla gece gündüz, yıllar boyu meşgul olmak mı? Hem de kendi evinde! Başka koşullarda olsaydı anne, hekimin bu önerisinin uygunsuz ve küstahça olduğunu düşünürdü. Çünkü kimse,

gözlerden ırak, gece gündüz aynı damın altında oturan bir kadın ile bir erkeğin arasındaki evliliğin görünüşü kurtarmak için olduğundan şüphe etmezdi. Aslında özverili bir davranış. Evet, hekim açısından merhametli bir davranıştı bu.

Ne var ki günün birinde İffet gebe kaldı.

Bu, bir kaçamak mıydı? Yoksa cesur bir tedavi yöntemi mi? Sorulacak soru!

Bu çiftin çocuğuna inanmak gerekirse, ki babamdan başkası değildi, ikinci açıklama geçerlidir. Doktor Kitabdar'ın kendine göre kuramları vardı; bir şokun etkisiyle aklını yitirmiş olan kendininki gibi bir kadının, bir başka şokun etkisiyle iyileşebileceğini düşünüyordu. Gebelik, analık, ama esas doğum. Ani hayat şoku, ani ölüm şokunu giderebilecekti. Kan kanı yokeder. Kuramlar... Kuramlar...

Tersini düşünmek de pekâlâ mümkün: doktor koca durmadan karısının yanında, onu giydiren, soyan, yıkayan, ömrünün her saniyesini vakfettiği, derinden sevdiği güzel bir kadın; heyecan duymadan onu nasıl seyredebilirdi? Elleriyle, gözleriyle, kaygan vücuduna dokunduğunda nasıl istek duymayabilirdi?

Kaldı ki kadın her zaman da hasta değildi. Üstelik ara sıra berrak bir kafaya sahip olduğunu gösteren işaretler vardı. Tam olarak berrak bir kafa değil! Onu ömrünün sonuna doğru tanımış, incelemiştim. Böylesi daha iyi idi yoksa çok acı çekerdi. Ama haykırmadığı, iç çekmediği uzun, rahat zamanları olurdu ve o zaman çevresindekilere büyük sevgi gösterirdi.

Bazen, çetrefilli ama uyumlu bir sesle şarkı söylerdi. Kulağımda hâlâ Üsküdar kıyılarında İstanbullu kızların gezisini anlatan bir Türk şarkısının ezgileri var. Bir başkası da Trabzon'dan, ve ölümden söz eden iç karartan bir şarkıydı. Büyükannem şarkı söylediğinde bütün ev susar, onu dinlerdi. Öylesine sevecen olurdu ki. Ömrünün sonuna kadar sakin bir yüzü ve zarif bir endamı oldu. Kocasının, onu kollarının arasına almak arzusunu gözlerimin önüne getirebiliyorum. Onun da küçük, uslu bir kız gülücüğü ile kucağına sığınmasını. Bütün bunlardan sonra, işi kendi gözlerinde haklı kılmak için, doktor Kitabdar uygun kuramlar geliştirmiş olabilir. İyi niyetle...

Ne var ki bu kuramlar pek sonuç vermedi, çünkü büyükannem ömrünün sonuna dek iyileşmiş değildi! Bu o kadar basit değil! İyileşmediği doğru, iyileştirici şok olmadı. Ama oğluna seve-

cen bir anne olmasını bildi. Daha sonra bizlerle aynı evde yaşadığında, ağırlığını hiç hissetmedik. Krizleri daha ender oluyor ve kalıcı sonuçlar vermiyordu. Anne olmak onu iyileştirmemiş olsa da, durumunu ağırlaştırmış değildi ve sanırım ona iyi gelmişti. Ama durumu bu açıdan gören pek az insan vardı.

Yaşlı doktor eleştirildi, eleştirilmek ne söz, çamura bulandırıldı. Tam bir köpürme! Mırıldanmalar, beddualar, hakaretler, karalamalar. Tabii ki nikâhlıydı, kimse de çocuğun meşru olmadığını söyleyemezdi. Ama koşullar gereği, bir çeşit ahlaki akit vardı ortada ve bu aklını yitirmiş kadını gebe bırakmakla doktor Kitabdar bir bakıma onu kullanmış, sorumsuz ve uygunsuz davranmıştı. Meslek ahlakına aykırı davranmış, kendi aşağılık arzularına göre hareket etmişti.

Kendisini savunmak için garip kuramlarını ortaya attığında, büsbütün gözden düşmüştü. Ne? Karısını bir laboratuvar kobayı mı sanıyordu bu adam?

Her taraftan gelen suçlamaların altında ezilmiş olarak, yaşlı doktor kendini kabahatli bulmaya başlamış, mesleğine ihanet ettiğine ve alçaldığına inanmıştı.

Hiçbir meslekdaşı, "haşmetli ailenin" hiçbir ferdi, Adana'nın eşraftan hiçbir ailesi kapısından adım atmaz olmuştu. Babam demişti ki: "Bize vebalı muamelesi yapıyorlardı!"

Sonra da kahkahayı basıyordu!

Adana'daki evimizi tanımadım, hayır, hiç görmedim. Ama yaşam yoluma, yukarlarda bir yerde hep çıktı karşıma ve sanırım benim için oturduğum evler kadar değeri oldu.

Kentin merkezinde olduğu halde kuytu bir yerdeydi. Yüksek duvarları ve gölge veren büyük ağaçları olan bir bahçesi vardı. Kerpiçten yapılmıştı; yağmurda kızarır, kuru havada arı bir toz kaplardı. İnsanlar önünden geçerken görmezlikten gelirlerdi. Onlar için anlaşılmaz korkular beldesi olmalıydı; hükümdar ailesine ait evlere duyulan korkuydu, delilikten duyulan korkuydu; büyücülük yaptığı söylenen doktor Kitapdar'dan duyulan korkuydu.

Böyle bir evde, böyle bir çiftin kollarında çocuk, durumun gerçekdışılığına ek olarak, tuhaf kaçan bir varlıktı. Bir bakıma doğa karşıtı bir varlıktı ve onu Tanrı'nın bir ihsanı olarak değil, Şeytan'la yapılan ticaretin bir ürünü olarak görüyorlardı.

O çocuk, yani babam, dışarı az çıkardı. Okula hiç gitmemişti. Osmanlı soyundan gelen diğer çocuklarla ortak yanı, okulun ona gelmesiydi. İlk yıllar daimi bir hocası olmuştu; sonra, büyüdükçe, her konu için ayrı bir öğretmeni oldu. Kendi yaşındaki çocuklar hiç gelmezdi, o da hiçbirine gitmezdi. Arkadaşı yoktu, öğretmenlerinin dışında kimseyle görüşmezdi.

Öğretmenleri başkalarına benzemezdi. Her gün "lanetlenmiş" bir eve gelmeyi kabul eden insanların kendileri de zamanın âdetlerine pek uymayan kimselerdi. Türkçe hocası papaz eskisi bir imam, Arapça hocası evinden kovulmuş Halepli bir Yahudi, Fransızca hocası, Anadolu'nun bir yöresine nereden düştüğü belli olmayan bir Polonyalı idi ve hiç kuşkusuz üç misli daha uzun bir adın kısaltılmışı olarak Wassa diye çağırılıyordu...

Doktor Kitabdar hayatta olduğu sürece, hocalar öğretmekle

yetindiler. Hep aynı saatte. Hiçbir gecikme hoşgörülmezdi. Hiçbir taşkınlık kabul görmezdi. Talimatları dinlerler, çocuğun kaydettiği ilerlemeler hakkında bilgi verirler, ve her cuma nezaket ziyaretinde bulunarak, ücretlerini alırlardı.

Yaşlı hekim ölünce, bu disiplin gevşedi. Babam on altı yaşlarında olmalıydı. Onu gemleyen kalmamıştı artık. Ders saatleri bitmeyen tartışmalarla uzuyor, hocalar genellikle öğle ya da akşam yemeklerine alıkoyuluyorlardı, hepsi birden. Genç adamın çevresinde küçük bir saray erkânı oluşmuştu. Her konudan konuşuluyordu, sıradan düşünceler öne sürmek, Padişah sülalesini övmek ya da dinin yüksek değerlerini yüceltmek hoş karşılanmıyordu, o yıllar.

İmparatorluğun bütün kentlerinde olduğu gibi orası da, serbest düşünce odağı idi. Ancak Adana'daki evimizde komplolar düzenlendiği sanılmamalı. Siyasetin dikkatle dışında kalınıyordu; Grupta çok fazla yabancı, çok fazla azınlık –Ermeni, Rum..– vardı ve Osmanlı yöneticilerinin eleştirilmeleri onları rahatsız ederdi. Konuşulsa konuşulsa ancak ilerici kadınlardan, zorunlu eğitimden, Rus-Japon savaşından ya da uzaklardaki Meksika, İran, İspanya veya Çin'deki isyanlardan söz edilirdi. Bambaşka şeylere ilgi duyulurdu: keşifler, yeni teknikler. Fotoğraf şeref köşesindeydi, ve bir gün bir tartışma sırasında bu topluluğa bir isim takmak akıllarına geldi ve tereddütsüz "Fotoğrafçılık Derneği" adını aldı.

Mali olanaklara sahip tek adam babam olduğu için –sanırım Leipzig'den– en yeni gereçleri ve fotoğrafçılık kitaplarını getirten o olmuştu.

Derneğin pek çok üyesi bu sanatı denemek durumundaydı ve aralarında en yeteneklisi, bir Ermeni olan Fen öğretmeni Nubar'dı. Öğretmenlerin en genci de oydu, öğrencisinden sadece altı-yedi yaş büyüktü. Aralarında devamlı bir dostluk kurulacaktı.

Bir Türk ile bir Ermeni arasında böyle bağların kurulması o tarihte bile alışılagelmişliğin dışındaydı. Neredeyse "çağdışı" diyecektim. Üstelik şüphe nedeniydi. İş ilişkisi, nazik toplumsal ilişkiler, karşılıklı saygı, evet, bazı çevrelerde geçiyordu da, gerçek bir arkadaşlık, derin bir işbirliği, hayır. İki topluluk arasındaki ilişkiler, gözle görülür biçimde bozuluyordu, Adana'da da her yerden fazla.

Ancak evin dışında cereyan edenler, içerde olanları hiç etkilemiyordu. Hattâ belki de ters etki yapıyordu: çünkü bir Türk ile bir

Ermeni arasındaki dostluk, çok ender bir şey olmuştu ve bu yüzden iki genç için daha büyük değer taşıyordu; pek çok kişi yüksek sesle farklı olduklarını söylerken, onlar tek farkın arkadaşlıkları olduğunu söylüyordu. Biraz çocuksu bir ciddiyetle, hiçbir şekilde ayrılmamaya ant içiyorlardı. Üstelik hiçbir işin onları, ortak tutkuları olan fotoğrafçılıktan ayırmayacağını söylüyorlardı.

Bazen, Dernek toplantısında, büyükannem odasından çıkıp aralarına katılırdı. Onlar tartışmaya devam ederler, bazen konuşurken ona bakarlardı; o da onlara bakar, ilgiyle dinler görünürdü; dudakları kıpırdardı; sonra, görünürde hiçbir neden olmaksızın, bir konuşmanın ortasında ayağa kalkar ve gidip odasına kapanırdı.

Başka zamanlar sinirli olur, odasından çığlık sesleri gelirdi. O zaman oğlu kalkıp onu bulur ve babasının öğrettiği gibi tedavi ederdi. Annesi durulur durulmaz arkadaşlarının yanına döner ve konuşmalarına bıraktıkları yerden devam ederlerdi.

Bu talihsizliğe rağmen, uzun mutlu yıllar yaşanmıştı. O tarihteki fotoğraflardan bu anlaşılıyor. Babam yüzlercesini saklamıştı. Bir bavul dolusu. Üzerlerine, solmuş mürekkeple, iftiharla şöyle yazmıştı: "Fotoğrafçılık Derneği – Adana".

Onları bazen, değer verdiği kimselere gösterirdi. Her fotoğrafın hangi koşullarda çekildiğini, hangi tekniklerin kullanıldığını, görüntü çerçevelemesinin, ışıklandırmanın inceliklerini ayrıntısı ile anlatırdı. Bu konulardan hiç bıkmazdı, bir fuar çığırtkanı gibi... Öyle ki, bir gün bir konuk niyetlerini ters anlamış, ev sahibinin bu resimleri satmak istediğini sanmış ve bir fiyat söylemişti. Babamın onu kapıya koymasına ramak kalmıştı, adamcağız utancından ağlamıştı.

Sonunda bütün fotoğraflar o bavulda kaldı, o ölene dek. Çerçevelediği bir ikisinin dışında. Biri de annesinin dikkat çeken bir resmiydi. Bir koltuğa oturmuş azıcık dik, yaramaz bir öğrenci gibi bakışları pencereye kaymış...

Onu kendisi çekmişti, tabii. İçinde bulunduğu durum yüzünden, arkadaşlarından hiçbiri resmi çekmeye cesaret edemezdi. Çok tehlikeli ve fazla samimi bir davranış!

Bu bir yana, bavuldaki klişelerin çoğu ona ait değildi. Nubar'ınkiler vardı, ve Derneğin beş-altı üyesininkiler.

En eskileri 1901 yılına aitti. En yenisi 1909'a. 1909 Nisan'ına. Çok kesin, öyle değil mi? Daha da kesin olabilirim. 6 Nisan. Ba-

bam, unutmamam için yeterince sözünü etmişti. Bu tarihten sonra eline bir daha fotoğraf makinesi almak istemedi.

O gün ne olmuştu? Bir çeşit kıyamet! Sayesinde doğduğum kıyamet.

Adana'da ayaklanmalar olmuştu. Kalabalık, Ermeni mahallesini yağmalamıştı. Altı yıl sonra çok daha büyük çapta olacakların provası gibi bir şeydi. Ama bu bile dehşetti. Yüzlerce ölü. Belki de binlerce. Pek çok yer yakılmıştı, aralarında Nubar'ın da evi vardı. Ama karısı, on yaşındaki kızı ve dört yaşındaki oğlu ile kaçacak vakit bulmuştu. Karısının az bulunur bir adı vardı: Arsinoye.

Yegâne Türk dostundan başka kimin evine sığınabilirlerdi? Ertesi gün, Kitapdar'ın geniş evinde, hep birlikte gizlenmişlerdi. Ama daha ertesi gün, yani 6 Nisan'da etraf sakinleşti dendiği için Nubar birkaç kitabını, birkaç fotoğrafı kurtarabilir miyim diye evine bakmak istedi. Portatif bir fotoğraf makinesi almıştı ve babam da ona benzer bir makine ile ona eşlik etmişti.

Sokaklar gerçekten de sakin görünüyordu. Birkaç yüz metrelik yolları kalmıştı ve iki arkadaş, yol boyunca birkaç resim çekmişlerdi.

Nubar'ın evine, daha doğrusu tüten küllerine ulaşacakları sırada bir uğultu koptu. Birkaç sokak ötede, sağ tarafta, bir kalabalık yürüyor ve güpegündüz meşaleler ve sopalar taşıyordu. Bizim fotoğrafçılar gerisin geriye dönmüşler, Nubar var hızıyla koşmaya başlamış, babam ise sultani bir ağırlığa bürünmüştü. Niye koşacaktı? Kalabalık henüz uzaktaydı. Tam tersine, durup resim çekmiş, hattâ önde giden bazı isyancıların resmini çekmişti.

Nubar deliye dönmüş, avaz avaz bağırmıştı. Bunun üzerine babam da fotoğraf makinesini bir çocuk gibi bağrına basarak, koşmaya başlamıştı. Her ikisi bahçe kapısından sağ salim geçebilmişlerdi.

Ama kalabalık peşlerindeydi. Binlerce gözü dönmüş kuduruk, toz toprakta tepiniyor, parmaklıkları sarsıyordu. Birkaç saniye sonra öldürmek, yağmalamak, yakmak için içeriye girmiş olacak-

lardı. Ama belki hâlâ tereddüt ediyorlardı. Parmaklıkların arkasında, bu heybetli ev, zengin bir Ermeninin değil, hanedan ailesinden birinin eviydi.

Tereddüt sürecek miydi? Gittikçe kuvvetli salladıkları parmaklıklar isyancılara ve tereddütlerine yol vermeyecek miydi? Kalabalık artıyor, ölüm çığlıkları daha kuvvetle çıkıyordu.

İşte o sırada bir askeri müfreze çıkagelmişti. Tek bir subay, bir avuç adamla ortaya çıkmış ama etkisi olmamış değildi. Atının üstünde, kılıcı elinde, yün kalpağı başında, kumandan, elebaşılarından biriyle konuşmuş sonra bahçıvana, girmesi için kapıyı açmasını işaret etmişti.

Babam onu bir kurtarıcı olarak karşılamıştı ama askerin nezaket gösterilerine vakti yoktu. Kuruca, tüm bu kargaşalığa yol açan fotoğraf gereçlerinin teslim edilmesini istemişti. Babam reddedince, diğeri daha da tehdit edici olmuştu; itaat edilmeyecek olunursa adamları ile uzaklaşacak, hiçbir şeyden sorumlu olmayacaktı. Babam:

— Kim olduğumu biliyor musunuz, kimin torunu olduğumu biliyor musunuz? diye sormuştu.

— Evet, diye yanıtlamıştı subay. Büyükbabanız soylu bir hakan idi, ölümü korkunç oldu. Allah rahmet eylesin!

Böyle konuşurken, bakışlarında acımadan çok kin okunmaktaydı.

Babam, kabul etmek zorunda kalmıştı. Fotoğrafçılık Derneği için büyük masraflarla ithal edilmiş ne varsa teslim edildi. Bir düzineden az olmayan en yeni makineler... Babam, o sırada kullandığı makineyi saklayacak vakti bulmuş, ayağı ile koltuğun altına itmişti; makinenin içinde hayatına mal olabilecek olayların resmi vardı.

Askerler geriye kalanları götürmüşlerdi. Birinci katın penceresinden, Nubar ve babam, bu mücevherleri yere fırlattıklarını, isyancıların önünde ezdiklerini, bir tekmeyle parçaladıklarını, artıkları elleriyle parmaklığın ötesine fırlattıklarını görebilmişlerdi.

İşte ancak o zaman kalabalık sakinleşmiş ve dağılmayı kabul etmişti.

İki arkadaş birbirlerine şaşkın şaşkın bakmışlardı. Ölümden kurtuldukları için rahatladıkları halde üzüntüleri büyüktü.

Güzel yıllar bitmişti. Dernekli yıllar bitmişti. Onun için birlikte hayatlarını tehlikeye attıkları, ortak gönüldaşları, Avrupalı saf sevgilileri, fotoğrafçılığı artık eskisi gibi kucaklayamayacaklardı. Babam sadece koleksiyoncu olmuş, artık en ufak bir resim çekmemişti. İsyancıların fotoğrafı, son çektiği resim olmuştu. Tersine, Nubar ise profesyonel fotoğrafçı oldu, ama Adana'da değil. Onun için evini onarmak söz konusu değildi. Ermeni mahallesinin korkulu sokaklarına çıkmak düşüncesine bile tahammül edemiyordu. Bu kentte doğmuştu ama gelecek, geçmişin duvarları içinde değildi.

Geriye, göçeceği yeri seçmek kalıyordu.

Ermenilerin çoğu Adana'dan ve diğer taşra kentlerinden kaçıyor, başkent İstanbul'da toplanıyordu. Nubar "Kaplanın pençesinden kaçıp, ağzına sığınmak! Benden yok!" demişti.

O, kafasına Amerika'yı koymuştu. Ama böyle bir işe girişmek için çok para bulmak, ilişkiler kurmak, bazı işleri önceden çözümlemek, birtakım evrak sağlamak gerekiyordu. Yani kısacası zaman gerekiyordu, oysa Nubar'ın acelesi vardı. Arkadaşının evinde birkaç günden fazla kalmak istemiyordu; Kitabdar'ın evinden de, ancak ülkeyi terk etmek için çıkmaya kararlıydı.

Çözümü fısıldayan karısı –evet Arsinoye– oldu. O söz konusu olunca, fısıldamak yerinde bir deyim! Yeryüzüne gelmiş en çekingen, en silik insandı, ayakları birbirine bitişik, elleri bağlı, gözleri yerde, onu ilgilendirmeyen konuda, yani hayatı ile ilgili olarak bir şey söylemeye cesaret etmeden önce binbir özür dilemiş ve yerin dibine geçmişti. Yıllardır Lübnan Dağı'nda yaşayan bir kuzeni vardı. Ara sıra, cesaret verici mektuplar yollardı. Belki de Amerika olana kadar, bir süre orada beklemek doğru olabilirdi?

Gerçi orası da Osmanlı toprağıydı. Ama yarım yüzyıldan beri Dağ'a bir çeşit özerklik verilmişti. Özerklik statüsü, Büyük devletlerin teminatı altındaydı ve onlarca yakından gözleniyordu. Ermeniler için ideal sığınak olmasa bile, yine de en az tehlikeli yerdi. Herhalde en az girilecek yer!

Nubar bu düşünceyi iki gün süreyle kafasında evirdi çevirdi. Bir kez karar verince, arkadaşına haber verdi. Babam:

— Yani beni terk etmeye karar verdin. Evim senin için yeterince geniş değil herhalde, demiş olmalı.

— Evin geniş, ülke dar.

— Ülke, en iyi arkadaşıma dar geliyorsa, bana neden gelmesin?

Nubar, bir Ermeni öğretmenle bir Türk prensi için koşulların aynı olmayacağını anlatacak havada olmamalı... Zaten babam cevabını beklememiş bile. Bahçeye, ceviz ağaçlarının altına gezinmeye çıkmış, koca dumanlar çıkartacak biçimde sigarasını tüttürerek... Nubar onu ara sıra pencereden gözlüyormuş. Sonra yanına gitmeye karar vermiş. Ne yapacağını bilmediğini hissetmiş.

— En sevgili dostsun, en cömert evsahibisin, senden vicdan azabı duyulmadan ayrılınamaz. Şunu bil, başımıza gelenleri ne sen istedin, ne de ben! Ama ne sen, ne de ben önleyebiliriz. Bunu yapmalıydım...

Arkadaşı ve evsahibi onu dinlemiyordu. Bir saatten beri kafasındaki düşünceyi olgunlaştırmaktaydı.

— Ben de seninle gelsem?

— Lübnan'a mı?

— Belki...

— Gelirsen... Benimle gelecek olursan... Verebileceğim...

— Ne verirdin?

İki arkadaş neşesini, gençliğini bulmuştu. Zekâ oyunlarına düşkünlüklerini de... Ama bu seferki oyun onları uzaklara götürecekti...

Nubar yüksek sesle:

— Sana ne verebilirim? diye sordu. Toprağın var, kaç tane köyün var, bir saray yavrusu evin var; oysa benim mütevazı evimden geriye, taş üstünde taş kalmadı!

Sana en değerli kitaplarımı verebilirdim; her şeye sahip birine bile eski bir kitap hediye edilebilir.

En güzel, en başarılı, en övündüğüm fotoğrafları verebilirdim.

Ama hiçbirini veremem, hepsi yandı; kitaplar, klişeler, eşyalar, giysiler, her şeyi kaybettim.

Sana ancak kızımı verebilirim.

Babam:

— Kabul! demiş. Seninle geliyorum.

İki arkadaş bu konuda ciddi miydi? Sanırım ilk başta her ikisi için de şakaydı. Ama sanırım daha sonra hiçbiri, diğeri kırılır korkusu ile, sözünden dönmek istememiş.

Nubar'ın kızı on yaşındaydı. Yaşına göre uzun boylu, ama kara kuru, berbat giysiler içinde, bir kadın müsveddesi olmaktan çok, sulak yerde bitmiş bir çocuktu. Adı Cecile idi. Beş yıl sonra, babasının arkadaşı ile evlendi. 1914'te. Savaştan az önce. Görkemli

bir düğün yapıldı. Türkler ile Ermenilerin belki de son kez birarada şarkı söyleyip, dans ettikleri bir şölen oldu. Binlerce kişi arasında, o zaman Ermeni olan Dağ Valisi Ohannes Paşa da düğüne gelmişti. Eski Osmanlı memurlarından olan Ohannes Paşa, o vesileyle İmparatorluk topluluklarından Sultanın yüce elinin beş parmağı olan Türkler, Ermeniler, Araplar, Rumlar ve Yahudiler arasında yeniden kurulmuş olan kardeşlik hakkında bir nutuk söylemiş ve uzun uzun alkışlanmıştı.

Nubar, eğlence arasında bile kaygılarından kurtulamıyordu, ama damat bir mahalle kopili kadar neşeliydi: "Haydi kayınpeder, kafandakilerden kurtul da aramıza katıl! Çevrende gülüp eğlenenlere bak. Burada, Adana'da eksikliğini duyduğumuz şeyleri bulmadık mı? Artık Amerika'ya göç etmenize ne gerek var?"

Gerçekten de her şey iyiye gider gibiydi. Babam, evlenmeden hemen önce, Beyrut yakınlarındaki Çamlık Tepe'de, terk etmiş olduğunun benzeri kâgir bir kâşane yaptırmıştı. Adana'dan, aileden kalma eşyaları, annesinin mücevherlerini, babasının eski âletlerini, halıları, kasalar dolusu tapu ile fermanı ve tabiatıyla fotoğraflarını getirtmişti.

Yeni Kitapdar malikânesinin salondaki büyük duvarına, resimlerden en beklenmedik olanı asılmıştı: meşalelerin kindar alevleri arasından görülen başları sarıklı, suratları terli isyancıların resmi; bu tuhaf av tablosu, babamın ömür boyu gözleri önünden silinmeyecekti. Yıllar boyu, ziyaretçiler dalga dalga gelip bu yüzlere bakacak, tanıdık bir yüz arayacaktı. Babam da bocalayıp durmalarını uzun süre seyredecek, sonra da "Hiç aramayın, tanıdık bir yüz çıkmaz; bu halktır, bu yazgıdır" diyecekti.

Onlara sırtını dönen ve odaya her girdiğinde onları görmemek için gözlüklerini indiren Nubar'ın aksine, babam her zaman o adamların karşısına otururdu.

Babam, arkadaşının kendisiyle birlikte oturmasını istemişti ama Nubar, aynı zamanda atölye olarak da kullandığı çok daha mütevazı bir ev kiralamıştı yanıbaşında. Valinin resmî fotoğrafçısı olmuş ve birkaç ay içinde işleri büyük gelişme göstermişti. Tıpkı şu dağlardaki baharın kısa olacağını bildiği için, büyümekte acele eden buğday başağı gibi.

1914 Savaşı o yaz başladı. Onu bilenler, her zaman Büyük Savaş diye anarlar. Bizim oralarda, ne siper, ne insan kaybı, ne zehirli gaz vardı. Çatışmalardan, açlık ve salgın hastalıklara oranla, daha az etkilenilecekti. Sonra, köyleri boşaltan göçler oldu. Artık Dağ'da uzun süre, ocağı tütmeyen pek çok ev olacaktı.

Bu arada Adana'da ve bütün Anadolu'da kıyım başlamıştı. Doğu toprağı en kötü günlerini yaşamaktaydı. İmparatorluğumuz, utanç içinde can çekişiyordu; herkes kendi tanrısına, diğerlerinin dualarını susturması için yakarıyordu. Sağ kalanların kuyrukları, yollarda uzayıp gidiyordu.

Vakit ölüm vaktiydi. Annem hamileydi. Ablama hamileydi. Ben savaştan sonra doğmuşum. On dokuzda.

Annemden sık söz etmem. Çünkü onu pek az tanıdım. Erkek kardeşimi doğururken öldü. Dört yaşında bile değildim.

Ondan tek bir anım var. Odasına gitmiştim, yalınayak. Aynanın karşısında, gecelikleydi. Elimi tutmuş, şiş karnına götürmüştü. Belki de çocuğun kıpırdadığını hissetmemi istiyordu. Anlamadan yüzüne bakmıştım, yanaklarında gözyaşı vardı. Bir yerinin ağrıyıp ağrımadığını sormuştum. Elinde buruşturduğu mendiliyle gözlerini silmiş sonra beni yerden kaldırarak kollarına almış, bağrına basmıştı. Gözlerimi kapayarak sıcacık kokusunu içime çekmiştim. Beni yere indirmesini hiç istememiştim.

Neden ağlıyordu? Bir sancı mı? Kadınca bir üzüntü mü? Geçici bir hüzün mü? Bugün bile bunu öğrenmeyi o kadar çok isterdim ki!

Onu bir başka türlü de hatırlar gibiyim ama pek emin değilim. Annemi, kapının yanında durmuş, bileklerine doğru genişleyen, beline tam oturmuş beyaz giysisi ve tüllü şapkası ile görür gibiyim. Bir hayır kuruluşunun toplantısına gidiyormuş gibi... ama

işte, dediğim gibi, pek emin değilim. Belki de, daha sonra fotoğrafını gördüm de, kendisini gördüğümü sandım. Hareket etmiyor gibiydi. Durması donuk, gülümsemesi yavan ve tek sözü yok! Baktığı ben değildim!

İşte bu kadar. Başka anı yok. Çektiği acılardan ya da ölümünden hiçbir iz yok. Bütün bunları benden gizlemişlerdi.

Sonraları, bazen böylesine söz kesilmesini, geleceğin şakadan edilen bir söze bağlanmış olmasını, ruhunda fırtınalar esmeden kabul etmiş miydi diye düşünürüm. Belki de her şeye karşın kabullenmiştir. O tarihte böyle şeyler olağandı. Babalar söz verir, kızlar uyardı. Bazı hallerde, kendileri için seçilen kocayı çok çirkin bulurlarsa ya da bir başkasına gönül vermişlerse, direnebilirlerdi... Bazen de böyle bir şey hayatlarına mal olurdu. Anneme gelince, kendisi için yapılan seçimden üzüntü duyduğunu sanmıyorum. Kocası eliaçık bir adamdı. Birlikte yaşamak pek kolay iş değildi çünkü tek çocuk, sultan çocuğu olmanın verdiği şımarıklık vardı. Ama hiç de dırdırcı, öfkeli; sinsi bir adam değildi. Birinden nefret etmesi gerekse, üzülürdü; üstelik yakışıklı adamdı. Her zaman iyi giyinir, biraz hatta birazdan da öte züppe, hele de şapkaları, kolalı yakaları, ceketinin pilileri, sarı bıyığının uzunluğu söz konusu olduğunda manyaklaşırdı.

Annemin ona olan duygularını tahmin etmek için, yanıltıcı olmayan bir göstergem var: kendi ailesi. Nubar ve anneannem, ömür boyu babama büyük saygı gösterdiler, ona bakışlarını görmek yeterliydi, o neşelenince neşeli olurlar, endişeliyse kaygılanırlar, en kötü kusurlarını hoş görürler, bu da onun, kızlarına kötü kocalık etmediğini anlamak için yeterliydi.

Yine de annem, kısa ömründe fazla neşeli günler yaşamadı. Her biri zor üç gebelik geçirdi. Birincisi 1915'te idi. Bugün, bir Ermeninin bir Osmanlı Türkünün çocuğunu taşımasının ne demek olduğu anlaşılabilir mi, bilmiyorum. Elbette ki kocası herhangi bir Osmanlı Türkü değildi. Ve davranışları her zaman örnek davranışlar olmuştu. Nubar'a karşı sarsılmaz dostluğu da öyle. Ama o tarihte, her bireyin davranışlarını kim inceleyecekti ki? Kim, gerçek düşünceleri öğrenmeye çalışırdı? Öyle zamanlarda, soyunuzun düşünceleri, topyekûn size mal edilir. Yaşlı Ermeni Vali, hanedanımıza çok bağlı olduğu halde, bir gün içinde azlediliverdi. Dağ'ın

özerklik statüsü bir kalemde yok edildi. Osmanlı makamlarından kaçmak için oraya sığınan Ermeniler, bütün o insanlar, bir anda kendilerini kapana kısılmış hissettiler. Nubar, yeni baştan Amerika düşleri kurmaya başladı ama artık kızı evli ve çocuklu bir kadındı ve onsuz ve küçük ailesi olmadan gitmek söz konusu değildi. Oysa babam, gitmek sözünü duymak bile istemiyordu.

İlk başlarda, vakit kazanmak için, karısının doğurmasını ve iyileşmesini beklemek gerektiğini söylüyordu. Daha sonra, kendi annesinin bu durumda Amerika'ya girmesine izin verilmeyeceğini, onu bırakmanın söz konusu olamayacağını bahane etti...

Esas neden bu değildi. Daha doğrusu tek neden bu değildi. Atlantik'i geçen ilk ruh hastası, büyükannem olmayacaktı. Sanırım babam, soylu ailesi ile mesafeli ilişkilerine karşın, ara sıra açığa vurduğu küçümsemelerine karşın, soyuna ilgisiz değildi. Doğu toprakları üzerinde olduğu sürece Prens idi, hükümdar torunu idi, yüce fatihlerin sülalesindendi. Bunları sergilemesine de gerek yoktu. Oysa Amerika'da, sadece sokaktaki adam olacaktı. Bunu asla kaldıramazdı.

Dün ondan söz ederken, soyluluk ünvanlarına, sülaleye, ya da mevkilere gösterilen itibara isyan ettiğini belirttiğimi sanıyorum. Bir bakıma, tam olmasa da, isyancıydı. Tutarsız olduğunu söylemek istemiyorum. Kendi kendisiyle tutarlıydı da... Osmanlı sülalesine, kendi sülalesine sövse de, asıl kızış nedeni çökmesi, yıkıma doğru gitmesiydi.

Gelecekten çok, geçmişe mi bakıyordu? Bunu söylemek kolay değil. Alt tarafı gelecek, özlemlerimizden kuruludur, başka neden olacak?

Her kökten insanın yaşadığı Doğu limanlarında, yan yana yaşanan ve dillerin birbirine karıştığı o dönem, geçmişin anımsanması mı? Geleceğin habercisi mi? Bu düşü görenler, geçmişe bağlı olanlar mı yoksa geleceği hayal edenler mi? Buna cevap veremeyeceğim. Ama babam buna inanırdı. Soluk renkli bir dünyada bir Türk ile bir Ermeni'nin kardeş olması...

Kendi dünyasını ona iade ettikleri takdirde, Tanrı'ya, o dünyanın değişmemesi için dua etmiş olurdu; bunun olmayacağını bildiği için, ömür boyu, bitmez tükenmez bir soylu ayaklanmasından yana oldu. Prens olmasaydı, ihtilalci olmazdı. Rayları üzerinde ilerleyen değişmez bir dünya istemiyordu, çığrından çıkmış ne varsa onu hoşnut ediyordu: bozguncu sanat, yıpratıcı başkaldırı-

lar, abartılı buluşlar, delice hevesler, gariplikler, deliliğe varana dek...

Yalnız ara sıra, en ihtilalci fikirler onda aristokratik duyguları harekete geçiriyordu. Gerçekten de –ki bu bir sürü örnekten sadece biridir– çocuklarının okula gitmelerini hiç istememiştir. Kendisinin geçtiği yoldan geçmemizi istiyordu: bir eğitmen, eve gelen hocalar! Biri çıkıp da bunun, ilerici düşünceleriyle bağdaşmadığını söyleyecek olsa, hararetle karşı koyuyordu. İnsanların asi doğduklarını, okulların onları uysal, yumuşak başlı, kapıkulu kimseler olarak yetiştirdiklerini söylüyordu. Geleceğin ihtilalcileri böyle bir yoldan geçemezdi. Sürünün içinde boğulup gidemezlerdi!

Çocukları için, hiçbir okulun kabul etmediği öğretmenleri tutmak istiyordu. Gerçek öğretmenler diyordu, size değişik gerçekler öğretenlerdir. Sanırım babam böylece, kendi gençliğinde en iyi olan ne varsa, onu tekrar etmek istiyordu. Nubar ve Fotoğrafçılık Derneği'nin diğer üyeleriyle olan gönüldaşlığı ve fikirdaşlığı! Bunları tekrar bulup bizlere aktarmak istiyordu. Bunu kısmen başardı, sabahları öğretmenlerin geliş saati, benim için korkulacak bir saat değildi, bazı tartışmalarımızı ve bazı sırları paylaşmamızı anımsıyorum... Belki biriyle, ya da diğeri ile bir suç ortaklığı da kurmuşuzdur... Ancak iki Kitapdar evi arasındaki, Adana'daki ile Beyrut'taki evler arasındaki benzerlik bundan ibaretti. Adana'daki ev, dünyanın dışında, kilitli kafesler ardında, bir avuç yenilmez adamın gidip geldiği bir evdi, aksine ikincisi, güneşe bakan bir arı kovanı idi. Açık salon, açık sofra, açık kucak... Daimi dostlara olduğu kadar günlük arkadaşlara da açık... Anlaşılmamış ressamlar, kadın şairler, gelip geçmekte olan Mısırlı yazarlar, Şarkiyatçılar, bitmez tükenmez bir uğultu...

Benim gibi bir çocuk için bu, devamlı bir şölen olabilirdi. Oysa bir işkence oldu, süregelen bir müsibet! Sabahın erken saatlerinden geceyarısına kadar çevremiz sürekli kaynıyordu. Bazen şaşırtıcı, tuhaf ya da bilge adamlardı ama çoğunlukla babamın servetinin, aşırı yenilik arayışının ve fark gözetmemek tutkusunun çektiği önemsiz asalaklar, düzenbazlardı... Çocukluğumun neşesini başka yerlerde buluyordum. Çok çok ender olarak, ailemin evinden uzaklara kaçtığım zamanlar.

O günlerden kalan en güzel anılarım mı? Üç yıl üst üste, yaz tatillerinde, anneannem ve dedemle, Baküs'ün Kanalı denilen Kanat Bakış köyüne giderdik. Her sabah, uyanır uyanmaz, dedemle

birlikte tepelere tırmanırdık. Sadece yürümek için aldığımız sopalar ve açlığımızı gidermek için aldığımız meyvalar ve çöreklerle... İki saatlik tırmanıştan sonra, Romalılar zamanında yapıldığı söylenen, ama eski çağın güzelliğinden hiçbir şeye sahip olmayan kaba taştan yapılma bir çoban evine varırdık; kapısı o kadar alçaktı ki, ben bile o yaşta, eğilerek girerdim. İçerde, hasırları patlamış, sallanan bir iskemle ve bir de keçi kokusu ile karşılaşırdık. Ama orası benim için bir saray, bir cennetti. İçeriye girer girmez kendime bir yer bulurdum, büyükbabam dışarda, yüksekçe bir taşın üzerine oturur, iki eliyle bastonuna dayanırdı. Beni, hayal kurmam için, rahat bırakırdı. Tanrım, öyle bir kendimden geçer, öyle bir dünyanın hâkimi olurdum ki... Evrenin ılık sevinçleri karnımı gıdıklardı.

Yaz bitip de yeryüzüne indiğimde, mutluluğum yukarda, o kulübede kalırdı. Geniş evimizde, çevremde duvar halıları, oymalı kılıçlar, Osmanlı ibrikleri ile işlemeli örtüler altında yatarken hep o kulübeyi düşlerdim. Zaten bugüne kadar, ömrümün bütün aşamalarında, çocukluğumun geçtiği toprakları rüyamda gördüğümde, hep o kulübe karşıma çıkar. Oraya üst üste üç yaz gittim. On, on bir, on iki yaşlarımda... Sonra büyü bozuldu. Büyükbabamın bazı sağlık sorunları çıktı, bu yükseklere tırmanışları yapmaması söylendi. Oysa bana, tek bir gümüş tel olmayan simsiyah saçları, kapkara bıyıkları ile ne de güçlü gelirdi. Ama o bir büyükbaba idi, haylazlıklarımız ona yaramaz olmuştu. Yazlığımızı değiştirmek zorunda kaldık. Güzel, yüzme havuzlu, gazinolu, balolu otellere gider olmuştuk ama, çocukluğumun cenneti uçup gitmişti.

Hayır, babam hiçbir zaman bizimle gelmezdi. Tatil demek, zaten onunla olmamak demekti... Evden uzaklaştıkça, giderek tüy gibi hafiflerdik. O, evde kalırdı. Bu "yaylacılığı", bu belirli dönemlerde kıyı yörelerinin sıcağından kaçan kentliler kalabalığını küçümserdi. Aslında, belki de haklıydı. Yaşım ilerledikçe, her konuda babama hak verir olacağım. Sanırım diğer erkekler için de bu böyledir. Benim delice heveslerim, zamanla onunkilerle aynı olacaktı. Soyaçekimden ya da pişmanlıktan... Ama bir konuda ona hep kızgınlık duyacağım, belki de ondan sürekli kaçış nedenim de budur: o da beni büyük bir devrimci yapma isteği! Bu, diğer ailelerin oğulları için isteyebileceği aptalca bir tutku değildi. Bu bir saplantı idi. Belki bugün, gülümsememe neden oluyor ama çocuklu-

ğumda, yetişme çağımda beni hiç de gülümsetmedi. Daha sonraları da, beni bir uğursuzluk gibi izledi.

Anlıyor musunuz, babam, aydın despot diye tanımlanacak biriydi. Aydın, çünkü bizleri özgür insanlar olarak yetiştirmek isterdi. Aydın, çünkü kızını da oğulları gibi yetiştirmek istemişti. Aydın, çünkü çağdaş bilimlere ve sanata tutkuyla bağlıydı. Ama despot! Düşüncelerini yüksek sesle, kesin, geriye dönmeden söyleyiş biçimi ile despot! Bizden istedikleri ile, geleceğimizden bekledikleri ile despot! Amacının soylu bir amaç olduğunun inancı içinde, çocuklarının buna uymak isteyip istemeyeceklerine ya da yapabilip yapamayacaklarına aldırış bile etmezdi.

Başlangıçta, üç kardeş üzerindeki baskısı aynıydı. Ama yavaş yavaş ablam ve kardeşim, bu baskıdan sıyrılmasını bildiler ve beni ömür boyu, babamın bu saplantısının ağırlığını çekmek üzere tek başıma bıraktılar.

Annem 1922 Eylül'ünde, üçüncü çocuğunu doğururken öldüğünde, ablam sadece yedi yaşındaydı. Ama o saat evin hanımı olmuştu. Annemin uzun bir yolculuğa çıktığını ve o uzak beldede onu üzmemek için uslu durmam gerektiğini, kupkuru gözlerle söyleyen o oldu. Sanırım bunu söyledikten sonra, yatağına kapanıp vargücüyle ağlamıştır.

Üçümüz arasında, çocukluğundan itibaren, sadece ablam yerini doldurmasını bilmiştir. Derlermiş ki, babam ablam için evinin çatısı olmuştur, benim için sadece bir tavan! Babamın sesindeki aynı vurgular, aynı ifadeler ablama güven verirken beni boğuyor ve dengemi bozuyordu.

Gözlerimin önünde hâlâ, binlerce kez tekrar etmiş olması muhtemel bir sahne durmaktadır.

Babam sabah kalktığında, traş olmadan, taranıp giyinmeden, kokusunu sürünmeden, yani çıkmaya hazır olmadan bana bile görünmezdi. Önce berberi gelirdi, sonra hazır olduğunda, kapısını aralar ve ablamı aynalık etmesi için çağırırdı. Yani, bir aynanın karşısındaymış gibi dimdik, sessiz dururdu. Ablam da onu incelerdi. Bir düğümü düzeltir, bir tozu silkeler, bir lekenin koyuluğuna yakından bakardı. Bunları yaparken, kuşkulu bir hal takınır, sonunda bir baş hareketi ile onayını verirken de hiç acele etmezdi. Babam da kararını kendinden emin olmayan biçimde bekler görünürdü.

Bu merasim tamamlandıktan sonra odasından çıkardı, ilk adımlarını duraksayarak atar sonra kendinden emin yürüyüş biçimine kavuşurdu. Salona kadar. Orada, kahvesi onu beklerdi. Demin, "çıkmaya hazır olmadan" dedim, aslında "oturmaya hazır olmadan" demeliydim. Babam az çıkardı. Sabahları kalktığında, açık pencereden bakar, sabah havasını içine çeker, denize, kente, çamla-

ra, orada duruyorlar mı dercesine bir göz atardı. Sonra, merdivenlerden inip, salona geçerdi. İlk ziyaretçiler gecikmezdi. Hattâ bazen, onu bekliyor olurlardı.

Sanırım annem hayatta iken, her sabah "ayna olmak" görevini o yüklenirdi. Onun yerini almakla ablam, babamın üstünde öyle bir nüfuz sahibi oldu ki, bu kadarını düşlemem bile olanaksızdı. Öyle ki, babam, ablama bir şey kabul ettirmeye bile girişmedi.

Erkek kardeşim de, tıpkı ablam gibi, onun boyunduruğundan sıyrılmasını bildi. Ama başka yoldan, sinsice. Babamızı, kendisini yükseklere oturtmaya kalkışmasından vazgeçirmek için her şeyi denedi. Babasının, annemizin ölümüne neden olduğu için kendisinden nefret ettiğinden emindi. Babam, bile bile böyle aşağılık bir duyguya asla sahip olamazdı. Ama bir çocuk, doğumundan itibaren sevilmediği duygusuna kapılırsa, asla tam olarak yanılmaz.

Daha başlangıcından itibaren, kardeşimle bizim aramızda –biz derken bütün aileyi kastediyorum– bir farklılık göze çarpardı. Herkes ince, boylu, endamlı, sanki doğuştan gösterişli ve zarifti. Herkes! Olgun yaştaki erkeklerde ister istemez çıkan göbeği dışında incecik olan babam, bir vakitler annem, Nubar, her iki büyükannem, ablam ve ben, hepimiz hemen hemen aynı biçimdeydik. Bir ortak aile havamız vardı işte! Erkek kardeşim dışında. Daha küçüklüğünden itibaren şişkoydu ve hep öyle kaldı. Bir domuz gibi durmadan tıkındı.

Sanırım şu ana kadar adını söylemedim: Salem! Zaten onun ilk kızma nedeni buydu, diğerleri gibi bir isim! Üç isim arasında yadırganmayan tek addı! Benimkini yeryüzünde başka hiç kimse taşımaz. Elli yedi yıl sonra bile, adıma alışamadım. Kendimi tanıttığımda, adımı gizlemeye çalışıyorum.

Dün karşılaştığımızda, hatırlarsanız sadece "Kitabdar" dedim, öyle değil mi? Babamın bana... yüklediği ismi, asla tahmin edemezsiniz: İsyan! Evet ya İsyan! "Boyun eğmezlik", "Başkaldırı", "İtaatsızlık"! Hiç oğlunu İsyan diye çağıran görülmüş müdür? Fransa'da bulunduğum sıralar, adımı çarçabuk söylerdim. İnsanlar beni bir İskoçyalı ozan sanırlardı. Babamın kaprislerini açıklayacağıma, kafamı sallamayı yeğlerdim.

Geçelim. Sadece, adımın taşınamayacak kadar ağır olduğunu belirtmek istedim. Ablamın ismi –babaanneminki gibi– İffet idi.

Beyrut'ta az görünür isimlerdendi. Çoğu insan "Yvette" sanıyordu.

İki savaş arasında ülke, Fransız mandası altındaydı... Aslında dört yüz yıllık Osmanlı egemenliğinden sonra Fransız mandasına geçilmişti. Ama aniden, kimse Türkçeyi duymak istemez olmuştu.

Sonunda, her şeye rağmen, Osmanlı ailesinden olan bizler için, Lübnan'a yerleşmenin hiç sırası değildi ama ne yaparsınız ki, seçimi bizler için biz değil, Tarih yaptı. Yine de nankör ya da insafsız olmak istemem. Beyrutlular Türkçeyi unutup Fransızca konuşmayı yeğleseler de, bizlere tek bir gün istenmeyebileceğimizi hissettirmediler. Tam aksine, dünün "işgalcisinin" aralarına konuk olarak gelmesinden gururlanıyor ve eğleniyorlardı. Bana her zaman, yakınlarımız ve yabancılar, bir çeşit küçük prens gibi davrandılar. Kökenimi asla saklamak gereğini duymadım.

Ama başka şeyden konuşuyorduk... Ha evet, kardeşim Salem'in adından! Benimkisi kadar yadırganır olmadığını söylemiştim. Hattâ yaygın, kulağa hoş gelen bir isimdi. Bildiğiniz gibi "sağlam" anlamına gelir ki, bu da, kendisini doğururken annesi ölen bir çocuk için acı veren bir çağrışımdır.

Kardeşime göre, ona bu ismi, annesinin ardından yaşadığı ömür boyu hatırlansın diye ve belki de onu öldürdüğü için cezalandırılsın diye takmışlardı. Oysa babamın böyle bir niyeti olmamıştı. Kesinlikle olmamıştı! Ona göre bu isimle, trajik bir doğumun tek mutlu olayını, çocuğun sağ salim kalışını kutlamak söz konusuydu. Öyle olmasına öyleydi de, ailelerin çocuklara düşüncelerini, o anlık sevinçlerini ya da kaygılarını belirten isimler vermeleri çok kötü bir alışkanlık. Herhalde siz de kabul edersiniz ki bir isim, insanın ömrü boyunca yazacağını yazabilmesi için bembeyaz bir sayfa olmalı. Kardeşime bu ismi vermek, bence talihsiz bir düşünceydi. Ancak maksat cezalandırmak ya da yermek değildi. Kaldı ki başlangıçta babam, benim için taşıdığı garip niyetlerin aynını kardeşim için de taşımıştı.

Kardeşim bundan kurtulmak için elinden geleni yaptı. Derslerini boşladı, her biri değilse de çoğu mükemmel olan öğretmenlerine serserice davrandı. Tıkınarak öç aldı, bunu söylemiştim. Ama daha da kötüsünü yaptı. Örneğin on iki yaşındayken, 17. yüzyıla ait minyatürlü, nefis bir kitap çalıp sahaflara sattı, suçu da bahçıvanın oğluna attı. Gerçeği öğrendiğinde, babamın onuru kırıldı; hayatında ilk kez çocuğunu dövdü, hem de vahşice, kemerinin tokasıyla kanatana dek...

Onu evden kovacağına, odasını da, çocuğun gönlünü almak için bahçıvanın oğluna vereceğine yemin etti. Ancak çocuk da, ailesi de bunu, ihtiyatlı davranarak, reddetti. Oğlunu evden kovacağı yerde, düşlerinden kovdu. Belki de onu bu şekilde cezalandırdığını sanıyordu, oysa aksine, onu kurtarmıştı.

Ne yazık ki benimle öyle olmadı. Babamın bütün düşleri benim omuzlarıma bindi.

Hem de ne düşler! En benzer biçimde karikatürlerini çizecek olsam diyebilirim ki düşlediği dünya, sadece kibar ve cömert, son derece güzel giyinmiş, hanımları nezaketle selamlayan, ırk, dil ve din farklılıklarını ellerinin tersiyle iten, fotoğrafçılığa, uçaklara, sinematografiye çocuklar gibi merak saran insanların yaşadığı bir dünya idi.

Sözlerimi, bir çeşit asabi gülüş olarak kabul edin. Ya da utanç dolu bir sırıtış olarak. Çünkü düşünü gördüğü, en soylu yönleriyle 19. yüzyılın uzantısı olabilecek yirminci yüzyılın düşünü ben de gördüm. Bugün, düş kurma cesaretine sahip olsam, bu işi sürdürürüm. İşin bu yönüyle, baba-oğul benzeşiyoruz. Dünyanın, kendisini uyandırıp yolunu çizmesi için bazı olağanüstü insanlara, ayakları Doğu'da, bakışları Batı'da devrimcilere ihtiyacı olduğunu söylemeye başladığında, ona benzemez oluyorum.

O ise, bakışlarını bana çevirmişti. Anladığım kadarıyla, Tanrı'nın yolladığı, kendisinden mucizeler beklenen adam, bendim.

Bazen ikisi birleşirdi, Nubar ve babam. İki saf, iyi niyetli, iki onanmaz saf! Sen, büyük bir devrimci olacaksın oğlum! Bu bakışlar altında tek arzum: kaçmaktı. İsim değiştirmek, yer değiştirmek istiyordum. Bana olan sevgilerinin, aşırı güvenlerinin, vakitsiz hayranlıklarının beni korkuttuğunu ve soluksuz bıraktığını onlara nasıl anlatmalıydım? Gelecek için başka tasarılarım olabileceğini nasıl söylemeliydim? Bu tasarılarım daha az iddialı değillerdi üstelik! Ben de, kendime göre, dünyanın değişmesini istiyordum. Babam, İskender ve Sezar'dan Napolyon'a kadar, Sun Yat Sen'den Lenin'e kadar fatihlerin ve devrimcilerin ve kendi atamız Muhteşem Süleyman'ın yaşam öykülerini okumam için ısrar ederken, benim kahramanlarım Pasteur, Freud, Pavlov ve özellikle Charcot idi.

Bu yönümle, Charcot gibi nörolog olan ve onu İsviçre'de gördüğünü söyleyen babamın babasına benziyordum. Çocukluğum boyunca evde, aklını yitirmiş bir büyükannenin varlığı, dikkatimi ve merakımı psikolojiye ve nörolojiye yönlendirmiş olmalı.

Hemen hemen on iki yaşımdayken kararımı vermiştim. Kendi kendime söz vermiştim ve her gece odama kapandığımda bu yeminimi tekrarlıyordum: doktor olacaktım! Ne bir fatih ne de bir devrimci, doktor olacaktım! Tek duraksamam, bilimin son aşamasında nasıl bir yol izleyeceğimdi. Bazen hayalimde bir pratisyen oluyor ve Dr. Schweitzer gibi kuş uçmaz, kervan geçmez yerlere gidiyordum, bazen de aksine, bir araştırmacı, bir deneyci olarak bir laboratuvarda, bir mikroskobun üzerine eğilmiş, çalışıyordum.

İlk önceleri kimseye bundan söz etmedim. Bu sırrı ne kadar sakladığımı bilemiyorum. Sanırım iki-üç yıl, sonra ablama bir parça açıldım. Ona güvenebilirdim. Bana ihanet etmeyeceğine ve yardım edeceğine güvenebilirdim. "Şundan emin ol", demişti. "Günü geldiğinde neye karar verdinse, yalnız onu yapacaksın. Babana nasıl kabul ettireceğini değil, ne istediğini düşün ve istediğinden emin ol. Gerekirse babamı bana bırak."

Gerçekten de babamı üzerine alan o oldu. Bir kere, okulun son iki yılında, kabul edilir bir diploma alabilmem için okula gitmem için onu ikna etti. Bunu hemen başarabilmiş değildi ama Nubar, girişimini desteklemiş ve sonunda babam kabul etmişti. Bundan bir büyük iftihar payı çıkartacaktı. Evdeki öğretmenlerimden öğrendiklerimle, daha okula girer girmez, sınıfımdaki çocuklardan o kadar üstün oldum ki, dersler bir oyun gibi geldi; dil bilgisi, edebiyat, retorik, fen, tarih... Bütün konulara öylesine hâkimdim ki, babamın garip düşüncelerinin doğruluğu ortaya çıkıyordu. Onun sayesinde olağanüstü bir eğitim görmüştüm; o eğitimi bunca kötü kullanmam bir talihsizliktir!

Bakaloryanın birinci ve ikinci sınavlarında, başkasından daha fazla çalışma gereği duymadan, ülkenin en iyi notunu aldım. 1936-37 yıllarıydı. Adım gazetelerin ilk sayfasında yer almıştı. Bu, babamın zaferiydi! Oğlu, şimdiden diğerlerinin önünde "at sürüyordu". Bana gelince, aldığım bu sonuçlar, içimde işi sonuna kadar götürme isteği doğurmuştu. Evden ve babamın büyük taleplerinden uzakta bu işi tamamlamaya kararlıydım. Gün geçtikçe en ünlü tıp fakültesine sahip Montpellier'yi düşünür olmuştum.

Bu kez de "babamı üzerine alan" ablam oldu. Bunu büyük bir beceriyle gerçekleştirdi. Tıbbın, insanı değiştirmek isteyenler için ideal bir dal olduğunu savundu. Kısa zamanda bilgin, bilge, veli-

nimet hattâ kurtarıcı görünümü kazandığını ve zamanı gelince insanları yöneten kişi olabileceğimi ileri sürdü. Benim için düşlediği geleceğe ulaşmanın en uygun yolu tıp okumak mıydı? Babam bu düşünceyi ters bulmadı. Temmuz sonunda, *Champollion* gemisine, babamın hayır duaları ile bindim. Hedef: Marsilya idi.

Beyrut limanının binaları ufukta kaybolur kaybolmaz, aşağıya inip bir şezlonga yorgun, bitkin, özgür uzanıverdim. Babam, gizlice devrim liderliğine hazırlandığımı sanabilirdi. Benim tek bir arzum vardı: Okumak, okumak, okumak! Tabii ara sıra da dinlenmek. Ama artık hiç kimse devrimden, Doğu'nun dirilişinden, nurlu gelecekten söz etmesindi!

Hattâ, kendi kendime gazete bile okumamaya söz vermiştim!

Perşembe Akşamı

Kendi anılarımı canlandırmak için, İsyan'ın anlattıklarını kesmek istemedim. Çamlık Tepe'deki kâgir evi görmüştüm. İçine hiç girmemiştim ama, her gün önünden geçmiştim çünkü okulun yolu üzerindeydi. Gözlerimin önüne geliyor. Hiçbir eve benzemezdi: ne tam anlamıyla çağdaş, ne dağ evi, ne Osmanlı idi, bütün üslupların bir karışımı idi. Yine de, hatırlayabildiğim kadarıyla, bütünüyle hoş... Demir parmaklıkları gözümün önünde, her zaman kapalı, ara sıra siyah-beyaz bir DeSoto'nun geçmesi için açılırdı. Bir de, hiçbir çocuğun oynamadığı çimli bahçesi...

Anılarım, ellili yılların ortalarına kadar gidiyor; İsyan'ın gelip benimle konuştuğu günler bile geride kaldı. Ancak eski dergilerde, eski sanat kataloglarında, çevremdeki konuşmalarda; Kitabdar malikânesinden söz edildiğini duydum. Bu malikâne, iki dünya savaşı arası dönemde, Doğu'nun yüksek sanat ocağı olarak hatırlarda kaldı. O evde, konserler, şiir geceleri, fotoğraf sergileri ve her türlü açılış yapılırdı.

Karşımdaki sözünü fazla etmemişti. Onun anılarında tüm bu zenginlik pek az yer tutuyor olmalıydı. O sesler onu sağır, o ışıklar kör ediyordu. İçine kapanıyor ve yolculuk düşlüyordu.

İlk konuşmamız beş saat sürmüştü. Bazen sohbet biçimimizi bile tartıştığımız oldu. Pek az soru sorduğum halde, fikir alışverişi yaptığımız da oldu. Ama daha çok, kafasında tasarladığını yazdırıyordu. Otelinin barında hafif bir öğle yemeği yemiştik ve o dinlenmeye çıkmıştı. Yorgun düştüğünden ertesi güne randevu vereceğini sanmıyordum. Öyle olmadı, aksine akşam saat altıdan sonra buluşmamızı önerdi.

Batı'da, öğleden sonraları uyumak alışkanlığını yitirmiş olduğumdan bir kahveye giderek notlarımı düzene soktum. Sonra, söylediği saatte oda kapısını çaldım.

Giyinmişti, beni beklerken odayı arşınlıyordu. İlk cümleleri hazırdı.

Fransa'da kendi düşlerimi gerçekleştirebilirdim. Kendi sofamda yiyebilirdim. Bu sadece bir görüntü değildi. İlk kez, bir birahanenin terasında oturduğum günü hatırlıyorum. Gemi Marsilya'ya vardıktan sonra idi, Montpellier trenine binmeden az önce... masa küçük, tahta bir masaydı, üzerine çakı ile birşeyler çizilmişti. Kendi kendime işte mutluluk! demiştim. Başka bir yerde olma mutluluğu! Aile sofrasına oturmama mutluluğu! Ağız kalabalığı ya da bilgileri ile parlamaya çalışan davetliler yok! Baba gölgesi yok. Bakışlarıma, tabağıma, düşüncelerime dikilmiş bakışları yok! Mutsuz bir çocukluğum olmadı, yo hayır! Şımartılmış, yoksulluk çekmemiş! Ama bir bakışın ağırlığını sürekli üzerimde hissetmek. Muazzam bir sevgi, umut dolu bir bakış, ama aynı zamanda beklenti dolu bir bakış. Ağır. Tükendirici.

O gün, Fransa toprağına ayak bastığım ilk gün, kendimi hafiflemiş hissediyordum. Önümden üç genç kız geçmişti. Uçuşan giysileri ve tuhaf hasır şapkaları vardı. Bir şenlikten kaçmış, bir tablonun içinden çıkmış gibiydiler. Gülüyorlardı. Hiçbiri bana bakmamıştı ama sanki benim için kılık değiştirmişler, sanki benim için geçit resmi yapmaktaydılar.

Yakında, bir kadınla tanışacağımdan emindim. Bu üç genç kızdan daha güzel, herkesten daha güzel biriyle. Birbirimizi sevecek, birbirimize sarılmış halde saatlerce kalacaktık. Sonra el ele plaja gezmeğe gidecektik. Daha sonra da, okumam tamamlandığında gemiye tekrar bindiğimde koluma girmiş olacaktı ve ben onu usulca koklamak için başımı eğecektim.

Sekiz yıl sonra Fransa'dan aynı gemiyle, Tıp diploması almadan ama direniş madalyası ile döneceğimi söyleselerdi... Bu babamın rüyası idi, benimki değil!

Montpellier'de, tıp öğrencileri arasında, adım kısa sürede "inek"e çıktı. Diğerlerinden çok çalışmıyordum ama daha iyi çalışıyordum. Hocalarım, ince eleyip sık dokumayı öğretmişlerdi. Asla yarım anlamakla yetinmemeyi. Gerekli zamanı ayırmayı ve bu zaman içinde anlamayı, özümlemeyi öğretmişlerdi. Öte yandan mükemmel bir belleğim vardı. Bunu da, en azından bir kısmını hocalarıma borçluydum. Bir kere öğrendiğimi, bir daha unutmuyordum.

Bunları övünmek için söylemiyorum. Alt tarafı parlak bir öğ-

renci olmam, asla doktor olamadığıma göre, ne işime yaradı? Bunu söylüyorsam, orada belirli bir saygı gördüğümü belirtmek için. Ben yabancı mucize idim, öğrenciler arasında en genci, her zaman en iyi not alanı! Öte yandan, güler yüzlü, sevimli, çekingen... Aslında, hiçbir şeyin gözümü kamaştırmadığı ama bir sürü şeye şaştığım bu yeni dünyada mutluydum.

Nelerden konuşuyorduk? Derslerimizden, öğretmenlerimizden, öğrencilerden, tatil projelerinden! Tabii ki, erkekler arasında olduğumuzdan, kızlardan da söz ediyorduk. O zaman hemen susuyor, afallıyordum. Ne söyleyebilirdim ki? Diğerleri, gerçek ya da hayali serüvenlerini anlatıyorlardı. Benimse sadece düşlerim ve yaşımın basit istekleri vardı. Onları dinliyor, onlarla gülüyor, kadınların vücutlarını anlattıklarında bazen kızarıyordum.

Arkadaşlar "durum"dan konuştuklarında da söze karışmıyordum. Çoğu tanıdık isimler tekrar edilip duruyordu. Daladier, Chautemps, Blum, Maginot; Siegfried, Franco, Azaña, Stalin, Chamberlaine, Schuschnigg, Hitler, Horty, Beneş, Zogu, Mussolini... Bütün bu insanları azıcık tanıyordum ama haklarında diğerlerinden daha az bilgi sahibi olduğuma inanıyordum. Hepsi, söyledikleri şeylerden çok emindi. Yabancı olan, yeni gelen ben, dinlemekle yetiniyordum. Bazen dikkatli, bazen dalgın! Uluslararası konferanslara, ateşli beyanlara, özellikle birliklerin durumlarına göre gerginlik artıyor ya da azalıyordu.

Tabii ki kayıtsız değildim, nasıl olabilirdim ki? Arkadaşlarımın sandığından çok daha fazlasını biliyordum. Ama kendilerine özgü bir tartışma biçimleri vardı, üstelik kendi vatanlarındaydılar... Sessizce dinleme alışkanlığına sahiptim. Aile sofrasında her zaman benden yaşlı, benden bilgili, kendilerine benden daha çok güvenen insanlar olurdu. Söyledikleri hakkında bir düşüncem varsa, kafamın içinde evirip çevirirdim, hele babamın "Ya sen ne diyorsun İsyan?" demesinden nefret ederdim. Çünkü o an hiçbir şey düşünemez olurdum. Kafamda bir boşluk, tutarsız sözcükler oluşur, aptalca şeyler söylerdim. Konuklar da kendi aralarında konuşmaya devam ederlerdi.

Bu bir yana, Montpellier'de, arkadaşlarımın beni dinledikleri, belirli bir saygınlık kazandığım kendi dünyam vardı. Derslerimizden konuştuğumuzda, -ki kaygılarımızın başında yer alıyorlardı– en çok ağırlığı olan benim görüşlerim olurdu. Diğerleri, benden büyük de olsalar, saygı gösterirlerdi. Biyolojiden ya da kimyadan

konuşuldu mu, bir vatandaş ile bir yabancı arasında fark kalmaz...

Yabancı olduğum için sıkıntı çektim mi? Aslında hayır. Size böyle bir izlenim verdimse, iyi anlatamamış olmamdandır. Yabancılık, dikkate almam gereken, hayatımın bir gerçeği idi. Yani kadın yerine erkek olmak, on yaşında veya altmış yaşında olmak yerine yirmi yaşında olmak gibi. Aslında bu pek kötü bir şey değildi. Bu, birtakım şeyler yerine, başka birtakım şeyler söylemem ve yapmamdı. Benim köklerim, tarihim, dillerim, sırlarım, iftihar edebileceğim nice konular, belki kendime özgü sevimliliğim vardı... Hayır, yabancı olmak beni rahatsız etmiyordu ve evde olmamaktan memnundum.

Bazen ülkemi özlüyordum, orası kesin. Ama aile ocağını değil. Oraya dönmeye hiç acelem yoktu. İlk yaz dönüp bir-iki ay geçirmeye söz vermiştim. Ancak yaz tatili yaklaşırken, babama, Fas ile Cezayir'i görmek istediğimi yazmıştım. Kendime çok yakın hissettiğim ama ancak kitaplardan ve resimlerden tanıdığım bu ülkeleri görmeye can atıyordum... Sonunda, oraya da gidemedim. Sağlık sorunları yüzünden bütün yaz odamdan çıkamadım.

Aslında, tuhaf sorunlar. Öksürük krizleri tutardı ve bazı geceler, nefes almakta zorluk çekerdim. Doktorlar anlamamışlardı. Kâh astımdan, kâh veremden söz ediyorlardı. Fransa'ya gelmeden önce, bu hastalıklardan hiçbirinin olmamasını anlayamıyorlardı. Bir ara bütün bunların, numara olup olmadığını düşündüler. Numara değildi. Hayır, hiç değildi. Anlayacaksınız... Ama önce kafamın içini, o döneme göre, kronolojik bir sıraya sokayım... Acele edeceğim. 1938 Eylül'ünde, Münih'te savaş uzaklaştırılmıştı. 1939 Mart ayında Prag'da savaş yaklaşıyordu. Artık kimsenin kuşkusu kalmamıştı ve çevremdeki gençlerden çoğu, ordunun gücünü ve düşmanın güçsüzlüğünü kıyaslamada yarışıyorlardı, patlayacak bir balon! Ancak başka türlü konuşmak, yakışık almazdı!

Ben başka türlü mü konuşmak istiyordum? Dürüst olmak gerekirse, hayır. O sırada değil. Onları zevkle dinlediğimi ve görüşlerini paylaştığımı söylemeliyim. Onlar gibi güveniyordum. 1940 Haziran'ında, Alman işgali sırasında, onlar gibi ağladım. Yıkılmıştım. Birdenbire, yabancı olmaktan çıkmıştım, artık hiç değildim. Bu bir defin töreniydi ve ben ölenin ailesinden biriydim. Ağlıyordum, başkalarını teselli etmeye çalışıyordum, onlar da beni teselli ediyorlardı.

Pétain konuştuğu vakit, onu dinledik. Özetle şöyle demişti: İş-

ler kötü gitti. Hepimiz kötü günlerden geçiyoruz ama sizlere en kötüsünü yaşatmamaya çalışacağım. Bizim anladığımız bu oldu.

De Gaulle'e gelince, o ünlü Haziran günü yaptığı çağrıyı duymamıştım, arkadaşlarımdan hiçbiri de duymamıştı. Ama sanırım hemen ertesi günü, içeriğini öğrendik. O tarihte, bir tercih yapma durumunda kalacağımızı sanmıyorduk. Bir yandan, kurtarılabilecek ne varsa kurtarmak gerekiyordu; bunun için de en iyisi bir süre işgalci ile iyi geçinmekti. Pétain'in yaptığı buydu. Öte yandan, Müttefiklerin desteği ile, hiçbir uzlaşmaya, ödüne gitmeksizin, öç almaya hazırlanmak gerekiyordu. De Gaulle'ün Londra'da yaptığı buydu. Bu görüntü, bizim gibi yasta olanlara azıcık güven veriyordu. Bu durum ne kadar sürdü? Kimileri için dört yıl. Kimileri için de birkaç gün.

Masanın çevresinde altı yedi kişiydik. Vichy'de, Yahudilerle ilgili yasa ilan edilmişti. Yahudilerin durumunu ve bundan böyle giremeyecekleri yerleri –eğitim kurumları– saptıyordu. Bir öğrenci, yasanın çok kurnaz olduğunu savunuyordu. Onu hâlâ anımsıyorum, bizden büyüktü, çenesinde sakalı vardı ve hep baston ile dolaşırdı. Her zaman birlikte olduğumuz biri değildi ama ara sıra bize katılırdı. Ona göre Almanlar Pétain'den, "Serbest bölgeye girmeleri ve Yahudilerle meşgul olmaları için izin vermesini" istemişti. Manevrayı anlayan mareşal de; yasayı kendisi çıkartarak yollarını kesmişti.

Bu yorumda bulunmaktan memnun, bira bardağını boşaltmış, bir parmak işareti ile bir yenisini ısmarlamış, sonra bana dönerek yüzümü incelemeye başlamıştı. Neden ben? Karşısında oturuyordum ama, bakışlarımda hoşuna gitmeyen bir şey olmalıydı. "Sen ne düşünüyorsun Kitabdar? Hiç sesin çıkmıyor. Bir kere olsun konuş, bu önlemin kurnazca olduğunu itiraf et!"

Diğerleri de ısrarla bana bakar olmuşlardı. En yakın arkadaşlarım bile, suskunluğumun gizlediği görüşü öğrenmek istiyorlardı. Bunun üzerine, gülünç olmamak için, "bir kereye mahsus" konuştum. Çok uysal biçimde, aşağı yukarı şunları söyledim: "Seni iyi anladımsa, durum şuna benziyor: Bu birahaneye seni gebertmek için bir herif gelmiş, yaklaştığını görüyorum, şişeyi kaptığım gibi senin beynini dağıtıyorum. Burada yapılacak işi kalmadığını gören adam omuzlarını silkip gidiyor. Numara iyi söküyor?"

En ufak biçimde gülümsemeden, alçak sesle, öğretmeninin karşısında duraksayan öğrenci gibi konuştuğum için, karşımdaki alay ettiğimi hemen anlamadı. Hatta: "Evet, aferin, bunun gibi..." diye laflar etti. Ancak diğerleri, kahkahayı bastı. Ancak o zaman kızardı, yumruklarını sıktı. Kavga olmadı, hayır. İki biçimsiz söz

söyledi sonra gürültüyle iskemlesini oynatıp, sırtını bana döndü. Bense hemen kalkmıştım.

Sadece çocukça bir kavga, öyle değil mi? Ama çok sarsılmıştım. Bir hoparlöre konuşmuş ve bütün kent beni duymuş gibiydi. Bir başkası olsaydı, dağarcığını boşaltmaktan ferahlık duyardı... Ben duymadım! Öfkeliydim, kendime karşı öfkeli. Hep böyle olurum. Aylarca sessiz kalırım, neredeyse konuşmayı unutacak kadar, sonra birden baraj yıkılır ve ne varsa; neyi tutmuşsam her şeyi koyuveririm, bitmez tükenmez bir gevezelik başlar ve daha susmadan pişman olurum.

O gün, Montpellier sokaklarında kendime nasihat edip durdum. Kendimi kontrol etmem gerekirdi! Duygularıma hâkim olmayı öğrenmeliydim! Özellikle insanların şaşkın oldukları savaş dönemlerinde. Kentte yürümekteydim ve pişmanlığımı bastırmakla o denli meşguldüm ki gözüm bir şey görmüyordu.

Geniş ama yarım döşenmiş bir çatı katı kiralamıştım. Madam Berroy adında bir kadından. Bitmez tükenmez merdivenlerden çıkarken de, kocaman anahtarı kilidinde döndürürken de kendime öğütler vermeyi sürdürüyordum. O birahaneye bir daha asla gitmeyecektim! Bir daha asla böyle tartışmalara karışmayacaktım! Kendi kendime, bütün vaktimi derslerime vereceğime söz vermemiş miydim? Yabancı bir ülkede olduğumu unutmakla, hata etmiştim. Üstüne üstlük yenik düşmüş, yarısı işgal edilmiş bir ülke. Alçalmış, pusulasını şaşırmış bir ülke.

Kızgınlıkla hücrebilim kitaplarımı açmış, içine dalmaya karar vermişken, kapım çalındı. O günü, Ballon d'Alsace birahanesinde gördüğüm biriydi; yanımızdaki masaya, patronun oğlu ile oturmuştu. "Sizi birahaneden beri izliyorum" dedi. Açık konuşan biriydi. "Tartışmanızı dinledim. Özür dilerim; çok yakınınızdaydım ve yüksek sesle konuşuyordunuz. Beni ilgilendiren bir konuydu. Sanırım hepimizi ilgilendiren bir konu."

Bir şey söylemiyordum. Tetikteydim. Onu gözlüyordum. Süzülmüş bir yüzü, kapkara, taranmamış saçları, saçlarının ortasında havaya kalkmış bir tutam, yakmadığı ama parmaklarının arasında oynayıp durduğu bir sigarası vardı. O tarihte yirmi bir yaşımdaydım, o otuzuna merdiven dayamıştı.

— Ben konuşsaydım, demin söylediklerinizin aynını söylerdim. Kelimesi kelimesine, dedi.

Yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı ama gülümseyişi geçici oldu.

— Ne var ki susmayı yeğliyorum. En azından kalabalık yerlerde. Çok yüksek sesle konuşanlar, hareket yeteneklerini yitirirler. Bu zor günlerde, sözlerini ölçmek, kiminle konuştuğunu bilmek, her an ne istediğini ve nereye gittiğini bilmek gerekir. Daha henüz her şey yıkılmış değil. Dayanışma içinde bulunmak koşuluyla ve de ihtiyatlı olmak...

Elini uzattı, kendimi tanıttım:

— Adım Kitabdar.

— Bana Bertrand deyin.

Elimi uzun uzun tuttu, üstü kapalı bir anlaşmayı mühürlemek ister gibiydi. Sonra gitmek üzere kapıyı açtı:

— Tekrar geleceğim...

Pek bir şey söylememişti, ancak bu kısa ziyareti Direniş örgütüne giriş tarihimin başlangıcı oldu. Hatırımda kalan en değerli sözü neydi, biliyor musunuz? "Bana Bertrand deyin" demiş olması. Ben ona gerçek adımı söylemiştim, o ise takma adını! Görünüşe bakılırsa gizleniyordu. Oysa aslında tam tersiydi. Kendini açığa çıkartıyordu. "Bana öyle deyin" demekle, bu sadece savaştaki adım, başkalarına karşı gerçek adımmış gibi davran, ama artık bizlerden biri olan sana, yalanı gerçek diye yutturacak değilim demek istiyordu.

Henüz bir şey yapmamıştım ama, değiştiğimi hissediyordum. Sokaklarda, değişik biçimde yürüdüğümü, değişik biçimde baktığımı ve bakıldığımı, değişik biçimde konuştuğumu hissediyordum. Dersten sonra, Bertrand'ı beklemek üzere çatı katıma dönmek için acele ediyordum. Her merdiven gıcırtısında, kapıya seğirtirdim.

Onu fazla beklememiştim. Ertesi günü uğradı. Tek sandalyeye oturdu, ben de yatağıma. "Haberler o kadar kötü değil!" demişti. "İngiliz pilotları mucizeler yaratıyor!" Düşürülen birkaç uçağın sayısını söylemiş, ikimizin de keyfi yerine gelmişti. Ayrıca, İngilizlerin Cherbourg'u bombaladıklarını söylemişti, bu işe de yarı yarıya sevinmişti: "Askeri açıdan herhalde gerekliydi, ancak halkımız düşmanı konusunda yanılmamalı..."

Sonra geçmişim, düşüncelerim hakkında sorular sormuştu. Kibarca. Bir çeşit giriş sınavından geçtiğimin farkındaydım ama bunu birbirini daha fazla tanımak isteyen arkadaşların sohbeti gibi yürütmüştü.

Cevaplarımdan birine sıçramıştı, belki de iyi anlatamamıştım.

Almanlar ile Fransızlar arasındaki ezeli kavgaya pek aldırmadığımı ya da bunun, kanımı kaynatmaya yeterli olmadığını söylemiştim. Benim ailemde gelenesel olarak, atalarımdan biri Bavyeralı bir serüvenci ile evleneli beri, hem Fransızca hem Almanca konuşulmuştur. Her iki kültüre aynı değeri vermişizdir. Hattâ belki maksadımı ve düşüncemi aşarak, işgal ve işgalci sözcüklerinin benim üzerimde, bir Fransız'ın üzerinde yaptığı etkiyi yapmadığını söyledim. Ben, yüzyıllar boyu işgallerin yapıldığı bir yöreden geliyordum ama işgali yapanlar atalarımdı, yüzyıllardır Akdeniz havzasını işgal etmişlerdi. Buna karşılık ırk düşmanlığı nedir bilmezlerdi. Babam Türk, annem Ermeni. Kıyamın tam ortalık yerinde, el ele tutuşabildilerse, nefreti reddetmede birleştikleri içindi. Bu husus, bana da miras kaldı. Benim vatanım işte bu. Nazizmden, Fransa'yı işgal ettiği gün değil, Almanya'yı işgal ettiği gün nefret ettim. Fransa'da ya da Rusya'da ya da kendi ülkemde doğmuş olsaydı, aynı derecede nefret ederdim.

Bunun üzerine Bertrand ayağa kalkmış, ikinci kez elimi sıkmıştı. Görünmez bir makama rapor sunar gibi kısık bir sesle ve yüzüme bakmadan "Anlıyorum" demişti. Ne yaptığını, varsa örgütünün ne olduğunu, benden ne beklediğini söylemedi. Gördüğünüz gibi Direniş Örgütü ile ilk ilişkilerim gevşek oldu.

Bir ay sonra tekrar geldi. Ona, beni habersiz bıraktığı için tatlı tatlı sitem ettiğimde gülümsedi ve cebinden morumtırak kâğıtçıkların bulunduğu küçük bir paket çıkarttı. Onlara kelebek dendiğini henüz bilmiyordum. Okumam için birini bana verdi. Üzerinde sadece şunlar yazılıydı: "1 Kasım günü, hür Fransa pilotlarından biri, bir Alman deniz uçağı düşürdü. Siz hangi yandasınız?" Altında, sağ yanda köşede: "*Özgürlük!*" sözcüğü vardı, tırnak içinde bir ünlem işareti ile birlikte. Bunun sadece bir çığlık değil bir imza olduğu anlaşılsın diye.

— Ne dersin?

Ben ne diyeceğimi düşünürken, hemen eklemişti:

— Bu sadece bir başlangıç.

Sonra, ne yapmam gerektiğini açıklamaya başladı. Küçük kâğıtları usulca posta kutularına, kapı altlarına, hemen her yere koymak. Ama Fakülteye değil, henüz değil, dikkati çekmemesi için kendi mahalleme de değil. İlk görev, bir çeşit antrenman olacaktı

benim için. Önemli olan dikkati üzerime çekmemekti. "Yüz adet kelebek var, cebine koy ve sonuncusuna kadar dağıt. Özellikle evine götürme. Tabii bir tekini, sokakta toplamışsın gibi, kirleterek alıkoyabilirsin. Ama asla eve paketle dönme. Dağıtamadıklarını fırlat at."

Dediklerini harfi harfine yerine getirdim ve işler pek fena yürümedi. Bertrand birkaç defa bana kelebekler, ya da el ilanları getirdi, metinleri daha dolgundu. Onları ya dağıtmak ya da duvara yapıştırmak gerekiyordu. Bu da pek hoşuma gitmiyordu çünkü bu işi yaparken her yanıma, ellerime, giysilerime tutkal yapışıyordu, yakalanacak olsam suç kanıtları üzerimdeydi. Propaganda alanında hemen her işi yaptım, kent duvarlarına tebeşirle yazı yazmak da dahil... Bunun da ellerde ve ceplerde izi kalıyordu.

Fransa'ya geldiğimde kendi kendime gazete bile okumayacağıma dair söz verdiğim düşünülürse, söz vermekte pek acele etmişim; doğumum, eğitimim itibarıyla olan bitene ilgisiz kalamazdım. Ama birtakım koşullar da gerekiyordu. Birahanedeki kavgadan sonra, söylediğim gibi, bir daha asla bu gibi tartışmalara katılmamaya karar vermiştim. Bertrand geldiği vakit, ciddi kararlar almaya hazırlanıyordum. Rastlantı, öyle değil mi? Ya da isterseniz kısmet deyin. Gelmeyebilirdi. Ertesi aylar derslerime kapanırdım. O birahanede, yandaki masada oturması, söylediklerimizi duyması, beni izlemesi ve beni örgüte sokması gerekiyormuş! Usulca. Eğer bana, bu işe girmek isteyip istemediğimi sorsaydı, düşünmek için süre ister, belki de hayır derdim. Ama o kadar ustaca davrandı ki, direniş şebekesine girecek miyim diye kendime soracak vakti bulamadım.

Onunla her şey, fark edilmez biçimde olup bittiye geliyordu. Bir gün, bir sürü görev üstlendiğim bir sırada bana uğradı, bir sürü şeyden konuştuk, ayrılacağı sırada "diğer arkadaşlarla görüştüm" dedi. "Gerçek adını kullanmaman yerinde olacak. Seni nasıl çağıralım." Kafasında bir isim arıyormuş gibi yaptı. Ben "Bakü" dedim. Artık benim de bir savaş adım vardı.

Evet Bakü, kentin adı gibi. Ama kentle hiç ilgisi yok. Aslında bu, dedem Nubar'ın sevecenlikle bana taktığı bir isimdi. Yalnız o böyle derdi, başkası değil. İlk önceleri bana "Abaka" derdi. Ermenice "gelecek" demek. Bana bağladığı tüm ümitleri topladığı söz-

cük. O da babam gibiydi işte! Sonra, bir okşayıştan diğerine geçerken, bu isim "Bakü"ye dönüşüverdi.

Bertrand'ın yönettiği şebekede herkesin bir savaş adı ve belirli görevleri vardı. Kelebekler, ilanlar, geçirdiğim acemilik günleri geride kalmıştı, daha üst aşamaya geçmiştim. Yakında kendi gazetemiz olacaktı, her ay çıkartacağımız, belki olaylar gerektirdiğinde daha sık yayınlayacağımız gerçek bir gazete.

Adı: *Özgürlük!* Örgütün adı da öyleydi. O karanlık ve kötü günlerde, bize ışıklı bir isim gerekliydi. İlk sayısını teslim almak üzere Lyon'a, kent merkezinde varlıklı bir eve gitmem gerekti. Yanımda bir arkadaş vardı. Birahane patronunun oğlu Bruno! Yaşından önce gelişmiş, bir boksörünki gibi kırık burunlu bir çocuktu, yanında yürümek bana tuhaf bir güven hissi veriyordu.

İkinci sayısından sonra, bir başka dağıtım yöntemi bulduk. Bira dağıtan bir kamyon, gazeteleri Ballon d'Alsace birahanesine getiriyordu, bizler birahaneye gidiyorduk. Biz diyorum çünkü Bertrand, benden başka öğrenciler de bulmuştu. Etkili ama bir süre sonra dağılacak bir gruptu. Birahaneye geliyorduk. Bruno bize işaret ediyordu, mahzene iniyorduk, her birimiz elli kadar gazete alıyorduk, hiçbir şey olmamış gibi çıkıyorduk.

Bu sistem, bir yıl boyunca tıkır tıkır işledi. Üniversitede, kentin hemen her yerinde insanların *Özgürlük*'ten söz ettiklerini, yazılarını yorumladıklarını, birbirlerine posta kutularında son sayıyı bulup bulmadıklarını sorduklarını görüyordum. Kamuoyu hareketleniyordu. Bu hissediliyordu. Pétain'e saygı duymaya devam edenler vardı ama rejimine ve bakanlarına değil! Pétain'i savunmaya devam edenler, hareketlerinde özgür olmadığını söylüyorlardı. Çok yaşlı oluşu ve geçmiş hizmetleri, bazı hareketlerini mazur gösteriyordu.

Grubun dışında kimsenin, eylemlerimden kuşkulanmadığından emindim. Ancak bir gün, son sayıyı almak için Ballon d'Alsace birahanesine gittiğimde, jandarmanın bira kamyonunu sardığını gördüm. Askerler gidip geliyor, gazete tomarlarını taşıyorlardı. birahane, çınar ağaçları ile çevrili bir meydana bakıyordu ve patron, güzel havalarda dışarıya masalar koyardı. Meydana altı küçük sokaktan çıkılırdı. Gerekli bir önlem olarak, her zaman aynı sokaktan gelmezdim. O gün, birahaneye bir hayli uzak bir sokak-

tan gitmiş ve neler olup bittiğini zamanında görebilmiştim. Dümdüz yürümeye devam etmiş, önce yavaş, sonra hızlı daha sonra da koşarak yoluma devam etmiştim.

İçimde korkudan başka, başarısız olmanın verdiği üzüntüden başka, bir de suçluluk duygusu vardı. Böyle durumlarda bu her zaman hissedilir ama bende hafif bir duygudan öte bir şeydi. Jandarmaların dikkatini çeken ve peşine düştükleri ben miyim, birahanedeki gizli yerin ortaya çıkması benim yüzümden mi diye durmadan düşünüp duruyordum.

Neden ben? Çünkü birkaç hafta önce beni endişelendiren ama daha sonra üzerinde durmadığım bir olay olmuştu. Bir öğleden sonra, evden çıktığımda, nöbet tuttuğu açıkça belli olan bir jandarma ile burun buruna geldim; beni görünce allak bullak olmuş, merdivenin altına saklanmaya kalkışmıştı. Önce merak etmiş, dikkatli olmam gerektiğini düşünmüş ama sonra omuzlarımı silkmiş, bu olaydan ne Bruno'ya ne Bertrand'a söz etmiştim. Oysa şimdi vicdan azabı çekiyordum. Bu gerçek bir işkenceydi.

O gün, birahaneden uzaklaşınca, oturduğum semte yöneldim, Montpellier'de adına "Yumurta" denilen Komedi Alanı'nın yanıbaşına... Ama doğrusu bu muydu? Aslında, üç türlü hareket edebilirdim: hemen yok olabilir, gara gidip ilk trene atlar, yakalanmaktansa bilinmeyen bir yere gidebilirdim. Soğukkanlılıkla odama gider, tehlikeli olabilecek her kâğıdı yok eder, kimse beni ihbar etmeyecek ümidiyle normal yaşamıma dönebilirdim. Bir de orta yol vardı: odama gider, düzene sokar, ihtiyacım olabilecek birkaç parçayı yanıma alır, ev sahibi Madam Berroy'a arkadaşlarımın beni sayfiyeye davet ettiklerini söyler, bu da aniden yok oluşumla ilgili kuşkuları dağıtmış olurdu.

Bu sonuncusunu seçtim. Panik ile güven arası bir duyguyla. Yolda sağa sola sapmış, beni izlemiş olanların işlerini zorlaştırmak istemiştim...

Evimden birkaç metre ötede, üniformalı bir jandarmanın oturduğum binaya girdiğini gördüm. Onu, gözünden çenesine uzanan ustura yarasından ancak tanıyabildim. Bu, geçen seferki jandarmaydı. Geri döndüm, dosdoğru gara gittim.

Nereye gitmeli? Kafamda tek bir adres vardı: birkaç ay önce, Bruno ile birlikte gazeteleri almaya gittiğim Lyon'daki varlıklı ev! Evde genç bir çift oturuyordu: Danièle ve Edouard. Biraz şansım varsa evde olurlar ve beni Bertrand ve örgütün diğer üyeleri ile buluştururlardı.

O akşam, kapılarını çaldığımda saat dokuz dolaylarında olmalıydı. Adam, sıkıntılı bir ifadeyle içeri girmemi söyledi. Önceki karşılaşmamızı hatırlatıp, olup biteni anlattım. Başını salladı, nazik ama gergindi; özellikle, izlenip izlenmediğimi bilmek istiyordu. "Öyle bir izlenim almadım" dediğimde, "izlenim yetmez!" anlamına gelecek biçimde yüzünü ekşitti. Karısı Danièle, daha nazikçe araya girdi: "Hemen telaşa kapılmamalı. Her şey yoluna girer. Herhalde yemek yemediniz..." Sofrada üç kişiydiler. Ev sahiplerim ve bir genç kız.

Kız kendini tanıttı. Bileşik bir isimdi ve üstünkörü söylenmişti. Kuşkusuz onun da kod adıydı. Ben de kendimi tanıttım: "Bakü". Ev sahibesi: "Güzel isim" dedi. "Büyükbabam takmıştı. Gelecek demek olan bir sözcüğün kısaltılmışı. Bu adı tekrar ede ede, güzel bir gelecek için kısmet kapılarının açılacağına inanıyordu." Konuk kız şaşırdı:

— Yani bu, sizin gerçek adınız mı?

— Hayır, adım yanlış ama öykü doğru.

Hepsi birkaç saniye bana bakakaldı, sonra hep birlikte güldük. Konuk kız:

— Aylardır gülmemiştim, dedi.

Bunu söylerken, gülmeye devam ediyordu ama diğer ikisi aniden susmuştu.

Yemeğin sonuna kadar konuşmalar günün önemli olayı çevresinde döndü: Sivastopol savaşı ve Berlin'in kentte Rus direncinin kırıldığını açıklaması! Ev sahipleri, Almanların ilerlemelerine karşın Doğu cephesinin açılmasının etkilerinin, Amerika'nın da savaşa girmesiyle, yakında hissedileceğini söylüyordu. Konuşmalarından, komünist eğilimli olduklarını anlamıştım. Buna biraz şaşmıştım çünkü arkadaşım Bertrand, De Gaulle'cü ve Katolikti, komünistlerden kuşkuyla söz ederdi.

Yemek biter bitmez, Edouard odasına çekildi. Danièle, yatacağım odayı gösterdi; yatağımın üzerine kocasına ait bir pijama ile temiz bir havlu koymuştu. Sonra, konuk kızla bana, salona geçip konyak içmemizi önerdi.

Genç kız ilgimi çekmişti. Ufak tefek, kısa kesilmiş simsiyah saçlı, her gülümseyişinde kapanan çekik yeşil gözlüydü. Yüzü pırıl pırıldı ama gözlerinin çevresinde, kapandıkları vakit güneş ışınları gibi çizgiler vardı. Ona devamlı bakmamak için kendimi zorluyordum ama başka yere bakmam da kolay olmuyordu. Bakışlarım, gözlerinden saçlarına, saçlarından gözlerine inip çıkıyordu. Öyle tatlı ve güven verici bir havası vardı ki...

Fransızcayı düzgün konuşuyordu ama benimkinden daha belirgin ve nereli olduğunu tahmin edemediğim bir şivesi vardı. Kim olduğunu, nereden geldiğini, Lyon'daki bu evde ne aradığını sormak istiyordum... Ama içinde bulunduğumuz durumda, böyle sorular sorulmazdı. Savaşın gidişatından, kamuoyunun durumundan, direnme ruhundan, birtakım parlak eylemlerden konuşuldu ama kendimizle ilgili olarak sadece savaş adlarımızın belirtilmesiyle yetinildi. Şiveye göre nereli olunduğu tahmine çalışıldı. Ülkesi, bölgesi, çevresi, topluluğu...

Konuşmalarımızda sıra Kuzey Afrika savaşlarına ve Mussolini'nin Mısır'a gireceğine dair son haberlere geldi. Bir süredir esnemekte olan ev sahibemiz de odasına çekilmişti. "Hemen yatmanız gerekmez, rahatça içkinizi bitirin" demişti.

Dışarı çıktı. Sessiz kaldık. Nereden söz açacağımızı bilmiyorduk. Kitaptan bir şey okurcasına:

— Danièle giderken sohbetimizi de birlikte götürdü, dedim.

Sofradaki gibi gülmeye başladı. Hem neşeli, hem üzüntülü, hem tutuk, hem coşkun... Evrenin en tatlı müziği! Ve o dalgın gözler! Aniden:

— Ne düşünüyorsunuz? diye sordu.

"Sizi" demek için çok pişkin olmam gerekirdi, dolambaçlı yoldan gitmeyi yeğledim:

"Şu savaşa lanet ediyordum. Şurada oturmuş, konyağımızı yudumlarken, şu karabasan, şu korku, şu izlenmek korkusu olmadan sohbet edebilseydik..."

— Biliyor musunuz? dedi. İzlenmemiş olsaydık, burada, bu dairede, bu konyağı birlikte içer olmazdık...

Sessizlik. Gözlerimi indirdim çünkü inceleme sırası ona gelmişti. Kadehimin dibindeki kahverengi damlacığa gözlerimi diktim.

Birden:

— Gerçek adım Clara. Clara Emden, dedi.

Bu koşullarda, bu cümlenin benim için ne anlama geldiğini nasıl söylemeli. Tedbirli olma kurallarını bu biçimde bozmakla, çok daha büyük bir kapalılığa, mahremiyete bürünüyorduk.

Ben de adımı açıkladım. Olduğu gibi. Sonra ailem, kökenim, okumam, emellerim hakkında bir sürü şey anlattım, bunları daha önce, anlattığım biçimiyle, kendime bile açıklamamıştım. Evet, içimde gizli kalmış bazı şeyleri, o gece, onunla konuşurken keşfettim.

Sonra o konuştu. Kendisinden, çocukluğundan. Doğduğu kent olan Avusturya'daki Graz'dan. Ailesinden. Başlangıçta birlikte güldük, sonra hayallerimizde gezindik; tüm o garip huylu, acaip meslekli büyükbabalar, uzaktan insana hayal kurduran tüm o isimler, Lublin, Odessa, Vitez, Pilsen, Memel. Sonra birden başka şeylerden söz etmeye başladı. Başka yerlerden. Oturulan ya da göçülen yerlerden değil ama cehenneme giden yollardan. Geziler yarım kalıyordu. Yollar, bir kentten diğerine gitmiyordu. Trenler, bir gardan diğerine seyretmiyordu. Coğrafya bulanıklaşıyordu, yerleri bilemiyor, yüzleri tanıyamıyordum, düşüncemde sadece dikenli teller ardında, kodeste üniformalı ya da mahpus kılıklı adamlar vardı.

Clara bütün yakınlarının izlerini yitirmişti.

O tarihte, kampları bilmediğimiz sanılmasın. Gazetemiz *Özgürlük* olan biteni, yapılan kıyamı sürekli açıklıyordu. Pek çok şey biliyorduk. Pek çok şey ama asıl bilinmesi gerekeni değil. Her şeyi biliyorduk ama, Naziler tarafından bile korkunç addedilen, o elle tutulamaz şeyi bilmiyorduk: topyekûn soykırımı! Onca şey görmüş olan Clara bile, bunu konuşmuyordu. Tarihin en vahşi kıyıcılığından söz ediyor ama, "nihai çözüm"den bahsetmiyordu. Böyle bir şeyi hayal bile etmek, canavarca duygular gerektiriyordu.

Bütün ailesini yitirmişti. Kelimenin tam anlamı ile yitirmişti. Kimileri ölmüş, kimileri vahşet beldelerine yollanmıştı. Belki bazıları kurtulabilirdi. Clara, hâlâ ümit ediyordu.

Ailesi yakalandığında, onu gizleyip İsviçre'ye geçirmiş olan katolik bir arkadaşındaymış o sıra. Evet, İsviçre'ye. Tam bir güvenlik içinde iken yine de Lyon'a gelmeyi seçmişti. İnsanların, ailesinin savaştığı, öldüğü bir sırada bir yere sığınmış olmayı kendine yediremiyordu. Örgütümüzden biriyle ilişki kurmuş, buraya geçişini sağlamıştı.

Karşılaştığımız gece, kimlik belgelerini bekliyordu. Nereye gitmek için? Ne yapmak için? Açıklamalar bu noktaya takılıp, kesildi. Geçmişi hakkında her şey, geleceği hakkında hiçbir şey! Şurası açıktı ki, özgür İsviçre'den yenik Fransa'ya, vuruşmak için geliyordu.

"Yarın biri gelip kâğıtlarımı getirecek. Sanırım sizinkileri hazırlamadan önce size birkaç soru sormak isteyecektir. Takma adı Kalpazan Jacques imiş!"

Sabahın yedisinde kapımızı çaldığında, Clara ile konuşmaya dalmıştık. Hiçbirimiz koltuğumuzdan kıpırdamamıştık.

Adam her birimizle ayrı görüşmek istedi. Birbirimizi yanaktan öpüp belli belirsiz bir "görüşürüz" diyerek, ayrıldık.

Kalpazan Jacques, bana yeni bir kimlik vermek için, bir fotoğrafımı ve bazı ayrıntıları bilmek istiyordu. Yaşım ve görünüşüm bir yana, örneğin şivem ve tahsilim vardı. Dikkate alınması gerekiyordu. Ayrıca, sünnetli olup olmadığımı sordu.

Bir deftere not aldı. Usulca yok oldu. Üç gün sonra, belgelerimle geri geldi. Yeni yaşamım konusundaki kesin bilgilerle de... 1919'da Beyrut'ta doğmuş oluyordum. Babam bir Fransız subayı, annem Müslümandı. Çeşitli özelliklerimi açıklayan bir kimlikti bu! Soyadım: Picard, adım: Pierre Emile idi. İşin dahiyane yönü, bana uygun gördüğü meslekti: elektrikçi, daha doğrusu tıp aletleri tamircisi! Çünkü bana bir işveren bulmuştu. Toulouse dolaylarında, hastanelere ve muayenehanelere tıp aletleri yapan Direniş Örgütü'nden biriydi. Orada çalıştığımı, evinde kaldığımı söylemeye hazırdı. Aletleri onarmak, kontrol etmek, bakımlarını yapmak için bütün Fransa'da dolaştığımı söyleyecekti. İnanılır kılınması gere-

ken zekice bir buluş! Gidip patronumu gördüm, bana aletlerin çalışma biçimini öğretti ve kullanma tariflerini ezbere öğrenmemi istedi.

Bu gizleniş biçimini bulan Bertrand olmuş. Montpellier'de yaptıklarımdan etkilenmiş, tehlike karşısında davranış biçimimi beğenmiş, bağlantı ajanı ya da daha basit bir deyimle kurye olarak, biçilmiş kaftan olacağımı düşünmüş.

Tam olarak ne mi yapıyordum? Örgütümüzün ulusal düzeydeki yöneticileri, bölge sorumluları, birbirlerinden uzak direniş grupları arasında haberleşme, emir yollama, isteklerde bulunma, bilgi, belge, sahte evrak ara sıra da silah gönderme gerekiyordu. Bu nitelikleri taşıyan benim gibi biri için, Bertrand işte bu ideal kimliği uygun görmüştü. Yıl boyu, bir sürü prospektüs ve kullanma rehberi ile dolaşabilecektim. İşi daha da güvenceye almak için, her gittiğim yerde onarımda bulunuyor ya da aletleri kontrol etmek üzere bir muayenehaneye uğruyordum. Sık sık, gerçekten de onarım yaptığım oluyordu. Sistem iyi ayarlanmıştı. Önemli bir belge ulaştırmak gerektiğinde onu bana, Bakü'ye veriyorlardı. Hayır, Picard değil, Bakü'ye. Diğeri benim resmi adımdı. Herkesin önünde beni o şekilde çağırmaya dikkat ediyorlardı. Ama örgütte, benden söz ettiklerinde, bir belgede adım geçtiğinde, özellikle Picard denmemeli idi. Picard'ı kimsenin bilmesi şart değildi, önemli olan Bakü idi. Efsanevi Bakü!

Bunu şaka diye söylüyorum. Ama bizim küçük çevremizde bir efsane olduğum doğruydu. Bakü, her mektubu yerine ulaştırır, her düşman barajını, ağzında bir çiçek, rahatlıkla aşabilir. Bir çeşit fırlama...

Bunu belirttikten sonra, iddia edilen başarılarımı gerçek boyutuna indirgeyelim. Bir kere, üzerimde hiç silah taşımazdım, bu da yolculuklarımda tehlikeli olurdu. Bu nedenle dün, "Silah altında mıydınız?" ya da "Dağa çıktınız mı?" diye sorduğunuzda size evet diyemedim. Sözcükler uygun değildi. Bazen, savaşı trenlerde geçirmişim gibi geliyor... bir postacıydım, bir dağıtıcı, gölgede kalmış bir kurye...

Katkım pek öyle önemli değildi ama, sanırım yararlıydı. Bana uyuyordu. Babamın ruhu incinmesin ama, ben hiçbir zaman lider ya da kahraman olacak adam değildim. Çalışkan, sorumlu bir ço-

cuk olmaktan ileri gitmedim. Direniş örgütünün bir taşeronu... Biliyor musunuz, ona da gerek var.

Düş kırıklığına uğradınızsa, bunu anlarım. Müthiş şeyler anlatacak nice insan var. Ben, gerçekten görkemli, o dönemin en kahramanca söylemlerinden birine karıştım ama ondan sadece pay çıkarttım, en ufak bir rolüm olmadı. Onun için de o olayı, benim aktif haneme yazmayın. 1943 Ekim ayındaydık. On beş aydan beri, hiçbir engele takılmadan, kuryelik yapmaktaydım. Marsilya'da karşılaştığım Bertrand bana bir mektup vermişti, Lyon'da Direniş'e katılan bir kurmay subaya acele iletmem gerekiyordu. Sanırım mektup, Cezayir'den General De Gaulle'den geliyordu.

Söz konusu adrese vardığımda, endişe verici bir şeye rastlamadım. Merdivenlere yöneldim. Merdivenlere kırmızı halı serilmişti ve üzerlerinde çamur izleri vardı. O gün yağmur yağdığından, bana anormal gelmedi. Yine de, ara sıra yaptığım gibi, basit bir önlem aldım. Subay üçüncü katta oturuyordu. Ben, ikinci katta durdum, çantamdan mektubu çıkardım, paspasın altına soktum, tehlikeli bir durum olmadığını "yolun açık olduğunu" anladıktan sonra, on saniye içinde onu geri alabilirdim.

"Yol açık" değildi. Kapıyı milis üniformalı biri açtı. Elinde bir tabanca vardı.

— Doktor burada mı?

— Hangi doktor?

— Doktor Lefèvre. Kardiyografı onarmaya geldim. Beni bekliyor.

— Burada doktor Lefèvre diye biri yok.

— Öyle mi? Bana üçüncü kat, on numara demişlerdi...

— Burası sekiz numara.

— Özür dilerim, yanılmış olacağım.

İşin içinden sıyrıldığımı sandım. Adam, çantamı açmamı söylediğinde bile... içinde tehlikeli bir şey yoktu. Prospektüslere uykulu gözlerle bakarken, içerden biri seslendi:

— Getir onu!

Kaçabilirdim. Ama sonuna kadar masum rolü oynamak daha mantıklıydı. İçeriye girdim. Görmeye geldiğim subay, bir koltuğa oturtulmuş, elleri bağlı, ensesine bir tabanca dayanmış durumdaydı.

— Onu tanıyor musunuz?

— Hayır, hiç görmedim.

Doğru söylüyordu. Belki de beni beklemiyordu bile ve kim olabileceğimi belli belirsiz tahmin ediyordu. Ama kapısını çalmıştım bir kez ve milisler hata yapmaya hiç niyetli değillerdi.

Subayla beni, otuz kadar adamın toplandığı bir hapishaneye götürdüler. Bazılarını tanıyordum ama tam anlamıyla masum bir insan olarak hiçbirini tanımadım. Gestapo'nun elindeydik.

Usullerine uygun bir soruşturma bekliyordum ve gizli örgüte katıldığımdan beri, kendi kendime bin kez sorduğum soruyu bir kere daha sordum: işkence altında konuşmayabilecek miydim? Örgütü ortaya çıkaracak ve yüzlerce arkadaşın tutuklanmasına yol açacak bildiğim onca adresi vermeyebilecek miydim? Hayatta her zaman en iyi dostum olan belleğim, aniden düşmanım kesilmişti: onu bir yok edebilseydim, bomboş kılabilseydim!

Tek bir savunma yolum vardı: her şeyi yadsımak! Ben bir tıbbi gereç tamircisiyim, işte o kadar! Elektrik kesintileri yüzünden aletler sık sık bozuluyordu, işim başımdan aşkındı. Tabii, Toulouse'daki patronuma kadar giderek, onu konuşturmaya kalkışabilirlerdi. Ancak, o kadar önemli biri değildim; benden hareketle uzaklara ulaşmayı denemezlerdi. Bir gece hapiste yattım, ertesi günü öğleden sonra, aramızdan on beş kişiyi alıp bir yük vagonuna bindirdiler. Sanırım bizleri, sorgulayacakları yere götüreceklerdi. Oraya hiç varmadık.

Hareket edeli birkaç dakika olmuştu ki, yaylım ateş başladı. Vagona, Lyon'un ortalık yerinde, direnişçiler saldırmıştı. Diğer ayrıntıları sonradan öğrendim. O an sadece kapının açıldığını ve birinin: "Özgürsünüz! Haydi koşun! Dağılın!" diye bağırdığını anımsıyorum. Çıkmış koşmuştum, arkamdan bir salvo ateşi bekleye bekleye... Salvo ateşi olmadı. Birkaç saniye için bir kiliseye gizlendim, sonra bir ara sokağa daldım. Paçayı kurtarmıştım. Şimdilik. Çünkü bütün kâğıtlarımı almışlardı ve gittiğim yerlerdekileri tehlikeye atmadan nereye gidebileceğimi bilmiyordum. Çorabımın içinde sakladığım biraz param vardı, doğru dürüst bir yemek yemek için küçük bir lokantanın kapısından girdim. Karnım doyunca, geleceği daha aydınlık görürüm diye düşünüyordum.

Tek müşteri bendim. Yemek saati değildi. Öğle yemeği için çok geç, akşam yemeği için biraz erken. Yine de masanın üzerindeki listeyi alıp içine gömüldüm. Patron gelince, kulağa hoş gelen üç yemek ismi seçmiştim.

— Yemek yemek istiyordum. Çok mu erken geldim?

— Açığız.

— Güzel. İstediklerim...

Ağzımı sulandıran yemekleri sıraladım. Patron, sözümü kesmeden dinliyordu, not da almıyordu. Tatmin olmuş bir adamın gülümsemesi vardı yüzünde, bu yemeklerin isimlerinin söylenmesi bile onu gururlandırıyor gibiydi. Siparişim bittiğinde, kımıldamadı, aynı gülümsemeyle durdu. İşleri çabuklaştırmak için, boğazımı temizleyerek:

— Hepsi bu kadar dedim.

Adam doğruldu, hazırola geçer gibi bir tavır takındı:

— Dört gündür erzak gelmiyor. Sadece mercimek çorbası ve bayat ekmek var, dedi.

O kadar üzgün görünüyordu ki, onu teselli etmek istedim:

— Çok iyi, çorba tam istediğim şeydi.

Kalkıp gidecek değildim ya!

Dumanları tüte tüte çorba geldi. İçmeye başladım. İlk kaşık, gerçekten mercimek, ama öyle herkesin bildiği değil! Kimyonlu mercimek! Bizim oralarda yapıldığı gibi, bol kimyonlu mercimek. Tuhaf diye düşündüm. Yoksa bu Lyon yemeği mi? Hayır, bu tat adamı yanıltmaz, nereye ait olduğunu pekâlâ biliyordum. Patrona sormak istedim. Neredeyse onu çağıracaktım, kendimi tuttum. Ona ne diyebilirdim? Çorbasında, ülkemin tadını bulduğumu mu? Hangi ülke? Oradan ne zaman ayrıldım? Ne zamandır Lyon'dayım? Aman, sakın! Benim durumumda, kimliksiz bir kaçak durumunda, yapılmaması gereken, tanımadık biriyle gevezelik etmektir. Hele de kimliğimi açığa vuracak bir konuda! Sorularımı yuttum, bayat ekmek parçalarını içine banarak çorbamı içmekle yetindim.

Patron gitti, az sonra karısı tabağımı almaya geldi. Öylesine silip süpürmüştüm ki, tabağın dibi parlıyordu. Tabağımı aldı, bana hiçbir şey sormadan dolusunu getirdi.

— Teşekkür ederim, nefis olmuş.

— Köyümde yapıldığı gibi, dedi.

Yüce Tanrım! Benim şivemle konuşuyordu! Eski Kıta'nın şivesi! Hangi köy olduğunu o kadar sormak isterdim ki... hayır, buna hakkım yoktu, kendimi tutmam gerekiyordu. Heyecansız bir biçimde:

— Teşekkürler! Nefis olmuş, diye tekrarladım.

Hemen yemeye başladım, gözlerim tabağa dikili, mutfağa dönmesini bekleyerek. Ama dönmedi. Orada durup, yüzümü incelemeye başladı. Her şeyi anlamış olduğundan emindim. Nereden geldiğimi, neden bir şey söylemediğimi... bir ara gözlerimi kaldırdım. Büyük bir sevecenlikle bana bakıyordu. Hiç kimse bana böylesine uzun, bir ana sevgisiyle bakmamıştı. Omzuna dayanıp ağlamak istedim.

Sonra, sessiz sorularımı anlamış gibi, konuşmaya başladı. Kocası eskiden, General Gouraud ile birlikte Doğu Ordusu'nda askermiş. Karargâhları, yaşadığı köyden uzakta değilmiş. Bazen, ailesinin çiftliğine gelip, yumurta satın alırmış. Ara sıra, birbirleriyle işaretle konuşurlarmış. Savaştan hemen sonra evlenmişler, 1928'de Fransa'ya gelip bu lokantayı açmadan önce, on yıl Beyrut'ta yaşamışlar.

O konuşurken, ben durmadan kendi kendime tekrar etmekteydim: belki de bu kadınla kocası, "Picard" ailesi idi. Yani benim sözde ailem! Büyülenmiş bir çocuk gibi, boğazım kupkuruydu. Yine de bir şey söylemiyor, bir şey açıklamıyordum, ama artık kaçamak bakışlar atmıyordum. Bu bir günlük annenin gözlerinde kaybolmuş gibiydim. Sormuş olsaydı, her şeyi anlatırdım. Hiçbir şey sormadı, sadece o geleneksel "Allah'a emanet ol!" sözlerini söyledi, sonra da yok oldu.

Bir daha ortaya çıkmadı. Yemeğin sonuna kadar kocası servis yaptı. O da tek söz etmedi, suç ortaklarının yüz ifadesiyle yetindi. Ama o kadın, o kısa karşılaşma beni altüst etmişti. Artık bir suçlu değildim, artık izlenmiyordum, o anlık korkularımın kat kat üstüne çıkmıştım, benliğimin çok üstüne; dakika dakika ufkum genişliyordu.

Hattâ olayların hiç de kötü gitmediğine kendi kendimi inandırmaya başlamıştım. Hiç kuşkusuz izim sürülüyordu ama özgür olduğum için! Daha o sabah en kötüsü, işkenceyi, aşağılanmayı, ölümü beklerken akşam bir lokantada özgürce sipariş veriyor, içiyor, yiyor, keyfini çıkartıyordum. Üstelik hepsinden daha önemlisi, çok daha önemlisi, öyle denebilirse, savaşı kazanmak üzereyken! Birkaç gün önce Korsika'nın kurtulduğunu haber almıştık. İtalya'da Mussolini devrilmiş, hatta ülke Müttefiklerden yana geçip Nazi Almanya'sına savaş ilan etmişti. Doğu'da Ruslar taarruza

geçmiş, Kafkasya'yı geri almış, Kırım'a doğru ilerliyorlardı. Öte yandan bütün Amerikalılar o müthiş askeri güçleriyle bütün cephelere yayılmaktaydılar. İngiltere sahillerinde çıkartma hazırlıkları yapılıyordu. Fransa'da, kamuoyu hemen tamamen bizden yanaydı. Bazı insanların yaşlı Mareşal'e gösterdikleri hoşgörü, var ile yok arasındaydı; onu hâlâ mazur görenler vardı ama peşinden giden kalmamıştı. Direniş, gün geçtikçe daha güçleniyor, cesareti artıyordu; kanıtı; kurtulmamı sağlayan eylemdi.

Yemek bittiğinde, kahve geldiğinde, artık başka bir adamdım. Atalarıma layık bir fatihtim, kapalı dudaklarımın ardında türküler söylüyordum. Korkum geçmişti, endişem hafiflemişti. Geriye, özgür olma keyfi kalmıştı...

O küçük lokantada ömür boyu kalmak isterdim. Kendimi güvenlikte hissediyordum. Kaldı ki, örgütü tehlikeye atmadan nereye gideceğimi, hangi kapıyı çalacağımı bilemiyordum. Belgelerim olmadan trene bile binemezdim; ilk kontrolde yakalanırdım.

Şansa inanır mısınız? Ya da kısmete? Bizim oralarda, insan ancak lambasının fitili bittiğinde ölür diye bir deyim vardır. Galiba benim fitilim henüz bitmemişti. Lokantadan çıktığımda kimi gördüm dersiniz? Jacques'ı! Kalpazan Jacques'ı! Göz göze geldik ve hemen başka yere baktık. Onunkilerde bir şaşkınlık, benimkilerde mutluluk ifadesi! Onu izledim. Uzağa gitmedi. Lokantaya bitişik binanın ikinci katında "atölyesi" vardı. Devamlı sekiz kişi çalışıyordu. Ona içinde bulunduğum durumu anlatmam gerekmedi. Zaten her şeyi biliyordu. Vagondan çıktığımda beni tanımışlar ama benimle uğraşacak vakit bulamamışlardı. Jacques, uzağa gitmemiş olmamdan kuşkulanıyormuş zaten.

Tabii yola koyulmak için yeni belgelere, yeni bir kimliğe ihtiyacım vardı. Ama kurtarıcımın aklına aniden daha iyi bir fikir geldi: beni işe almak! Ona, yapabileceğinden çok iş yüklüyorlardı. Tek başına iş görürken, şimdi her yaştan yedi yamağı vardı. Bir yenisi hoş karşılanacaktı. "Yeter ki yazın, doktorların yazısına benzemesin!" Beni denedi. Özen gösterdim. Kalpazanlığa müthiş yatkınmışım. Ancak barış döneminde ne yazık ki bu yeteneğimden yararlanmayacak kadar ilke sahibiymişim. "Kimse mükemmel değildir." Bunları söyleyen Jacques idi. Bana çok şey öğretti ama, kara mizah anlayışına varana kadar, ondan çok şey öğrenmek isterdim.

Sahte belge atölyesini her zaman heyecanla anacağım. Yeri doldurulamayacak bir karınca yuvası gibiydi. Sadece sahte belge düzenlenmiyordu, güçlü bir düşmanın karşısında duracak bir ev-

reni yaratmak, yönetmek söz konusuydu. Jacques ve arkadaşlarının, kılı kırk yaran çalışmaları olmasaydı, hiçbir direniş eylemi yapılamazdı, gizli bir örgüt kurulması bile düşünülemezdi. Oysa adları hep gölgede kaldı. Her an ölümle burun buruna olan insanların maddi-manevi karşılık beklemeden böylesi nankör bir işte çalışmalarını neyle açıklarsınız? Bu insanların bir kısmı Tanrı'ya inanmıyorlardı ki ahrette ödüllendirmeyi beklesinler!

Onların kaderini paylaşmaktan iftihar ediyor muydum? Evet, ediyordum, söylemekte sakınca yok. Bazen, savaştan sonra, Direniş'in bu gizli kalmış yönüne ilgi gösteren birine rastladığımda saatlerce ne yaptığımızı ayrıntısıyla anlatıyordum. Buna karşılık, "muhteşem" kaçışımı yüz yirmi altıncı kez anlatmamı istediklerinde canım sıkılıyordu. Alt tarafı ne yapmıştım ki? Altmış metrelik bir koşu, iyi bir yemek, şans eseri bir karşılaşma! Bunun için kahraman olmuştum! Gerçi, bir kez, elimde kopya kalemi bir şey yazmak ya da bir haber iletmek için hayatımı tehlikeye atmıştım...

Dikkat ettiyseniz, feylesofluğum üzerimde. Pek aza indirgenen binlerce eylem; bin kez şişirilen tek bir eylem, toplarsanız kârlı çıkıyorum!

Kimyonlu çorba yapılan lokantanın sahiplerini ne yazık ki bir daha görmedim. İlk zamanlar, atölyeden dışarı çıkmıyordum, yemeğimi getiriyorlardı, orada yatıyordum; birkaç ay sonra dışarı çıkmaya başladım, sokaklarda biraz biraz dolaşmaya başladım ama lokantanın önünden geçmeye hep kaçındım. O tarihte, içinde bulunduğum durumda, birine yakınlık duymuşsam, en iyisi başına dert açmamak için ondan uzak durmaktı. Ancak Kurtuluş'tan sonra oraya gittim. Lokanta kapalıydı. Görünüşe göre, aylardan beri kapalıydı. Bir komşusu, "teğmenin" Grenoble yakınlarındaki evine döndüğünü söyledi.

Bana gelince, sahte belge atölyesinde gizlenmeye devam ettim. Hiç kımıldamadan, Kurtuluş'a kadar. Kurtuluşu, birkaç şişe şampanya patlatarak kutladık; Jacques, şişeleri haftalarca önceden soğutmaya başlamıştı zaten. Hepimiz mutlu, biraz da hüzünlüydük. Gizliliğin kalkması ile, biraz da serüvenimiz son buluyordu. İnsanın her zaman başına, iyi bir dava uğruna kötü adam olmak gibi bir durum gelmez.

Daha sonra, Montpellier'ye gittim. Ama hemen değil. Bertrand, çeşitli görevler için daha üç ay beni Lyon'da alıkoydu. Montpellier'ye gidince, sanki evime ilk kez girmiş gibiydim. Savaştan önce, henüz Bakü olmadan yaşadığım yere dönüyordum. Tabii arada, haberlerini almıştım. Bira kamyonu olayında tutuklanmış olan Bruno ile babasının sadece iki ay hapis yattıklarını biliyordum. Ancak bir yıl sonra, çok daha ciddi nedenlerden yakalanıp, toplama kampına gönderilmişlerdi. Baba dönmüştü ama Bruno yoktu. Birahanenin yanındaki alan; bugün adını taşıyor.

İlk önce oraya gittim. Patron beni görünce, oğlunu bulmuşçasına bana uzun uzun sarıldı, bağrına bastı. O güne kadar belki de sadece iki üç kez el sıkışmıştık, bira ısmarlamanın ya da hesap istemenin dışında onunla konuştuğumu bile hatırlamıyorum. Karısı da savaş sırasında ölmüştü. Belki de oğlunun hiç dönmeyeceğini hissetmişti.

Birahaneden çıkınca, ev sahibem Madam Berroy'a gittim. O da beni kucakladı. Kentte, hakkımda hikâyeler anlatıldığını haber verdi; Tıp Fakültesi'ne gidince, bunun doğru olduğunu anladım. Aniden ortadan kayboluşum, kökenim, ya da söylentilerle olayların birleşmesi yüzünden mi bilmiyorum ama Kitapdar adlı insan, bir Direniş kahramanı olmuştu. Pek çok olayın şerefini bana yüklüyorlardı, bunların bir kısmı uydurmaydı, diğerleri gerçek de olsa, oynadığım rol inanılmaz derecede abartılmıştı.

Madam Berroy'a gelince, karşılaşmamızdaki heyecan dindikten sonra, kentte benim hakkımda anlatılanlar üzerine nasıl olup da soruşturmaya gelmediklerine akıl erdiremiyordu.

— Yani ben gittikten sonra, buraya gelip eşyalarımı karıştıran olmadı mı?

— Hiç kimse gelmedi.

— Ne milis, ne jandarma, ne de Almanlar, öyle mi?

— Hiç kimse diyorum. Bütün eşyanız mahzende saklı, kimse dokunmadı. Onları kaldırmak zorundaydım, odayı kiraya verebilmek için, anlarsınız ya...

Bu, resmî makamların bana pek önem vermediklerini göstermekteydi. Ama ev sahibem için, imalarından anladığım kadarıyla, bu bana atfedilen efsanevi becerikliliğimin bir kanıtıydı: Bakü asla kapana kıstırılamaz!

Ya o kaçtığım gün, bizim binaya giren jandarma neyin nesiydi diye soracaksınız. Zaten o konuya geliyorum. Size, madam Ber-

roy'un, pek de parlak bir ünü olmayan çıtı pıtı bir kızı olduğunu, bilmem söylemiş miydim. Hayır, ondan söz etmedim hiç. Bu benim Doğulu yönüm, aile terbiyem... arkadaşlarım sık sık ondan söz eder, bana takılır, onunla bir şey olup olmadığını... sorarlardı. Aslında ben her zaman, kadınlarla çok utangaç olmuşumdur, hiçbir maceraya girişemezdim. Ara sıra Germaine ile karşılaştığımızda, ona nazikçe gülümserdim, o da aynını yapardı. Yanaklarım hafifçe kızarır, merdivenleri çıkmaya devam ederdim.

O gün Madam Berroy: "Biliyor musunuz, siz yokken kızım evlendi" dedi. "Size damadımı tanıtacağım, sizin gibi birinin elini sıkmaktan onur duyacaktır."

Salona girdim, gerisini tahmin edin... Germaine'nin kocası, jandarma üniforması giymişti. Yüzünde, gözünden çenesine kadar inen bir bıçak yarası vardı. Ayağa kalktı, gülümseyerek elini uzattı:

— Sanırım bir iki kere merdivenlerde karşılaştık, dedi. Germaine ile flört ettiğim günler. Beni o kadar korkutmuştunuz ki...

Demek boş yere kaçmışım! O günü, jandarmayı binadan içeri girerken görmeseydim, hayatım bambaşka olacaktı. Bundan daha mı iyi, daha mı kötü? Bu soruyu soracak kadar yaşama şansı olmuşsa, buna pek de kötü denilemez.

Ama beni bekleyen bir başka sürpriz vardı. Ev sahibemle, eski odama nostaljik bir bakış fırlatmak üzere merdivenlerden çıkarken, burnuma aniden bir küf kokusu çarptı. Nefes almakta zorluk çektim. Bu evden çıktıktan sonra, en ufak bir nefes alma zorluğu çekmediğimi anımsadım. Bu küf kokusunu buraya geldiğimde hissetmiş ama daha sonra duymaz olmuştum. Şimdi yeniden beni boğuyordu. Son nefesimi verircesine:

— İniyorum, dedim.

Kapıyı kapattı, endişeyle bana baktı:

— Gördüğüm kadarıyla astım krizleriniz devam ediyor.

— Ara sıra.

— Yalnız siz değilsiniz! Sizden sonra odayı kiralayan delikanlının da astımı vardı. İki gece, doktor çağırmak zorunda kaldım.

Sonra devam etti:

— Şimdi oda boşken, isterseniz bu gece yatabilirsiniz, kiracı olarak değil, bu kez davetlim olarak.

— Çok naziksiniz, ancak bu gece Marsilya trenine binmeliyim.

Tabii ki yalan söylüyordum. Ancak ertesi gün gidecektim. Ama o lanet olası çatı aralığına gereğinden çok para vermişim...

Geceyi, tıbbiyeli bir arkadaşın odasında, uykusuz geçirdim, benim için tüm anlatılanları yapmadığıma onu inandırmak için. Boş çaba! Bana yaramayan ya da yerine göre yarayan bir olay, bir yanlış anlama, bütün söylenenleri doğru çıkarır oldu.

Kurtuluş'un ertesi günü çeşitli direniş hareketleri arasında, çeşitli sorunları çözümlemek üzere toplantılar yapıldı. Temizlik hareketi, sürgüne yollananların ne olacakları, direnişçilerin silahsızlanmaları, yiyecek içecek sağlanması gibi sorunlar. Bu toplantılardan birine, Özgürlük örgütünden hiçbir eleman katılamadığı için, Bertrand benim gitmemi ve söylenenleri not etmemi istemişti. Onun tahmininin aksine, diğer örgütler birinci derece sorumlularını göndermişti, üstelik Lyon basınının foto muhabirleri de oradaydı. Çünkü bir gece önce önemli bir işbirlikçi tutuklanmış ve toplantı aniden önem kazanmıştı. Böylece benim resmim de, Direniş örgütünün gizli yöneticilerinden biri olarak, *Progrès* gazetesinin ilk sayfasında çıkmıştı.

Motpellier'de hiç kimse yanlışlık olduğuna inanmak istemedi. Kahraman olduğunuzu yadsımaya kalktıkça ününüz büyür, üstelik alçakgönüllüsünüz diye saygınlığınız artar. Söylendiğine göre, alçakgönüllülük, kahramanların yüce erdemidir.

Cuma Sabahı

Eylemlerini küçümsemeye çalışırken, İsyan'ın samimi olduğundan eminim. Onu bir "lider" sanmak, çocukluğundan beri katlanamadığı bir düşünceydi. Böyle bir şey söylendiğinde tam tersini iddia eder, yadsımalarında o denli ısrarcı olurdu ki, karşısındakiler şaşkınlık ve şüphe içinde kalırlardı.

En azından, benim tepkim öyle oldu. Birbirimizden ayrıldıktan çok sonra notlarımı okurken, olaylara daha yakından bakmak istedim. Fransa'nın güneyine giderek o dönemi, gizli örgüte giriş biçimi, baskınlar, fısıldaşmalar, gizli örgüt şebekeleri hakkında bilgi topladım. Bir ay süren olağanüstü çalışmalardan, karşılaşmalardan, zararsız sorulardan, birbirini doğrulayan ifadelerden sonra, bazı çevrelerde bir "Bakü" efsanesi olduğunu ve onun, Direniş örgütündeki rolünün basit bir "kurye"likten ibaret olmadığını öğrendim.

Ama acaba bunun önemi var mıydı? Rolün önemi, alt tarafı bir değerlendirme işidir. O insan bana, kendi gerçeğini anlatmıştı. Yani olayları ve bunların yanı sıra hissedilenleri. İnsan kendini anlatmaya başladığında, nesnellik, yalanın süslenmişi olmuyor mu?

Kendi kendime, daha fazla araştırmamaya söz verdim. Onun sözleri ve kendi yazarlığımla yetinecektim. Gerçeklerin yaratıcısı, efsanelerin yaratıcısı, ne fark ama!

— Ülkenize dönmek üzere, Fransa'dan ayrılmanızda kalmıştık. Sanırım Beyrut'ta sizi bekliyorlardı...

Hangi gemiyle döneceğimi kimseye söylememiştim ama babam, bunu nasıl öğrendiğini Tanrı bilir, bütün kente haber vermişti. Direniş örgütündeki eylemim konusunda binlerce öykü üretilmişti. Kod adım Bakü, ağızdan ağıza dolaşıyordu.

Bakü, Jacques, Bertrand, kalpazanlık, savaş, Direniş. Henüz

yirmi yedi yaşında değildim ama sanki hayatım tamamlanmıştı. Belki.

Limana varış. Rıhtımda bekleyen kalabalık. Merdivenlerden inecekken yaşlanan gözlerim. Boynuma çiçek gerdanlık takmak üzere yaklaşan, saçları kıpır kıpır genç kız. Başımı eğiyorum, çıplak kolları yanaklarıma değiyor. Doğruluyorum. Arkamda tanımadığım sesler birbirine karışıyor. Bir fotoğrafçı kımıldamamamı, aynı biçimde gülümsemeye devam etmemi, objektife bakmamı işaret ediyor. Herkes hareketsiz kalıyor, nefesini tutuyor, uzun saniyeler. Sessizlik. Sonra yavaş yavaş, sahne aynı hareketlerle tekrarlanıyor, çığlıklar yükseliyor. Alkışlar, yaşasın sesleri! İşte, babam ilerliyor. Başında kırmızı fötr bir şapka. Bir bayram şapkası. Kalabalık, geçmesi için yol veriyor. Bakışlarımız karşılaşıyor. Eskiden, omuzlarıma yük gibi binen bu bakışlar, o gün bana hafif geliyor. Babam şapkasını çıkarıp beni kucaklıyor. Sıkı sıkı bağrına basıyor. Yeniden alkışlar. Beni kendinden uzaklaştırıp yüzüme bakıyor. Ben onun gözlerinde, beklediğim sevinçten, beklediğim gururdan başka bir şey okuyorum birden. Beni tekrar kendine çektiğinde, bir soru geveliyorum. Cevap veriyor: "Daha sonra, evde her şeyi anlatırım."

Birdenbire, yoğun ama pek hak edilmemiş bir coşkunun ortalık yerinde duyulan kaygıyı duyuyorum. Köşe başında, kıskanç bir rakip gibi felaketin pusu kurduğu kaygısını duymak! Ama önsezilerime de gerek kalmadan, bu kalabalığın içinde pek çok kişinin olmadığını görüyorum.

Ailemden bir tek babam gelmişti. Ya diğerleri, onlar nerdeydi? Bir kere, ülkenin en iyi fotoğrafçısı, bizleri sıraya dizmek, azarlamak, flaşına hayran bırakmak için hiçbir fırsatı kaçırmayan büyükbabam yoktu. Böyle bir klişeyi dünyada kaçırmazdı!

Evet, neşemi önce bu bozdu, bu fotoğrafta fotoğrafçı eksikti. Beni bekleyen arabaya binerken, gözlerim onu aradı.

— Büyükbabam nerede? Onu göremiyorum.

— Nubar gitti.

Yetmiş yaşında birinden söz ederken, insanın içini karartan sözler! Korktuğumu duyacağım diye bir şey sormaya cesaret edemedim. Babam devam etti:

— Büyükannen ve dayın Aram ile birlikte Amerika'ya gitti.

Büyükbabam bana yeniden iade edilmiş gibi rahatladım, neşem yerine geldi. Sevilen birinin ölümünden sonra, yaşanan olayların bir karabasandan ibaret olduğu düşü kurulmaz mı? Bir saniyelik bir zaman içinde, bir mucize yaşamış gibiydim.

Yine de merak ettim. Büyükbabamın göç etme tasarısını çoktan terk ettiğini sanıyordum. Birden, bir başka korkuya kapıldım:

— Ya İffet? O nerede? Onu da göremedim?

— Ablan Mısır'da. Savaşın başında evlendi. Sana haber veremedik.

— Kocası kim?

— Tanımıyorsun. Mahmut; Hayfa'da eski bir ailenin, Karmalî-ler'in oğlu. Burada bir İngiliz bankasında çalışıyordu, Kahire'ye atandı. Babası da, İstanbul'da Osmanlı Bankası'nda çalışıyordu. Damadımız iyi bir çocuk, dürüst, sevimli ama biraz...

Bu son sözleri söylerken, ara sıra yaptığı bir hareketi yaptığını gördüm. Avuçlarını ve yüzünü gökyüzüne sonra da yere, sonra yine gökyüzüne, üç kere üst üste ve büyük bir hızla secdeye varır gibi çevirdi. Kendine göre "Yobaz" ya da "Softa" demenin bir yoluydu. Onu pek ciddiye almamak gerekirdi, sokakta, elinde tespihi, dudakları kıpırdayan her adam, ona göre bu sıfata layıktı.

— Ablam mutsuz değil ya?

— Hayır, zaten kocasını kendi seçti. Sanırım iyi anlaşıyorlar. İffet için kaygılanma, kendini saydırmasını biliyor. Beni üzen o değil... Üzüntü mü dedim? Bu son yıllar çektiklerim, üzüntüden de öte! Dönüş sevincini bozmak istemem ama bilmen gerek: üzerimize büyük bir felaket çöktü. Şu an, dört yıldan beri ilk kez mutluyum. Göreceksin, evimiz yine dolup taşacak.

Onu tanıdığım gibiydi. Kendi kendime öfkeyle ama için için eğlenerek bunu düşündüm. O dolup taşmalar, o kaynaşma, o bitmeyen gidip gelmeler bende iyi bir anı bırakmış değildi ki!

Babam için durum çok başkaydı. Gözleri aniden doluvermişti, elleri öfkeyle birbirine kenetlenmişti.

— Dört yıldır, kapımızdan içeri kimse girmiyor. Çocukluğumda, Adana'da olduğu gibi. Vebalıymışız gibi!

Elimi ellerinin üzerine koydum, bizi nasıl bir felaketin vurduğunu daha öğrenmeden önce, dertlenmiştim.

— Kardeşin Salem... doğduğu güne lanet olsun!

— Böyle söyleme!

— Neden söylemeyecek mişim? Benim etimden ve kanımdan olduğu için mi? İçimde, beni kemiren bir tümör olsa, etimden ve kanımdandır diye onu sevecek miyim?

Sözünü kesmekten vazgeçtim. Karşı koymalarım da âdet yerini bulsun diye idi. Yoksa benim de kardeşime düşkünlüğüm ve sevgim yoktu.

Savaştan önce, gittiğim sıralarda, Salem, lenfatik ve şişko bir çocuktu; derslerinde geri, işe yaramazın tekiydi. Herkes, onun adam olmayacağından emindi. Nasıl bir geleceği olacaktı? Kendisine düşen serveti har vurup harman savuracak, ondan sonra da ağabeyinin ya da ablasının sırtından geçinecekti...

Onu hiçbirimiz önemsememiştik. Yani, kötülük yapma yetisini önemsememiştik demek istiyorum. Bilindiği gibi savaş, bazı insanların zekâsını ve enerjisini uyandırır. Bazen iyi yolda ama genellikle kötü yolda!

Savaş yıllarında, her yerde olduğu gibi ülkemizde de yokluklar çekildi, karneye bağlanmalar oldu. Karaborsanın yanı sıra, her türlü kaçakçılık başını alıp yürüdü. Kimileri yaşamak, kimileri zenginleşmek için bu işi yaptı. Kardeşim de bu işe girişti ama ne yaşamak ne zenginleşmek için.

Sık sık yok oluyordu. Günün ve gecenin her saatinde! Odası evin bir ucunda olduğundan gizli bir kapıdan girip çıkabiliyordu. Babam hiçbir şeyin farkında değildi. Ablam onlarla oturmuş olsaydı, birşeylerin döndüğünü fark ederdi. Belki Salem de bu kadar ileri gidemezdi. Ablam gidince, başaşağı yuvarlanmasını hiçbir şey durduramadı. Günün birinde, olanlar oldu: Fransız askerleri gelip evimizi sardı ve bir hoparlörle, içerdekilerin elleri havada, dışarı çıkmalarını istedi.

Bu, düşman hatlarını yıkarcasına yapılan usulüne uygun bir saldırıydı. Babam hiçbir şey anlamamıştı. Penceresinden, avaz avaz bir yanlışlık yapıldığını haykırıyordu. Sonra hayretle, askerlerin tavanarasından çuvallar, kasalar, metal bidonlar, karton kutular çıkarttıklarını gördü. Bunlardan, kullanılmayan garajda, merdiven altında hatta kardeşimin odasındaki dolapta ve yatağının altında da vardı. Herif, evimizi karaborsacıların deposu haline getirmiş ve babam hiçbir şeyden kuşkulanmamıştı. Salem aynı zamanda, aynı yoldan satılacak bir sürü eşyayı büyükbabamın fotoğraf atölyesine sokmuştu.

Konuyu daha da vahim kılan, bir gece önce kentin güneyinde, karaborsacıların sık sık kullandıkları koyun yanıbaşında bir çarpışma olmasıydı. Bir gümrükçü ölmüş, iki kaçakçı yaralanmış ve yakalanmış ve gece boyunca sorguya çekildiklerinde, kardeşimin adı ortaya çıkmıştı. Kardeşim –soylu Kitapdar ailesi için ne büyük onur!– çetenin beyinlerinden biriydi; çatışma sırasında, malı teslim almak üzere sahilde bekleyenler arasındaymış. Kaçmadan önce, gümrükçüye ateş edenler arasında. Ateş eden o muydu? Bunu yadsıdı ve kimse kanıtlayamadı. Gerçi evde pek çok silah vardı ama hiçbiri kasalarından çıkartılmış değildi. Cinayet aleti asla bulunmadı.

Herkes hapise atılmıştı. Kardeşim, babam, büyükbabam ve formüllerin arasında kaybolmuş ne olup bittiğini babamdan da az anlayan, Amerikan Üniversitesi'nde kimya profesörü olan dayım Aram. Bahçıvan ile oğlu da hapisteydi.

"Kardeşinin hiçbir eksiği olmamıştı. Bunu bize neden yaptı?" deyip duruyordu babam.

Kardeşimin neyinin eksik olduğunu babama nasıl anlatmalı? Ben de, çocukluğumda o evde, kendimi kaçış ümidi olmayan bir mahkûm gibi hissetmemiş miydim? Her şeyi, eşyaları, ziyaretçileri, duvarları yok etmek istememiş miydim? Beni tutan ne olmuştu? Sevildiğimi biliyordum. Aşırı bir sevgiyle karşı karşıya idim ve beni, onca uzağa gitmeye iten de bu olmuştu; ancak olgunlaştıktan sonra geri gelmiştim. Sevildiğimden emin olmasaydım, içimdeki acılık büyüyüp dururdu ve savaşın da yardımı ile yanlış bir adım atardım. Bir cinayet işlemek ya da intihar etmek gibi – çünkü Salem'in yaptıkları her ikisine de uyuyordu.

Cinayet ve intihar neredeyse başarılı oldu. O savaş yıllarında, kaçakçılık hiç de hafife alınan bir şey değildi, hele de silah ve cep-

hane kaçakçılığı! Neyse ki konuyla görevlendirilen Fransız subayı Albay Héloire, babamı iyi tanıyordu. Savaştan önce kaç kez evimize gelmişti. Doğu dillerinin eski bir öğrencisi idi ve kültürlü bir adamdı. Fotoğraf koleksiyoncusuydu. Babam ile Nubar'ın ne hoş insanlar olduklarını ve kardeşimin doğumundan itibaren başlarına nasıl bela olduğunu yakından biliyordu. Babamla büyükbabamı, süratle hapisten çıkartmaya çalıştı. Yine de otuz beş gün hapiste kalmışlardı. Diğerleri –ki dayım Aram da aralarındaydı– birkaç ay sonra serbest kalabildi. Tabii kardeşim dışında; ama Albay, yaşını dikkate alarak –olaylar sırasında yirmi yaşında bile değildi– kardeşimin kellesini kurtarmayı başardı. Kaçakçıların üçü idam edildi; Salem on beş yıl hapse mahkûm oldu, çeşitli aflar cezasını üçte iki indirdi.

Bütün ailem için, bu olay çok küçültücü oldu. Evimize gelip giden pek çok kişi, uzun süre, yakalanırız korkusuyla yaşamış. Kitabdar'ın evi, kaçakçıların sığınağı ve mallarının deposu olmuşsa, oraya her girenden kuşkulanılmaz mıydı? Babam hapisten çıkınca, pek az kişi, ama gerçekten pek az kişi, geçmiş olsun demeye gelmişti. Sayıları, bir elin parmağı kadar olan bu insanlara karşı büyük bir minnet duyuyordu. Sofrasından kalkmamış olan bütün o diğerleri ile görüşmemeye yemin etmişti.

İşte anne tarafım bu hava içinde Amerika'ya gitmeye karar verdi. Yüz kızartıcı bir suçla hapise atılmış olan oğullarının, öğrencilerinin karşısına çıkacak yüzü kalmamıştı. Üniversite rektörü, kendisini o kadar methedici bir tavsiye mektubu yazmıştı ki, birkaç gün içinde ailesiyle göç etme izni gelmişti. O savaş günlerinde, olağanüstü bir kimyacı olmasının, hiç kuşkusuz büyük etkisi olmuştu. Amerika'ya gider gitmez, Delaware'de patlayıcı maddeler imal eden bir fabrika tarafından hemen işe alınmıştı.

Babam yalnız kalmıştı. Ablamsız, Nubar'sız, bensiz, çevresinde alışageldiği erkânsız! Yaşlı, kaçık annesiyle başbaşa... yanında sürekli nedime görevi gören bir hemşire olduğu halde, ara sıra annesine kendisi de bakıyordu.

Hapisten çıktıktan birkaç gün sonra, Albay Héloire kendisine, büyük oğlu İsyan'ın Direniş hareketinin kahramanlarından olduğu haberini getirmeseydi, o onursuzluk içinde yaşayabileceğini sanmıyorum. Albay bunu nasıl öğrenmişti? Tamamıyla rastlantı sonucu. Héloire, 1941'de İngilizlerin yardımı ile Doğu'yu Pétaincilerden almış Özgür Fransa kuvvetlerindendi. Kaçakçılık işini bitir-

dikten kısa bir süre sonra Fransa'da Provence'e gizlice gitmiş ve Bertrand'a rastlamıştı. Eski Kıta'yı, geçmişini, Osmanlı hanedanını konuşmuşlar ve adım böylece ortaya atılmıştı...

Babama dönelim. Onun için, Direniş'e katılmam, o günü limana vardığımda tahmin edemeyeceğim bir anlam taşıyordu. Her zaman, inançları ve beni bir "devrim lideri" yapma düşü nedeniyle, davranışlarımdan hoşlanacağını biliyordum. O düş ölmüş değildi, içinde yaşıyordu ama öncelikli kaygıları vardı: beni, saygınlığını yeniden kazanmanın bir aracı olarak görüyordu. Kardeşim, adımızı, evimizi lekelememiş miydi? Benim Direnişçiliğim işte bu pisliği temizliyordu. Yüzkarası, insanları kapımızdan uzaklaştırmamış mıydı? Başımdaki hale ile geri dönmem, onları geri getirecekti. Onları, hiç kin duymadan tekrar kabule hazırdı, sadece yazgıdan öç almak istiyordu.

Gelişimin ertesi günü büyük bir ziyafet düzenlendi. Evimiz ziyaretçilerle dolup taştı, kimileri davetli, kimileri davetsiz. Salona, hole, merdivenlere dağılmış durumdaydılar. Kimileri de bahçede gizli görüşmeler yapmak için dolaşıyordu.

Babam kasılıp duruyordu. Ben de bu koşullarda, sanılan kahraman olmadığımı söyleyemiyordum. O gün alçakgönüllülüğe veya kibarlığa yer yoktu, gün babama ve evimize saygınlığını geri verme günüydü. Elbette ki bir şeyi yanlış, ya da süsleyerek anlatmıyordum, çeşitli kusurlarım arasında övünmemin yeri yoktu. Hayır, yalan söylemiyordum ama gerçeği de söylemiyordum. Bırakıyordum konuşsunlar, inansınlar! Babamın tekrar güldüğünü görmekle mutluydum.

On gün sonra, babam annesini kaybetti. Talihsiz İffet, seksen yedi yaşındaydı ve bir aydan beri yatağından çıkmaz olmuştu. Babamın ilk tepkisi:

— Geçen yıl ölseydi, tek başıma defnedecektim, oldu.

Önce rahatladı ama anne sevgisine hiç de ters düşmeden! Sonra ağladı.

Her zaman akıl hastası olarak tanıdığı annesiyle, sadece onun bildiği gizli bir anlaşmaları vardı. Bazen şaşırtıcı sahnelere tanık olmuştum. Ama asla soru sormazdım. Örneğin, Fransa'ya gidip gitmemem konusunda ona da danışmıştı. Bu ilk kez oluyordu. Bu kadar açık hatırlamamın nedeni, benim önümde cereyan etmesin-

dendi. Kulağına birşeyler fısıldamıştı. Büyükannemin büyük bir dikkatle dinler gibi bir hali vardı. Sonra ağzını açmıştı. Konuşacak gibi. Ama ağzı öylece kalakalmıştı, yuvarlak ve kara gölgeli, hiç bir söz çıkmadan! Babam bekliyordu. Sabırla. Bunun üzerine, bazı belirsiz sesler çıkarttı, bana kalırsa zırvadan başka bir şey değildi. Babam dinlemişti. Başını ciddi ciddi sallayarak. Sonra yanıma gelip, babaannemin sakınca görmediğini söylemişti. Bu, aralarında bir oyun muydu? Öyleye benziyordu ama öyle değildi. Bunu doğrulayabilirim. Babam, yaşlı İffet'i asla gülünç duruma düşürmek istemezdi. Evet, düşüncesini bu biçimde alıyordu, bu annesiyle arasında tek köprüydü ve kabul etmek gerekir ki ayrı bir dilleri vardı ve birbirlerini anlıyorlardı.

Ona ağlayan tek insan babam değildi. Ben de birden onu özler olmuştum. Yetmiş yıldan beri bu soylu ama deli hanımefendi, evde kutsanmış bir varlıktı. Saf, bir hayalet gibi, mırıldanarak konuşan, çocuksu bir varlık. Onun sayesinde hayata, zamana, mantığa, ussallığa karşı kuşkucu ve alaycı bir felsefeye sahip olmuştuk.

Her zaman saklı yaşadı; babam onu utanca boğmak istemedi. Cenazesi, ülkenin yüksek görevlilerine yapıldığı gibi, bütün dini cemaatlerin temsilcilerinin hazır bulundukları biçimde kaldırıldı. Benim sözde başarılarım, görkemli dönüşüm, bunu sağlamış oldu. İşte bu yüzden, biraz önce "rahatlamaktan" söz ettim. Defin töreninde, bir padişah kızı ve bir kahramanın büyükannesi olduğu unutulmadı.

Babam, annesini kaybetmenin üzüntüsü ve mevkiine layık bir cenaze töreninin tatmini arasında, karışık duygular içindeydi. Onu gözlüyordum. Bazen düşüncelere dalıyor, omuzları çökmüş, ağlamamak için kendini tutar haldeydi, bazen de bakışlarını kalabalığa, önemli kişilere çeviriyor ve yas tutan birinin vakarı içinde doğruluyordu. Normal zamanda böyle davranmazdı. Yaralıydı...

Definin ertesi günü, taziyeleri kabul etmek üzere babamın sağında oturuyordum. Biri gelip bir "yabancı"nın beni görmek istediğini, durumdan dolayı içeriye girmeye cesaret edemediğini söyledi. "Yabancı": Clara idi!

Onu kollarıma alıp, sarılmak, sarılmak istedim. Hiçbir şey böyle bir davranışa izin vermiyordu. Ne geçmişteki ilişkilerimiz, –her birimiz kendi yolumuza gitmeden önce koltuklarımızda karşılıklı oturup sadece bir gece konuşmuştuk– ne de bugünkü durumumuz– yas içinde oluşumuz, karalar giymiş taziyeye gelenler buna elvermiyordu. Buluşma sevincini fazlasıyla açığa vuramazdık bile. Önce, böyle acılı bir günde geldiği için özür dilemekle söze başladı; bahçeye çıkmayı önerdim.

Sadece oradan geçiyormuş. Vapuru bir gece önce Beyrut limanına demir atmış, akşam aynı yoldan Hayfa'ya gidecekti. Filistin'de kalmak istediğinden emin değildi, yaşlı dayısına eşlik etmek üzere gelmişti. Kendimizden söz etmekten sanki korkuyormuş gibi, konuşmalarımız dayının çevresinde dolanıp durdu." Ailem, dayımın daha gençken bile kırk yıllık bekâr alışkanlıklarına sahip olduğunu söylerdi. Altı kızdan sonra doğmuş, ömür boyu çalışmasına gerek kalmayan bir miras edinmiş tek erkek çocuktu."

— Tıpkı babam gibi, dedim, eve bir bakış fırlatarak.

— Ne var ki dayım Stefan, bir aileye hiç sahip olmak istemedi. Graz'daki evinde hayatını, fevkalade yetişmiş bir uşak düzenliyordu. Hangi saatte kahvesini getireceğini, akşamları viskisini nasıl hazırlayacağını biliyordu. Ömür boyu iflahı kesilmiş olan babam, dayımdan onu öldürecekmiş gibi söz eder, annemse, çocuklara bu denli kötü örnek olan öz kardeşini savunmaya bile kalkışmazdı. Zaten Graz'daki bütün Yahudilerin, Stefan Temerles hakkında pek olumlu düşünceleri yoktu. Onun da buna cevabı, hiçbir Yahudi dostu olmayışı idi. Bununla iftihar ederdi.

Kampa atıldığını öğrendiğimde buna nasıl dayanacağını düşünüp durdum. Mantıken, ilk ölenler arasında olmalıydı. Hepsi öldü; ailemde kim varsa... Stefan dayının dışında...

Nasıl hayatta kalabildiğini bilmiyorum. Ben de bu kâbusu hatırlatmak istemiyorum. Sadece mutlu yıllardan söz ediyorum, asla geçmişten değil. Onun yanında, durmadan hayali bir albümün yapraklarını çevirir gibiyim. O da en ufak bir söz söylemeden, en küçük bir heyecan göstermeden "bakıyor". Ne sevinç, ne şaşkınlık, ne geçmişin özlemi, hiç! Bazen, belki de uyuşukluğu sayesinde hayatta kaldı diye düşünüyorum. Evet, uyuşukluk. Diğerlerinin istekleri, emelleri, tutkuları, ümitleri vardı ve kendilerine uygulandığında onları paramparça etmişlerdi. Dayımın böyle şeyleri yoktu. Hiçbir beklediği yoktu, kendisine sunulanın dışında. Şansı varmış ki, kimse ona ölümü sunmadı. Bugün, ailemden kalan tek varlık o. Benim için, yaşlı bir akraba mı yoksa ihtiyar bir evlat mı, bilemiyorum. Galiba her ikisinden birer parça.

Kampa atılanlarla meşgul olan bir dernek aracılığı ile onu bulduğumda, bundan sonra ne yapmak istediğini sordum. Artık Graz'a dönmesi söz konusu değildi. Filistin'e gitmek istedi, onu götürüyorum. Onu şu anda, otelin terasında bir duble viski ile başbaşa bıraktım. Barmenle dostluk kurdu. Bu sabah onları, uzun bir konuşmaya dalmış buldum, oysa benimle olduğunda konuşacak pek bir şey bulamaz. Savaştan önceki kadın şapkalarından ve imbikten daha iyi geçirilmiş viskiden söz ediyor olmalılar.

Clara, kendisini bizim eve götürecek birini bulmakta hiç güçlük çekmemişti. "Sanırım bu kentte seni herkes tanıyor."

Ona dönüşümden, karşılanmamdan, hakkımdaki küçük efsaneden söz ettim. Benden çok heyecan gösterdi: "Ne güzel bir serüven!" Omuzlarımı silktim. Sonra birlikte, "eski muharipler" gibi, anılardan söz ettik. Gezintimiz bir saatten fazla sürdü. Günler ve geceler boyu, en ufak bir yorgunluk hissetmeden yürüyebilirdim. Kendi hakkımızda, Tarih'in çevrilen ve açılacak olan sayfaları hakkında, dünyanın gidişatı hakkında söylediğimiz her söz bizi birbirimize yakınlaştırıyordu. Dört yıl önce, aramızda bir mesafe olduğu halde, birbirimize sarılmış gibiydik. Oysa ellerimiz bile birbirine ancak dokunuyordu.

O an "seni seviyorum" diyemedim. Ne kendime ne de tabii ki, ona! Yaşlı birinin bunu söylemesi belki gülünç gelecektir. Delice bir aşkla tutulduğum her halimden belliydi ama sözcükler aklıma gelmiyordu. Böyle zamanlarda, sizinle alay bile etse ya da kötülük

bile düşünse, "aşk"ı söyleyeceğiniz bir sırdaşa ihtiyacınız vardır. Kendi kendinize, cevabı belli olan soruyu sorabilmeniz için.

Saatine baktı, sanki damarlarımı kopartmıştı. Kalbim gerçekten acıyordu. Yalvarır gibi: "Henüz değil!" dedim. Yürümeye, konuşmaya devam etti. Birkaç dakika sonra, yeniden saatine baktı, durdu.

— Dayımı uzun süre yalnız bırakamam. Seni de içerden bekliyorlar...

Evin giriş kapısına gelmiştik, ziyaretçiler gelmeye devam ediyorlardı. Onların önünde öpüşemedik bile, Fransa'da değildik... sadece elini sıktım. Sonra arkasından baktım.

Salona dönüp, babamın yanına oturdum. Ben yokken gelmiş ve şimdi odada çepeçevre oturmakta olanlar, beni öpmek ve taziyede bulunmak için art arda yanıma geldiler. Kafam başka yerdeydi ama her birine nazik davranmaya çalıştım. Tabii ki onu düşünüyordum, geçirdiğimiz nefis anları yeniden hayalimde yaşamak ve gidişine üzülmekle yetiniyordum. İçimde bir öfke yükselmekteydi. Kendi kendime: ilk seferinde her birimiz kendi yolumuza gittik, tekrar buluşmak için kadere güvendik diyordum. Savaş zamanıydı, gizlenmek gerekiyordu, başka türlü yapamazdık. Bugün ise, mucize eseri birbirimizi bulmuştuk ve kendimizi yeniden kaderin ellerine bırakıyorduk.

Ya kader bizden yana olmazsa? Ya Clara'yı bir daha görmezsem? Onun böyle gitmesine seyirci kalmakla, akılsızlık etmiyor muydum? Bir tokalaşma, ve hayatım, mutluluğum belki de sonsuza kadar uçup gitmiş olacaktı.

Ona yazamayacaktım çünkü Filistin'de nerede kalacağını, ne kadar kalacağını bilmiyordu. Belki ona birini gönderebilirdim ama böyle bir şeyi düşünmemiştik bile. Birlikte olduğumuz sürece bir sürü şeyden –özellikle dayısından– söz etmiştik, ömür boyu bir arada olacakmışız gibi! Sonra, vedalaşmayı zorlaştırmamak için, birkaç saniye içinde ayrılmıştık.

Aklıma geldikçe kuduruyordum. Yine de bir şey belli etmemeye çalıştım. Sonra aniden, bir konuşmanın ortalık yerinde, ayağa kalktım. Benimle konuşana, sonra da babama birkaç özür sözcüğü geveledim. Neredeyse koşarak dışarı çıktım. Bir taksiye atladım: "Rıhtımdaki Palmir Oteli'ne" dedim.

Yolda şoförün sözlerine düşünmeden yanıt verirken, Clara'ya bu ani gelişim hakkında ne diyeceğimi düşünüyordum. Otelde, uşak onu çağırmak üzere gittiğinde, söyleyeceklerimin provasını yapmaktaydım.

Biraz kaygılı aşağıya indiğinde:

— Bana yazmaya söz ver demeyi unutmuştum, diyebildim.

İtiraf edeyim, pek aptalcaydı. Ama ne yapalım, bu koşullarda ne kadar aptal olunursa, o denli duygulandırıcı olunuyor.

Clara, kendisine çok vahim bir şey haber veriyormuşum gibi, kaşlarını çatarak ve başını sallayarak beni dinledi. Sonra sağa, sola baktı ve dudaklarıma, kuş gagalaması kadar kaçamak bir öpücük kondurdu.

Şaşkınlığım geçince, koşarak merdivenlerden çıktı. Ben de eve döndüm.

Tanrım, gökyüzü o gün ne kadar maviydi!

İki ay sonra bana yazdı. Yedi-sekiz sayfalık bir mektuptu ama yine de düşkırıklığına uğramıştım. Hayır, tam anlamıyla düşkırıklığı değil, diyelim ki tatmin olmamıştım. Nedenini biliyordum. O öpücük olmamış gibi davranıyordu. Daha da kötüsü, bahçede dolaşırken bana sen dediği halde, mektubunda "Du bist" yerine "Sie sind"* diyordu. Bir adım geri...

Evet ya; Almanca yazıyordu. Oysa Lyon'da karşılaştığımızdan beri Fransızca konuşmaktaydık; ara sıra yanlış yapsa da düzgün konuşuyordu. Ama iş yazmaya gelince, Chateaubriand yerine Goethe'yi tercih ediyordu...

O öpücükten pişmanmış gibi bana siz diyordu. Kişiel hiçbir şey yazmamıştı, ikimiz hakkında da hiçbir şey... Yine dayısından söz ediyor, ona uygun bir ev bulmanın zorluğunu anlatıyordu. Dayısı Graz'daki evin eşini bulacağını mı sanıyordu yoksa? Ona, alelacele yapılmış bir binanın giriş katında iki odalı, mutfağı salonun içinde olan bir ev göstermişlerdi. Üstelik Hayfa'nın Yahudiler ile Araplar arasındaki gerginliğin çok yüksek olduğu ve hemen her gün bir çatışmaya ya da cinayete rastlanılan semtinde! Clara, bu derece şiddet beklemiyordu, mektubunun iki üç yerinde, "çözülmesi gereken trajik bir anlaşmazlık" diyordu.

Nazizmin bozguna uğramasının ertesinde, Hitler'in nefret ettiği iki halkın, her biri haklı olduğunu ve kendine haksızlık yapıldığını düşünerek birbirini öldürecek duruma gelmesini, düşüncede bile kabul edemiyordu. Yahudiler, bir halkın görebileceği en büyük zulmü, yok edilme girişimini gördükleri için haksızlığa uğradıklarını düşünüyorlardı ve böyle bir şeyin bir daha olmaması için ne varsa harekete geçirmeye hazırdılar; Araplar da, kötülüğün kendi sırtlarından onarıldığını oysa Avrupa'da işlenen cinayetler-

* Metinde Almanca

de en ufak bir sorumlulukları olmadığı halde haksızlığa uğradıklarını düşünüyorlardı.

Clara, mektubunda, hiçbir yan tutmadan, durumu sakince yorumluyordu oysa Yahudiler ile Araplar arasındaki düşmanlık başını alıp gitmişti. Zaten o da bunu incelemekle yetinmiyordu. Harekete geçmişti, savaştaki gibi direnmekteydi. Ama bu kez direndiği, savaşın kendisiydi.

Bu mektubun beni düşkırıklığına uğrattığını söyledimse, bir aşk mektubu beklediğim, en azından doğmakta olan ilişkimiz hakkında birşeyler söyleyeceğini sandığım içindi. Oysa elimdeki, bir "silah arkadaşından" gelen bir mektuptu.

Clara, çevresindeki savaştan derinlemesine etkilenmiş görünüyordu ve bütün gücüyle onu "alt etmek" için çabalayacağını söylüyordu. Ayrıca büyük bir resmiyetle PAJUW Komitesi'ne girdiğini bildiriyordu. Palestine Arab and Jewish United Workers'in (Filistin Arap ve Yahudi İşçiler Birliği) baş harflerinden oluşan PAJUW'un amaçlarından uzun uzadıya söz ediyordu. Kuşkusuz hepsi çok iyi niyetliydi. Çok az sayıda olmalarına karşın –asla hayatiyet gösteren bir örgüt olmadı– tarihin akışını değiştirmeyi umuyorlardı.

Bunlara ben de inanıyor muydum? Bugünkünden az! Otuz yıllık bir savaştan sonra, yiğit PAJUW Komitesinin var olduğunu düşünmek bile insanı güldürüyor. Bazıları alay ederek gülüyor, bense sevecenlikle. O tarihte böyle değildim. O tarihteki düşünüş biçimime dönecek olursam –ki bu pek kolay bir iş değil, sanırım Clara ve arkadaşlarının projesini alkışlamıştım. Çünkü ideallerime uygundu. Sadece Clara'dan geldiği için değil.

Adından da anlaşılacağı gibi, komite tam anlamıyla solcuydu. Ne yaparsınız, o tarihte ırk ve din düşmanlığına karşı gelmek isteyenlerin: "İşçiler, birleşiniz!" demekten başka çareleri yoktu. Bu bizleri pek uzağa götürmedi ama, "Birbirinizi öldürmeyin!" demenin başka bir biçimiydi.

Clara'ya ve mektubuna dönelim. Hemen yanıtlamıştım. Aynı gün ya da ertesi günü. Fransızca. Ona "sen" dedim, aynı şeyi yapacağı ümidiyle. Başka bir samimiyet belirtisi yoktu. Birkaç haftadır neler yaptığımı anlatarak, onun gibi davrandım. Yani, konferanslara katılıp "kendi savaşımı" anlatıyordum.

Daha önce söylemedim ama, bu konferanslar yaptığım tek işti. Bu sayede bütün ülkede tanınmış biri oldum. Bu iş, beklenmedik bir aksilik yüzünden, tesadüfen başladı. Evimizin yanında bir spor ve kültür derneği vardı ve babamı tanıyan yöneticileri, "değerli direnişçi" onuruna bir şenlik düzenlemek istemişlerdi. Bir salon tutmuşlar, masrafa girmişlerdi. Belirlenen tarihten bir hafta önce büyükannem ölmüştü. Şenlik de suya düştü. Ne dans, ne kotiyon! Ancak, her şeyi iptal edecekleri yerde, dereden tepeden konuşurcasına "benim savaşımı" anlatmamı, birtakım fıkralar anlatmamı ve sorulan sorulara yanıt vermemi istediler. Yas süresince böyle bir şey yapmama engel yoktu.

Dans pistine sıra sıra sandalyeler konulmuştu. Benim için de küçük bir masa, üzerinde de bir bardak su. Hiçbir hazırlığım yoktu. Birkaç anı anlatmaya başladım, aklıma ne geliyorsa, basit sözcüklerle ve bir sır verircesine... Söylevlere alışık insanlar şaşırmışlardı. Suskunluklarından, nefes alışlarından, iç çekmelerinden, bazen de onaylama ya da şaşkınlık anlamına gelen seslerinden, kalabalık ile aramda bir akımın varlığını hissettim. Aynı akşam, konuşmak için üç çağrı daha aldım. Ertesi haftalar, başkentin çeşitli semtlerinde, tüm kıyı kentlerinde ve bazı dağ köylerinde konuşmak için onlarca çağrı geldi.

İnsanlar her yerde, iki üç saat boyunca, dikkatleri dağılmadan beni dinliyorlardı. Ben de, o güne kadar tanımadığım bir zevk duyuyordum. Onlar kendinden geçmiş, onları kendinden geçiren ben de mest olmuş durumdaydık. Vaktime hic acımıyordum.

Babama gelince benim için beslediği hayaller düşünülürse, o toplantılarda bana hangi gözle baktığını söylemeye gerek yok. İşin "yeni" olan yönü, benim de "lider" yazgısına sahip olduğuma inanmaya başlamamdı. Direnişteki serüvenimin izinden giderken, bu yeni deneyim bende ilk defa babam ile Nubar'ın, hakkımdaki önsezilerinin doğru olabileceği düşüncesini yarattı. Belki de her şeye rağmen, yazgının ördüğü bir geleceğe sahiptim. Belki diyorum çünkü bu düşünceye sahip olsam da direnmiyor değildim.

Dün söylemiştim. Ya da evvelki gün müydü? Savaştan sonra tahsilime devam etmek istemedim. Belki de bu çeşit bir gevşeme içinde olduğumdandı. Evet, işler herhalde böyle başladı. Artık yoluma hiçbir engel çıkmayacağı duygusuna sahiptim. Engel yokmuşçasına yürümem yeterliydi. Düşüş işte böyle başlar.

Sanırım biraz hızlı gittim. Düşüşe henüz geçmemiştim, henüz bütün kanatlarıma sahiptim, bütün keyfim kaçmış değildi.

Bir gün, bir semt sinemasındaki konferanslarımdan birinde, salonun ta dibinde birinin, Clara gibi baktığını görür gibi oldum. Geleceğini bildirmemişti. Yerimde duramıyordum. Bir âşık için mutluluk budur işte! Bir konferansçı için de felaket budur! Benim konuştuğum gibi konuşmak, bir aktörün sahnede kendini vermesi gibi, dikkatini yoğunlaştırmayı gerektiriyordu. O gün, onu gördüğüm andan itibaren, aklım başımdan gitti. Çok fazla soru, çok fazla sabırsızlık, kısa kesip sonunu getirmiştim. Sonra dinleyicilerden beni affetmelerini, sorulara cevap veremeyeceğimi söyledim. Toplantıyı yöneten, döneceğime söz verdikten sonra, "aile işleri" diye bir açıklama yaptı.

Yarım saat sonra, evde, salonda oturuyorduk. Önce Clara'yı babama tanıştırdım. Babam onunla birkaç kelime konuşmuş, kibarca çekilmişti.

Clara, bir projeyle gelmişti. Komitesinin çıkardığı gazetenin ilk sayısı için, işgal görmüş ülkelerde Nazilere karşı savaşmış Arap ve Yahudi direnişçilerinin öykülerini yayınlamayı düşünüyordu. Amaç açıktı: her iki tarafı, aynı safta olduklarına, ortak gelecekleri için mücadeleye inandırmak. Bu açıdan, benim tanıklığımın önemi olabilirdi.

Salonda en dik koltuğa oturmuştu. Bir başkasına oturmasını önerdimse de, yazmak için, o koltuğun daha iyi olduğunu söyledi. Sonra bir not defteri çıkartıp dizlerine koydu. Uzun, plise bir eteği vardı, yeşil-siyah ekose bir etek ve beyaz bir bluz. Bir okulluya benziyordu. Fransa'ya gelişimden ülkeye dönüşüme kadar süren serüvenimi anlatmamı istiyordu. Haftalardan beri, giderek artan bir kalabalığa aynı hikâyeyi anlatan benim gibi biri için bu çok basit bir işti. Oysa sessiz duruyor, nereden başlayacağımı bilemiyordum.

Sessizlik uzayınca, işimi kolaylaştırmak istedi: "Dolu bir salonda, hayatını hiç bilmeyen insanların karşısında olduğunu farzet ve başla..." dedi.

— Tamam, başlayacağım. Ama böyle ikimiz, bir salonda, sen o döneme ait bunca şey bilirken, kolay iş değil. Ama deneyeceğim. Kendimi toparlamama izin ver.

Yine uzun bir sessizlik.

— Clara, bana bir söz vermeni istiyorum. Ne anlatırsam anlatayım, bitti demeden sözümü kesme ve bana hiç bakma.

— Söz!

Çocukluklarıma gülümsüyordu. Şaşkın. Belki de duygulanmış. Yeniden sessizlik. Sonra, bugüne kadar unutamadığım şu sözler ağzımdan döküldü:

— Son karşılaşmamızdan sonra çok düşündüm ve şimdi sana âşık olduğuma kesinlikle eminim. Sen, hayatımın kadınısın, bir başkası olmayacak. Burada olduğun zaman seni bütün varlığımla seviyorum. Aynı şeyleri hissetmiyorsan, ısrar etmem. Bu öyle güçlü ve ani bir duygu ki, seni esir almalıdır, bu, zamanla alışılan bir eğilim değil. Onun için, böyle bir duygun yoksa, bir dakika sonra başka şeylerden konuşuruz ve seni bir daha rahatsız etmem. Ama şansıma, birşeyler hissediyorsan, o zaman dünyanın en mutlu insanıyım ve sana: "Clara, karım olmak ister misin? Seni son nefesime kadar seveceğim" derim.

Sözümü kesecek korkusu, sözcükler ağzımda dolanacak korkusu ile her şeyi bir anda söyleyiverdim. Bir kez olsun ona bakmadım. Sustuğum vakit de ona bakmadım. Gözlerinde kayıtsızlığa ya da acımaya benzer birşeyler görmekten korkuyordum. Hattâ şaşırmasından da korkuyordum çünkü göstereceği her türlü şaşkınlık belirtisi, aynı niyette olmadığımızı anlatırdı ve bundan sonra söyleyeceği her şey sadece terbiye ya da acıma gereği olurdu.

Bu yüzden ona bakamıyordum, gözlerim gibi kulaklarımı da kaçırmak istiyordum. Çünkü bakışları kadar sözlerinden de korkuyordum, sesindeki tondan, kayıtsızlığından, acımasından... sadece nefes alışına kulak vermiştim, bir soluk... sıcacık.

— Evet.

"Evet" demişti.

En güzel, en sade yanıttı ve en az beklediğimdi.

Çapraşık birtakım şeyler söyleyerek, bu koşullarda pek olası bulmadığını... söyleyebilirdi. Onu hemen durdurur: "Sözünü etmeyelim" derdim. Her şeye rağmen arkadaş kalacağımıza söz verdirtirse "Tabii" derdim ama bir kere daha adını bile duymak istemezdim.

Aksine, kendisinin de aynı şeyleri daha ilk karşılaşmamızda duyduğunu söyleyebilir, ben de ne diyeceğimi, ne yapacağımı bilmezdim. Ama bu yalın "evet", bu kuru "evet", beni soluksuz bırakmıştı.

Neredeyse ona "Neye evet?" diye soracaktım. Çünkü sadece "Evet, duydum", "Evet, bilgi edindim", "Evet düşüneceğim" diyebilirdi.

Ona endişeyle, kuşkuyla baktım.

Bu gerçek "evet" idi. Bu en saf "evet" idi. Yaşlı gözler ve sevilen bir kadının gülümsemesiyle...

Cuma Akşamı

Şu anda İsyan'dan ayrıldım. Rastgele bir bahane ile –iptal etmem gereken bir randevu...– Ortadan yok olmam gerektiğini hissediyordum. Gözlerinde canlandırdığı o anıyla onu başbaşa bırakmak. O saniyeyi uzatmasına, söylenenleri tekrar duymasına, sevdiği kadının yüzünü görmeye devam etmesine olanak tanımak. Gerisi çabuk gelir.

Kapıyı minnetle açtı ve asansöre kadar dar, sarı koridor halısının üstünde benimle birkaç adım attı.

Akşama doğru döndüğümde, sevinci henüz yok olmamıştı. Bana "Nerede kalmıştık?" diye sorması, işin ucunu kaçırdığı için değil, ama sanırım benim: "Evet demişti" diye tekrar etmemi duymak içindi.

Bundan önceki üç görüşmemizde yaptığım gibi, dolmakalemimin kapağını açmış, yeni bir deftere başlamıştım. Birinci sayfaya "Cuma Akşamı" diye yazmıştım. Oysa o, sanki söyleyeceğine zorlanır gibiydi:

— Hemen yazmamanızı isteyebilir miyim?

Dolmakalemimi kapattım. Bekledim. Bekledim. Sesi sanki uzaktan geliyordu:

— Clara ve ben, öpüştük.

Bu itirafta bulunurken kızardığına bahse girerim. Ben de gözlerimi indirdim. Böyle açılmak ağrına gidiyordu. Zaten bu çabadan sonra, başka bir şey söylemeden odayı arşınlamaya başladı. Sonra, iç dünyasında hoş bir gezintiden dönmüş ve aniden orada olduğumu fark etmiş gibi!

— İşte! diye bir işaret yaptı!

Sanırım bu özel faslı kapatmıştı.

Defterimin sayfalarını, alışık olduğum biçimde düzelttim ve anlattıklarını yazmaya hazırlandım. Ama duruverdim. Gözlerinin ışıldamasından, kafasındaki gezintiyi henüz tamamlamadığını anladım. Dolmakalemimi tekrar kapattım ve ceketimin iç cebine yerleştirdim. Defteri kapatıp kollarımı kavuşturdum. Gülümsedi. Yakasını kaldırdı. Gözlerimi ona diktim.

Hayatının bu faslını anlatmak, sanırım onu gençleştirmiş, coşturmuş, biraz da becerikli kılmıştı.

Bana itiraf ettiklerini, ona ihanet etmeden, nasıl nakledecektim? Yo hayır, Doğu terbiyesine uymayan tek şey söylememişti. Yine de, onun yanında yazmadığım sözleri ağzından söylettiysem, kendimi affetmem. Sahneyi, büyük çizgileriyle çizersem, kendime daha az kızarım.

İlk gelişinde olduğu gibi yine Palmir Oteli'ne inmiş olan Clara'yı görmeye gitmiş ve dudaklarına öpücük kondurduğu yere gelmişler. Bu kez de ortalıkta kimsecikler yokmuş. İşte o zaman İsyan, Clara'nın öpücüğüne cevap vermiş. Aynını, bir kuş gagalaması kadar hafif. Sonra da merdivenleri çıkmak üzere birbirlerinin parmaklarını tutmuşlar, bakışları birbirlerinden kopmaz olmuş.

Üçüncü kattaki odanın geniş bir penceresi varmış; solunda rıhtım binaları, sağında deniz... Clara pencereyi açmış. Kentin gürültüsüyle birlikte ılık bir rüzgâr dalmış odaya. Nemli eller birbirine güç vermiş, gözleri sevinçten ve utançtan kapanmış.

O konuşurken; not tutmadığım için onu izleyebiliyordum. İnce, uzun olduğunu fark etmiştim ama bu kez gözüme gerilerek uzatılmış gibi gelmişti. Evet, tamamıyla gerilmiş, bacakları, kolları, tüm bedeni ve özellikle boynu, küçük kafasına oranla görülmemiş biçimde uzamış gibiydi. Belki de bu yüzden kafasını hep yana eğiyordu. Eskiden, Tarih kitabındaki fotoğrafta olduğu gibi; şimdi karşımda da eğikti.

O ise, bakışlarıma aldırmadan, sevgilisi kolunda, yoluna devam ediyordu.

— Akşam olunca, Saint-Georges körfezine doğru, kordonda yürümeye çıktık ve evliliğimizi konuştuk.

Evet, hemen o akşam. Niye bekleyecektik ki? Mutluluk, avuçlarımızın arasından sert bir ip gibi kayıyordu, yakalamak için ellerimizi kapatıp, sıkıca tutmamız gerekiyordu. Bundan sonraki karşılaşmalarımızı artık rastlantıya bırakamazdık. Gelecekteki her saniyeyi birlikte yaşamaya niyetliydik. Sonsuza dek. Engel varsa, kaldırılacaktı. Bize göre, başedemeyeceğimiz şey yoktu. Alınacak birkaç karar, yapılacak birkaç tercih! İşte o kadar! Önce nasıl bir evlilik! Beyrut'ta medeni nikâh yoktu. Oysa dini nikâh istemiyorduk. Birleşmek için yalan söylemeye niyetimiz yoktu. Ne onun, ne de benim çevremizdeki dinler hakkında fazla bilgimiz yoktu. Ne diye bilir gibi davranacaktık? Her iki olasılık, çözümden çok sorun yaratıyordu. Benim çok daha iyi bir fikrim vardı: Kalpazan Jacques! Clara dehşet içinde:

— Sahte evlilik belgeleri mi isteyeceksin? diye sordu. Onu yanıltmıştım. Jacques, barış döneminde, Paris'in küçük yörelerinden birinde belediye başkanıydı. Bir kere bundan söz etmişti, o da savaş bittikten sonra. Tekrar eski görevine dönmeyi düşünüyordu. Bizi, bilmeden tanıştıran ondan başka kim nikâhımızı kıyabilirdi? O gece Lyon'da her ikimiz de ondan başkasını beklemiyorduk ki! Çabucak karar verdik: Fransa'ya, nikâhların en sadesi için yalnız gidecek sonra dönüp yakınlarımızla olayı kutlayacaktık.

Tasarımızı babama anlattığımda hiç duraksamadı: "Zeki, güzel, sevecen ve Devrimci! Daha ne isteyebilirim?" Çok sevinçliydi. Daha ilk saniyesinden itibaren Clara'yı benimsemişti. Clara ise, eğlenceli, gür sesli, hassas bir babaya sahip olmuştu, ona tapıyordu.

Geriye Stefan dayı kalmıştı. Clara ne tepki vereceğinden emin değildi. Sırf saygısından dolayı, onayını almak istiyordu ama hayır diyecek olursa, dayısını dikkate almamaya kararlıydı. Birkaç haftalığına her birimiz hazırlıklarımızı tamamlayıp, yakınlarımıza haber vermek, gerekli belgeleri toplamak için ayrılmıştık. Sonra Paris'te şu gün, şu yerde, şu saatte, yani 20 Haziran, öğle, Horloge rıhtımında buluşacaktık. Neden Horloge rıhtımı? Çünkü Lyon'daki "atölyede" çalışırken bir arkadaş bana, savaş öncesinden bir hikâye anlatmıştı. Hikâyede iki sevgili, Horloge rıhtımında iki kule arasında buluşuyorlardı. Arkadaş bir kent planı açıp Seine kıyısındaki yeri göstermişti. Aklımda kalmış, belki uğurdur dedim, buluşacağımız yeri seçmem gerektiğinde aklıma gelen yer orası oldu.

Paris'te her şey öngörüldüğü gibi geçti, hattâ daha da iyi. Clara ile ben, kulelerin yanına hemen hemen aynı anda vardık, o rıhtımın bir yanından, ben öte yanından. Kalpazan Jacques –eski görevine dönmüş olduğu halde onu böyle çağırmaktan vazgeçemiyordum– tanıklarla ilişki kurup, getirtmişti. Benim tanığım Bertrand, Clara'nınki Lyon'daki ev sahibemiz Danièle olacaktı.

Belediye binası o kadar kalabalık ve sessizdi ki, yeraltı dünyasına dönmüş gibiydik. Bu da arkadaşlarımın hoşuna gitmişti, her hareketin bir anlamı olduğu o eski günleri hatırlarken yürekleri sızlamıştı. Örneğin, tanınmadan sokakta yürümek, her seferinde yenilenen bir maceraydı; oysa şimdi tanınmadan sokakta yürümek üzüntü konusu! Dört yıl boyunca baharatlı yemekler yemişken, şimdi perhiz yemeğinden nasıl zevk alınır?

O dönemde benim böyle üzüntülerim yoktu. Direniş örgütü'nün büyük isimlerinden biri değildim, olsa olsa bir isimciktim. Dolayısı ile düşten gerçeğe geçişteki yuvarlanmayı hissetmiş değildim. Yeraltından çıkar çıkmaz, herkesin herkesi tanıdığı ülkeme dönmüştüm.

Sonra, Clara vardı. Birleşmemiz savaş sayesinde olmuşsa da, onunla barışta yaşamak istiyordum. Geçmişe özlem, benim için sadece bir saygı ifadesiydi, sevdiğim, taptığım ise gelecek idi. Birlikte geçireceğimiz yılların geleceği, özellikle yakın günlerin geleceği! Artık adımı taşıyan insan ile atacağımız o ilk adımlar. İlk kez birlikte yapacağımız bütün o işler! Sevgililerin birbirlerine verdikleri söz, ve tutulan söz! Daha önce görmüştüm, daha önce yapmıştım, daha önce gerçekleştirmiştim duygusu ile Clara'yı öpmedim hiç, hatta elini bile tutmadım. Daha önce sevmiştim duygusuyla da! Aşk, el değmemiş olarak kalabilir, heyecan da öyle. Aylar da geçse, yıllar da geçse! Hayat, bıkılacak kadar uzun değil!

Fransa'dan dönüşümüzde babam, Kitapdar malikânesinin o güne kadar görmediği bir davet verdi. Gitmeden önce, delilikler yapmaması için yalvarmıştım. Sadece: "Bu zevki benden esirgeme!" demişti. Ben de ses çıkartamamıştım. Korktuğum bütün delilikleri yaptı. İki orkestra tuttu, biri Doğu diğeri Batı müziği çalacaktı, yüzlerce insan çağırdı, yemek odasının kapısından geçirebilmek için yere kadar indirmek zorunda kalınan muazzam bir pasta ısmarladı. Işıklandırmadaki zenginliği, yiyeceklerdeki bolluğu anlatmaya utanırım. Ömür boyu, sonradan görmelere söylenip durmuş olan babam, sonradan görme biri gibi davranmıştı. Ama işte, mutluydu, Clara da mutluydu, başka ne isteyebilirdim?

Ya ben? Mutlu değil miydim? Surat asar görünmek istemiyordum ama şatafata ilgisizdim. Kutlanan olaydan dolayı mutluydum, ara sıra Clara'nın elini tuttuğum için mutluydum, onunla bakıştığım, güldüğünü duyduğum ve gece bitince başını gelip omzuma dayayacağını söylediği için mutluydum. Uzun süredir görmediğim insanları gördüğüm için de mutluydum, bunların da başında, Mısır'dan, o güne kadar görmediğim kocasıyla gelen ablam vardı...

Tabii bir de Stefan dayı vardı. Babam ona yazmış, sonra da bir araba gönderip aldırtmıştı. Hayfa ile Beyrut arası 150 km. idi ve o tarihte, aradaki molalar ile dört saat sürüyordu. Stefan dayı erken gelmişti, öğle üzeri. Kalabalık gelmeden, tanışma olanağı bulmuştuk. Bu karşılaşmadan korkuyor muydum? Tam anlamıyla değil. Asıl sinirli olan Clara idi. Dayısına karşı, anne ve babasından miras edindiği bir çekingenliği vardı. Dayıda buldukları kusur neydi? Zengin, manyak ve işsiz güçsüz takımından olması mı? Ben, babamla iyi anlaşacağından emindim. Her ikisi de, bu yüzyılla barışını kuramamış on dokuzuncu yüzyıl insanıydı ancak birbirlerine anlatabilecekleri ortak nostaljileri olabilirdi.

Küçük bir korku duydumsa, o da ablamın bir süre görünmedikten sonra kocasının kolunda salona girdiği sırada duymuşumdur. Sahneyi bir düşünün: bir yanda, Araplarla Yahudiler arasındaki gerginlik yüzünden Hayfa'yı terk etmek zorunda kalan ve bir daha hiç dönmeyeceğini anlayan, köklü bir Müslüman aileden gelen Mahmut; öte yandan bu kente yerleşmek üzere gelmiş Orta Avrupalı Stefan; her ikisi de yeni evlilerin yakın akrabası...

Tanıştırma faslını kısa kesmeye kararlıydım: "Mahmut Carmalı, enişte m. Stefan Temerles, Clara'nın dayısı." Tokalaştılar.

O an babam, Fransızca olarak yüksek sesle:

— Ortak bir yanınız var, dedi. Mahmut Hayfalı. Gelinimizin dayısı da Hayfa'da oturuyor.

Clara ile bakıştık. Fırtınayı daha iyi atlatabilmek için el ele tutuşuyorduk. Babam devamla:

— Yan yana oturun. Birbirinize anlatacaklarınız vardır, dedi.

Üstelik bir de ısrar ediyordu, öyle değil mi? Ancak bunu dalgınlığından ya da kabalığından yapmıyordu. Bir anlamda kafa tutmak, meydan okumak için yapıyordu. Babam, Doğu'da bir hayli yaygın olan, insanların kökenleri ile ilgili konularda alınmasınlar diye ölçülü davranılması alışkanlığından nefret ederdi. Örneğin, insanların her zaman kullandıkları sözcükleri, "kendi aralarında" iken sarfettikleri kelimeleri, "Dikkat filanca Yahudidir", "Falanca Hıristiyandır", "Feşmekan Müslümandır" uyarıları üzerine sansür etmelerine, içerlerdi.

Peki ya, yan yana oturttuğu iki adam vuruşmaya kalkışırsa. Ne yapalım, bunu hak etmişler demektir, işte o kadar! Onun görevi, aynı büyük serüvenin içinde yer alan bu adamlara insanca davranmaktır. Buna layık değillerse, kendilerinin bileceği şeydir. Ya bu yüzden düğün berbat olursa? Demek ki böyle bir düğüne layık değilmişiz, işte o kadar!

Clara ile benim ilk tepkimiz, bir rezalet çıkmasından korkmak oldu. Bu pek cesurca değildi ama kendinizi bizim yerimize koyun. Ailelerimiz arasında herhangi bir düşmanlık olsun istemiyorduk. İçinde bulunduğumuz günlerde, evliliğimiz zaten kolay bir iş değildi. Özellikle, çevremizdeki düşmanlıklardan korunmaya muhtaçtık.

Ama bu sadece ilk tepkiydi. İçgüdüsel. Clara ile bakışlarımızda, endişe kadar eğlenme de vardı. Sonra, hiçbir şey demeden, geri geri gidip oradan ayrılıverdik.

Döndüğümüzde, aradan bir saat geçmişti. Her ikisi de bıraktığımız gibi, yalnız, karşılıklı kahkaha atmaktaydı. Tabii nedenini biliyorduk. Biz de Clara ile rahatlamış ve endişe duymanın utancı içinde, kahkahalarına katılmıştık.

Bir süre sonra, orada olduğumuzu fark eden Mahmut ve Stefan dayı, bizimle birlikte mutluluğumuza kadeh kaldırdılar.

Onları gören, dünyanın en iyi arkadaşları derdi. Öyle olmasını o kadar isterdim ki... ama ne yazık ki hayır! Belki de artık, çok geçti!

Şunu bilin, kavga da etmeyeceklerdi. Yo hiç de değil. Sonuna kadar birbirlerine nazik davranacaklardı. Birbirinin eşi koltuklarda oturmuş centilmenler kulübündeki gibi, birbirlerine İngilizce fıkra anlatacaklardı. Asıl konuşan, karşısındakinin neşesini görüp coşarak fıkralar anlatan, el kol işaretleri, mimikler ile anlattıklarını süsleyen enistemdi.

Bir ara, görünürde hiçbir neden yokken, bu hava değişti. Başka davetliler onlara yaklaşmış, tanıştırılmış, karşılıklı eğilip bükülmüş ve o sıra Mahmut, bir özür mırıldanarak çekilmişti.

Bir süre sonra hava serinleyince, birinci kata bir hırka almaya çıktım. Enistem orada, karanlıkta bir divana oturmuştu. Çökmüş bir hali vardı. Nesi olduğunu soracak oldum ama kendimi tuttum, onu rahatsız ederim korkusuyla görmezlikten geldim. Bütün gece bir daha ortaya çıkmadı.

Onu bu hale sokan ne olabilirdi. Aşağıya indiğimde, ablama anlattım. Endişelendi ama şaşırmadı. Son zamanlarda kocası sık sık böyle oluyormuş, önünde ne zaman Hayfa'dan söz edilse önce coşuyor, uzak geçmişe, çocukluğuna ait binlerce hikâye anlatıyor, gözleri parlıyormuş. Onu seyretmek bir zevkmiş. Ama ardından en ufak sessizlikte, aniden kaşları çatılıyor ve hüzünleniyormuş.

Kendi ruh hallerinden hiç söz etmiyormuş. Bir gün ablam, bütün bu anlattığı anılarını bir kitap haline getirmesini önermiş, bu düşünceyi iki eliyle birden kovarak: "Anılarım mı? Mezarcının küreği ile yaptığı gibi, güneşe tezek yığınları atıyorum." demiş.

Stefan dayıya gelince, Mahmut ile yaptığı konuşmalar, onun üzerinde bambaşka bir etki bırakmıştı. Ters etki diyebilirim. Genelde asık suratlı ve homurdanan bir adam olan Stefan dayı gecenin geriye kalan kısmında; neşeli, gençlerle şakalaşan, hanımlara takılan ve birdenbire ortadan kaybolan arkadaşını gözleriyle arayıp duran bir adam olup çıkmıştı.

Gece biterken Clara'yı görmüş, ona doğru koşmuş, bir kenara çekmiş ve bir sır verir gibi:

— Onlarla... barışmanın, sence bir yolu yok mu? diye sormuştu.

— Çevrene bak, Stefan dayı. Barıştık bile.

— Ben buradan söz etmiyorum, beni pekâlâ anladın!

Yıllardan beri ilk kez o akşam ablamla konuşurken, kocasının, babamın dediği gibi namaz seccadesine kapanmış bir softa olup olmadığını sordum. Güldü. Bir gün babam, din hakkında ileri geri konuşurken, Mahmut bozulmuş, işte olan bundan ibaret! Bu, babam ile benim aramızdaki fark. İkimiz de aynı şeyi düşünürüz ama ben, orada bulunanları kırabilir diye, düşündüklerimi söylemem. O ise, burnunun dikine gider; gerçeği kendisinin söylediğine emin olarak...

Hangi davranış daha iyi? Bugün için, onun gibi olmadığıma üzülüyorum. Ama güçlü bir sesin gölgesinde yaşadığım içindir ki, umduğu ve arzuladığı gibi isyancı olmadım.

Bu davetten sonra bir ikincisi de Hayfa'da yapıldı. İlk önceleri bu ikincisi, hem Clara'ya hem bana gereksiz göründü. Çünkü Stefan dayı Beyrut'a gelebilmişti. Ama PAJUW üyeleri ısrar etmişlerdi. Onlar için bunun önemi vardı ve onları kırmak istememiştik.

Yirmi kişi kadardılar. Yahudiler ve Araplar. Belki Yahudiler, Araplardan biraz daha fazla. Toplantıyı düzenleyenlerden biri olan Naim, bir konuşma yapmış ve birleşmemizi, örnek alınacak bir olay, aşkımızı kin ve nefretin yalanlaması olarak nitelemişti.

Her an yakıp durduğu Halep vişnesi kokan piposu ve kır saçlarıyla tuhaf bir insandı Naim! Ne tam bir işçi ne tam bir aydın idi – iflas etmiş bir sanayici idi. Diğerleri, sınıf kökeni konusunda kitapların söylediklerine bakacak olurlarsa, ona güven duymamalıydılar. Ama hiç kimse, onu harekete geçiren nedenlerden, özverisinden kuşkulanmıyor ve hattâ toplantılarda belirli bir ağırlığı olduğuna inanıyordu. İddia edildiğine göre, Naim'in ailesi, bir vakitler kentin yarısına sahipmiş. Yani bir vakitler zengin olduklarını söylemenin doğucası! Naim her şeyi satmış, nesi var nesi yoksa yitirmiş, sadece Osmanlılar döneminden kalma deniz kıyısında bir evi vardı. Geniş ve şahane bir yapı olan bu eve bakacak olanakları kalmamıştı ve evi gördüğüm günlerde, hali perişandı. Duvarların sıvası dökülmüş, yer yer yıkık, bahçesi ot bürümüş, odalarında eşya yerine hasır ve eski şilteler, açık bir çatı her şeye karşın soylu, huzurlu, büyülü bir ev! Onurumuza verilen davet de işte bu evde yapıldı.

O davet gecesi, uzaklardan iki patlama sesi geldi. Heyecanlanan tek insan bendim. Diğerleri duruma alışıktılar, kayıtsız biçimde, gürültünün nereden geleceğini tahmin ediyorlardı. Dans etmeye sadece birkaç saniye ara verilmişti. Sonra, kiralık bir fonografın sesiyle, dansa devam edildi.

O yaz; ne kadar da çok davet verildi! Bir girdaba sürüklenmiş giderken, Clara ile her an kafamızda olan ama ciddi olarak sormadığımız soruyu sormaktan kaçınmaktaydık: nerede yaşayacaktık. Emin olduğumuz tek şey, birlikte olmamız gerektiği idi. Evet, ama nerede?

Bu kararı bugün almam gerekseydi, ne yapacağımı çok iyi biliyorum. Yaz sonu Montpellier'ye dönerdik, ben tıp tahsilime, Clara da tarih derslerine devam ederdi. Bugün, tek yapacağım şeyin bu olduğuna eminim. Şayet o günkü genç adamın kafasında, bugünkü yaşlı adamın aklı olsaydı; yaşlı adamın sesi "Kaç! Karını al, koş, buralardan kaç!" derdi. Ama o günlerin iki genci olarak, hayallerimiz vardı. Doğu'da bir fırtına esecekti ve biz, çıplak ellerimizle bu fırtınayı durdurmak istiyorduk. Durum, tam anlamıyla buydu. Bütün dünya, Araplar ile Yahudilerin yıllar boyu, hatta yüzyıllar boyu birbirlerini öldürmelerini bekliyordu, herkes bir karara varmıştı bile... İngilizler, Sovyetler, Amerikalılar ve Türkler... Herkes. Biz ikimiz dışında! Biz, bu anlaşmazlığı önlemek istiyorduk, aşkımızın simgesinin "bir başka yol" olmasını istiyorduk.

Cesurca mı dediniz? Hayır, mantıksızca! Bir barış, bir uzlaşma umudu beslemek olasıdır, bu çok övüç verici, güzel, saygın bir davranış... Ancak yaşamımızı buna bağlamak, mutluluğumuzu, aşkımızı, birlikteliğimizi, geleceğimizi ortaya sürmek ve tek bir saniye bile kaybedebileceğimizi düşünmemek... buna bugün takacağım ad: "saçmalık", "yanılgı", "mantıksızlık", "aptallık", "intihar" olur! Ama o tarihte başka şey söylüyordum. Fransa'da üç-dört yıl geçirebileceğimizi düşünmemiştim bile. Yıl 1946 idi. Fırtınanın geçmesini bekleyebilirdik... beni lütfen durdurun, bu konuda durmadan konuşabilirim!

Kararımızı vermiştik; Doğu'da yerleşecektik! Hayfa ile Beyrut arasında, sınırın açık olduğu, kıyı yolundan mesafenin çok az olduğu dönemde... İki limanımız vardı, eskiden dendiği gibi iki "merdivenimiz" ve bir dizi konut, ama hiçbiri yalnızca bize ait değil! Hayfa'da kâh Stefan dayıda, kâh Naim'de kalıyorduk. Beyrut'ta da, baba evi vardı ve başka yerde kalmamız söz konusu değildi. Babam, malikânede tek başına yaşıyordu. Biz de, çok doğal olarak oraya yerleşmiştik. Clara'nın evi olmuştu, ev sahibesi o idi. Ben ona tutkundum ve babam onu çok seviyordu.

En sevdiğimiz ev, Lübnan'daki evimiz miydi? Belki... artık bilemiyorum... çünkü ilk zamanlar Hayfa'ya düzenli olarak gidiyor-

duk. Clara dayısına, iki ayda bir geleceğine söz vermişti. Komite toplantılarını da terk etmek niyetinde değildi. Üstelik Naim'i kendimize iyice yakın hissetmeye başlamıştık. İkimizin en iyi arkadaşı olmuştu. Evi de çok sevimliydi... ot bürümüş bahçesi denize kadar uzanıyordu. Oraya her gittiğimizde büyüleniyorduk. Ne var ki, yine de esas konutumuz Beyrut'taydı. Tahsilimize de orada devam etmeye başladık.

Benim açımdan, devam etmeye çalıştım desem daha doğru olacak. Cizvit papazlarının yönettiği Fransız Tıp Fakültesine kaydımı yaptırmıştım. Eğitimin kalitesi, Montpellier'dekinden daha az iyi değildi. Daha ta başlangıçta orada okuyabilirdim. Ama on sekiz yaşımdayken, babamın gölgesinden kurtulmak istiyordum. Gitmiş olmak için okumaya karar vermiştim yoksa okumak için gitmiş değildim.

Ne var ki artık aynı insan değildim. Babamı yalnız bırakmak istemiyordum, sözümona bir Direniş kahramanı olduğumdan bu yana, ilişkilerimiz tamamen değişmişti. Evliliğimden sonra daha da değişmişti. Babam yaşlanmıştı ve evin hanımı, benim karımdı.

Clara da üniversiteye yazılmıştı ve her zamanki gibi orada da çok faal idi. Çalışkan bir öğrenci ve bir militan! Arapçayı da öğrenmeye başlamıştı.

Bana gelince, eğitimimi tamamlamaya çalışıyordum dedim. Evet, sadece "denedim!" Daha sıralara oturur oturmaz, kendimi okumaya vermekte güçlük çektim. Herhangi bir şeyi bellemek olanaksızdı. İlk başlarda, beş-altı yıllık aradan sonra; bunun normal olduğunu söylüyordum, o süre içinde kafamı eğitimle ilgisi olmayan o kadar çok şey kurcalamıştı ki... ancak dikkatimi verememe sorunu devam etti ve giderek öfkelenmeye başladım. Eskiden belleğimle ve kavrama yeteneğimle onca övünen ben, aniden güçsüz biri oluverdim. Utanıyordum...

Bunun çaresini bulmam gerekiyordu. Ancak, tedavisi gereken bir anormallik olduğunu kabul etmiyordum. Zamanla her şey yoluna girecek diyordum. Oyalanmaya bakıyordum.

Neyle oyalanmak. Önce konferanslarımla, bazılarını tekrar ettim, yine Direniş anıları hakkında. Sonra mutluluğum... mutluluktan, bir oyalamaymış gibi söz etmek yersiz kaçsa da yine de bu işi görüyordu. Clara'nın yanında o kadar mutluydum ki, duygusal yaşamım dışında olabileceklerin beni etkilemesine izin vermiyordum. Birbirimizin elini her tutuşta, kalplerimiz çarpıyordu ve ben

ne korkularımı, ne de dış dünyanın uğultusunu duyuyordum. Kendimi, her şeyin yolunda gittiğine inandırmaya çalışıyordum.

Bir bakıma, her şey yolundaydı... Hayır, doğru değil. Çevremizde hiçbir şey iyi gitmiyordu. Çok geçmeden olacaklar karşısında, biz hâlâ cennette yaşıyorduk.

Hatırlayacaksınız bu, Filistin'in Yahudilerle Araplara verilmek üzere iki devlet olarak bölünmesinden çok söz edildiği dönemdi. 1947. Daha o tarihte kırgınlıklar o kadar büyüktü ki, uzlaşmacı görüşleri yüksek sesle ileriye sürmek olanaksızdı. Her yerde suikastler, gösteriler, çarpışmalar, savaş çığlıkları! Hayfa'ya gidip gelmek için, yollar her seferinde daha tehlikeli oluyordu.

Clara ve ben, kurban edilmeye henüz sırası gelmeyenlerdendik. Sonra, birkaç pençe darbesi, bizi sığındığımız yerden çıkarttı.

Belki de dönüm noktası, genel af ilanı ile kardeşimin hapisten çıktığı gün oldu.

Öğleden sonra erken saatte, henüz sofradan kalkmamış, gevezelik ediyorduk. İkimiz ve babam. O sabah, haberlerin en güzelini almıştık: Clara hamileydi. Midesi bulanınca doktoruna gitmiş, oradan dönmüştü. Hepimiz çok neşeliydik, özellikle, torununu kollarına aldığını şimdiden görür gibi olan babam. Ona, armağanların en güzelini vermişiz gibi konuşuyordu. Birden bir araba sesi duyduk. Araba durdu, sonra tekrar hareket etti; bir kapı çarptı, merdivende hızlı ayak sesleri... Kardeşim Salem eve dönmüştü.

Onu hapiste ziyaret etmiş miydim? Hayır. Tek bir kez bile hayır. O serserinin nasıl davrandığını unutmayın. Ya babam? Gidip görmüşse bile, bana bir şey anlatmamıştı. Kısacası hepimiz bu sayfayı kapatmaya niyetliydik. Aramızda olmasını en az istediğimiz bir sırada, çıkagelmişti! Hapisten doğru eve! Odasına. Kapısını da kilitlemişti. Gidip kendisiyle konuşmayalım diye.

Aniden buz gibi bir hava esti. Ev, aynı ev değildi. Artık bizim evimiz değildi. Konuşurken sesimizi alçaltıyorduk. Babam bir anda, bambaşka bir adam olmuştu. Keyfi kaçmış, yüzü asılmıştı. Hiçbir şey söylemiyordu. Ne şikâyet ediyor, ne Salem'i lanetliyor, ne kovuyor, ne de affediyordu.

Bize, Clara ile bana gelince, hafta sonu bitmeden Hayfa'ya hareket ettik. Kardeşimle bir olay olmuş değildi, çatışmış da değildik. Birbirimize sadece birkaç söz söylemiştik. Buna rağmen gittik. Şaşkınlığınızı anlıyorum. Belki de size bir itirafta bulunmam gerekecek. Bunu söylemek ağrıma gidiyor, kendi kendime kabul etmem bile vakit aldı, ancak saklamaya kalkışırsam pek çok olayı anlamak olanaksızlaşır. Kardeşimden her zaman korkmuşumdur.

Yok, korkmak biraz abartılı bir söz. Diyelim ki, onunla birlikte olduğumda huzurum kaçıyordu. Bakışlarımızın karşılaşmasından kaçıyordum.

Hangi nedenden ötürü? Karmaşık açıklamalara girişmek istemiyorum... Biz aynı biçimde yetiştirilmedik. Onda köpek dişleri ve tırnakları oluştu, bende böyle bir şey olmadı. El üstünde tutulan hep ben oldum. Hiç çabalamak zorunda kalmadım. Her şey kolaylıkla sağlandı. Her şey, kahramanlık bile, tutku bile! Bana her şey, rüyadaymışım gibi sunuluyordu, evet demem yeterliydi. Her yerde, Direniş örgütünde bile pohpohlanan çocuk oldum. Yerimi elde etmek için hiç mücadele etmek zorunda kalmadım. Yoluma ne zaman bir engel çıksa, mucize gibi, daha geniş, daha iyi bir başka yol çıkıyordu. Yani hiç savaşmak zorunda kalmadım. Bu, düşüncelerime de yansıdı. Ben hep uzlaşmadan, barıştan yana oldum. İsyan edecek olsam bile, nefrete karşı isyan ederdim.

Kardeşim için bunun tersi geçerliydi. Neredeyse, öldürmek için doğdu diyebilirim. Her zaman dövüşmeyi yeğledi: babama karşı, bana karşı veya daha çok gölgeme karşı. Onun için her şey bir hırçın savaş nedeniydi. Tıkındığı yiyecekler bile. Bazen, kardeşim bir kurt diye düşündüğüm olmuştur. Ama doğru değil. Kurtlar, yalnızca yaşamak ve özgür olmak için savaşır. Tehdit edilmediği sürece yoluna devam eder. Kardeşim ise, yaban köpeklere benzer daha çok... İçinde büyüdükleri evi hem özlerler hem nefret ederler. Hayattaki yolları hep bir olumsuzlukla çizilmiştir: bir terk ediş, bir ihanet, bir sadakatsizlik! Bu olumsuzluk onların ikinci doğuşlarıdır, geçerli olan tek doğuş!

Kardeşimle aramızdaki savaş, dengesiz bir savaştı. Ben kaçmayı yeğledim. evet kaçmayı, başka türlü söylenemez.

Clara ile Hayfa'ya gittik. Bir süreden beri zaten niyetimiz vardı ama birkaç kere ertelemiştik çünkü Galile yolu güvenli değildi. Ancak evdeki hava, gitmemizi hızlandırdı. Tehlikelere rağmen! Bu pek ihtiyatlı bir davranış değildi, üstelik karım hamileydi. Ama biz asla ihtiyatlı olmamıştık; öyle olsaydı her ikimiz de Direniş örgütüne katılır mıydık? Karşılaşmış da olmazdık, öyle değil mi? İhtiyatsızlık ve gözüpeklik, bizde bir huy, bir gelenek olmuştu.

O gün, yollar özellikle ıssızdı. Bu bile bizi alıkoyamamıştı. Dosdoğru araba sürmekteydik. Ara sıra endişe verici tak tak sesleri geliyordu. Patlamaya benziyordu ama uzaktaydı, bir şey duymamış gibi yapıyorduk.

Galile'de, yolculuğumuzun son kısmında sesler daha yakından ve daha belirgin gelmeye başladı. Ateş, patlama sesleri ve yanık kokusu. Ama artık yolumuzu değiştirmek için çok geçti.

Hayfa'nın girişine, Faysal ile Kingsway sokağının köşesine gelmiştik, demiryoluna yakın... Hayfa'yı bilmiyorsanız, bunlar bir şey ifade etmez... kısacası kentin kuzey girişi, orada arabaya iki serseri kurşun isabet etti. Sonra bir patlama, bizi dört teker üzerinden havaya sıçrattı. İkimiz de yeryüzünün en anlamsız sözlerini söylemekteydik, o an akla ilk gelen sözler: "Dikkat!" gibi ya da "O taraftan geldi!" gibi. Sanki dikkat etmek ya da nereden ateş açıldığını bilmek bir işe yararmış gibi.

Direksiyona yapışmış, burnumun doğrusuna gidiyordum. Sağa sola sapmak olanaksızdı. Çenem titriyor ama "Korkma! Korkma!Korkma!" diye tekrar edip duruyordum. Durmadan taşlara, araba lastiklerine, araba iskeletlerine, belki de insan vücutlarına çarpıyordum; bilemeyeceğim, hiçbir şey görmüyor, sadece bütün hızımla gidiyordum. Nasıl olduğunu Tanrı bilir, sonunda kentin öteki ucunda, *Stella Maris*'e doğru, Naim'in evinin önüne geldiğimizde, ellerimi direksiyondan kaldırmam için birkaç dakikanın geçmesi gerekti.

O günkü korku kadar kötü bir korku duymamıştık. Gerçi yaralanmamıştık, ama korku başka bir şeymiş! Her yandan gelen ateş ve patlamalar ortasında, kırıntı ve dökün tülerle dolu dumanlı bir yolda, bir turist arabasının içinde duyulan o acizlik kadar berbat ne olabilir? Biz korkak insanlar değildik ama bu bizi aşıyordu. Söz konusu olan ikimizin hayatı idi, hatta üçümüzün hayatı, geleceğimiz, aşkımız, mutluluğumuz. Bütün bunları hafife almak, cinayet değil miydi? Bu olay Clara ile beni sarsmıştı. Aniden, sükûnetin, hatta hareketsizliğin özlemini çektik. Haftalar boyu evden çıkmak istemedik. Bahçede, plaja kadar birkaç adım atmak bile olsa...

Günlerimiz, bir köşede büzülüp kalmakla geçiyordu. Cıvıldaşıyorduk. Durmadan, doğacak olan çocuğumuzdan söz ediyorduk. Farklı bir dünya hayal ederek, oyalanıyorduk. Şaşkınlığımız ne oranda büyükse, umudumuz o oranda büyüktü. Yarınlar ne denli karanlıksa öbür günler o denli aydınlıktı.

Size, çevremizdeki gerginlikliklere, öfkelere karşın Clara ile

aramızda hiç kavga, tartışma olmuyordu gibi bir izlenim verdim belki de... Tabii ki oluyordu ama sanılan konularda değil. Hatta diyebilirim ki olaylar her zaman, her zaman alışılagelmiş beklentinin tersine cereyan ediyordu. Clara, söylediklerimin aksini söylediğinde, Arapların görüşlerini daha çok tutmam içindi, onları daha iyi anlamam gerektiğini söylemek içindi. Ben de ona karşı geldiğimde, dindaşlarına karşı çok sert davrandığını söylemek içindi. Tartışma asla başka türlü olmuyordu. Bu, bir uzlaşma, iyi geçinme antlaşması gibi bir şey değildi, içten gelen, samimi bir davranıştı. Her birimiz, kendimizi diğerinin yerine koyuyorduk.

Birkaç gün önce, Paris radyosunda, bir Yahudi ile bir Arap arasındaki tartışmayı dinlemiştik. İtiraf edeyim ki utanmıştım. Her biri kendi takımı adına konuşan, kötü niyetli bir rekabet içine giren kişileri karşı karşıya getirmek düşüncesi, beni utandırıyor ve tiksindiriyordu.

Ben bu düelloları kaba, barbarca, zevksiz buluyordum ve şunu da ekleyebilirim, kibar bulmuyordum. Bütün fark da bu! Ahlaken kibar olan: Clara ile bendik. En kötü Arabı anlamaya çalışan ve Yahudilere hoşgörülü olmayan, ancak uzak-yakın işkenceleri anımsayarak Yahudilerin aşırılıklarını mazur gören Clara!

Biliyorum, ikimiz de iflah olmaz saflardık! Ama sanıldığından daha aklı başında! Hayal ettiğimiz o geleceğin, bizim için olmadığını biliyorduk artık. En fazla, çocuklarımız için olabilirdi. Belki bir çocuğumuz olacağı için, ufkun ötesine bakabiliyorduk.

Her sabah, Clara'nın büyüyen karnına elimi koyuyor ve gözlerimi kapatıyordum. Radyodan, sahil yolunun hâlâ açılmadığını duydukça, artık aldırmaz olmuştum. Kanlı sokaklardan uzakta bulunan bu kırık dökük Osmanlı yapısından hiç çıkmak istemiyordum. Dış dünyayı unutmuştum, tahsilimi unutmuştum, savaşı unutmuştum, çocuğumun doğacağı yer o yapı idi.

Ve sonra, gittim.

Cumartesi Sabahı

İsyan'ın Hayfa'daki günleri, Clara ile gezintileri, günlük yaşamlarının ayrıntıları, ortak inançları ve düşleri hakkında söylediklerinin tümünü nakletmedim. Bana olduğu yerde dönenip duruyor gibi geldi. Yeni bir konuya geçtiği her defasında, aniden geriye dönüyor, sözü uzatıyordu. Sabırla onu dinliyor ama not almıyordum. Daha doğrusu onu inceliyordum. Kuşku yok ki, sabaha karşı gördüğü rüyadan uyanmamak için gözlerini kapalı tutan biri gibi mücadele ediyordu.

Son cümlesi, savaştan yorulmuş, havlu atan adamınki gibiydi:

— Ve sonra, gittim.

Yatağın kenarına oturmak için, dolaşmasını kesti. O akşam, ne o, ne ben, başka bir şey söylemedik. Ancak ertesi günü, bir çeşit sorgulamayı sürdürdüm:

— Yani, yalnız gittim mi demek istediniz?

Evet, yalnız, Clara'sız. Beni ondan uzaklaştıran ne miydi? Babamın ölmekte olduğunu bildiren bir telgraf. Bunlar tam anlamıyla doğru olan sözcükler değil. Ama ben öyle anlamıştım.

Çocukluğumdan beri, günün birinde babamın ölmekte olduğu haberini almaktan korktum. Yıllardan beri en korktuğum şey buydu. Büyüdükten sonra daha az düşündüm ama kafamdan tam silmemiştim, ısırmaya hazır bekliyordu...

Telgraf sadece "Father ill"* diyordu. Kahire'den gönderilmişti. Ablam Beyrut'a gitmek üzere uçağa binerken, Mahmut'tan göndermesini istemişti. Ona da kardeşim haber vermiş. Ablam, haklı olarak, bana da haber vermeyeceğini düşünmüş. Beni nerede, nasıl bulacağını bilmediğini iddia etti sonradan. Ama sızlanma vakti değildi, babamın başucunda bulunmamız gerekiyordu.

* Metinde İngilizce: "Baba hasta."

Felç inmiş, ağzı çarpılmıştı ama konuşmaya çaba sarfediyordu. Yanı başına oturup, kulağınızı uzattığınızda, ne dediğini anlayabiliyordunuz.

İlk sorusu, bu koşullarda karımı neden bıraktığım idi. "Ölmekte olan bir babanın başucuna gelmek için!" diyemezdim ya! En iyisi kaçamak yanıt vermekti. "Onu merak etme. Oturduğu semt sakin." "Dokuzuncu ayında, öyle değil mi?" Sadece yedinci ayında idi ama onu yalanlayacak değildim. Onun için hesap yapmanın anlamı, benim için aynı değildi. O ölmeden önce, torununu görüp görmeyeceğini bilmek istiyordu. Görebilirdi. Clara doğurduğunda, babam hayattaydı ama çocuğu göremedi...

Anlaşılır bir şey olan bu hesaplama yanılgısı bir yana, aklı başındaydı.

— Bütün olan bitene karşın nasıl gelebildin?

— Deniz yoluyla.

Hayfa'dan Beyrut'a, karayolunda maceraya atılmak artık söz konusu değildi. Denemeye bile kalkışmamıştım. Daha kentten çıkmadan geri dönmek zorunda kalırdım. Limana gidip, dünyanın parasına, Kuzeye giden bir Romen gemisinde bir yer bulmuştum...

Daha sonraki haftalarda babamın sağlığı inişler ve çıkışlar gösterdi. Muazzam yatağında, dağınık beyaz saçları, çarpılmış yüzü ile bir hükümdar gibi yatarken, buna pek aldırır görünmüyordu. Hatta bazen bana, bu yeni durumdan keyif alıyor gibi geliyordu. Doktoru, bu gibi durumlarda öğrenmiş olduğum şeyleri tekrar etmişti, yani: "Bu gece de ölebilir, birkaç haftada iyileşip bir bastonla da yürüyebilir... daha da on yıl yaşayarak. Özellikle büyük heyecanlardan uzak tutmalı, çok konuşmamalı, fazla hareket etmemeli."

Ne var ki, onu kırmadan nasıl susturacak, bir çocukmuş gibi davranmamaya nasıl çalışacaktık? Hepimizin kafasında bu soru vardı, yanıtını ablam buldu.

Evde iki radyomuz vardı. Babamın savaştan önce satın aldığı cilalı möblesi içinde iki kocaman radyo! Biri odasında, diğeri salondaydı. Birincisine hiçbirimiz dokunmamıştık. Gece odasına çekildiğinde ya da öğleden sonra yatmaya çıktığında, düğmeleriyle oynar, kısa dalgadan uzak ülkelerin yayınlarını dinlerdi: Karaşi, Sofya, Varşova, Bombay, veya Hilversum ve bir not defterine yayın saatini, dilini, netliğini kaydederdi.

Salondaki radyo bu yayınları almazdı. İbresi genellikle Yakın Doğu İstasyonu, BBC'nin Kıbrıs'tan yaptığı yayın ya da ara sıra Beyrut, Şam veya Kahire üzerinde dururdu.

Radyo, ayindeymişiz gibi dinlenirdi. Konuşma olduğu sürece, kimse ağzını açmıyordu. En vahim haberler, en garip düşünceler ileri sürülse de, kimse onaylamıyor ya da karşı çıkmıyordu. Hatta "Ya!" diye şaşırdığını belli etmek bile hoş karşılanmıyordu. Bazen salonda, bu kuralı bilmeyen ziyaretçiler ağızlarını açar açmaz, babam seslice "Şıtt" der, eliyle anlamlı bir işaret yapar hatta bazen, tekrar edecek olurlarsa yumruğu ile, biraz kaba bir işaret yapardı. Şayet tartışılacaksa, ancak radyo sustuktan sonra tartışılabilinirdi.

Babamın sağlam kolunu sallayarak konuşmaya çalıştığı ve İffet'in hırsla kalkıp düğmeyi kapattığı anı çok iyi hatırlıyorum. Hasta, refleksle aniden susuvermişti. Ablama, aldığı bu ani sonuçtan ötürü, hayran bir bakış fırlatmıştım. O tarihte, radyoların sesleri çıkmadan önce birkaç saniye ısınmaları gerekiyordu. Ses geldiğinde, önce çok zayıf çıkıyor, çok uzaklardan, bir tünelin içinden geliyormuş gibi oluyordu...

O günü anlaşılır ilk sözleri asla unutmadım: "Patlak veren savaş..." Ablamın eli henüz düğmenin üzerindeydi, acele ile başka yere çevirmişti. Babam, yatağında doğrulmuştu bile...

— Karın...

Yüzü titriyordu. Onu heyecanlandırmamaya çalışılan en iyi yol, herhalde bu değildi!

İlk İsrail-Arap savaşını her düşünüşümde, gözlerimin önüne bu sahne gelir. 1948'deydi. Mayıs ortası. Olaylar hızlanmıştı: Filistin üzerindeki İngiliz mandası sona ermişti; Yahudi Halk Konseyi Tel-Aviv müzesinde toplanarak İsrail Devletini kurduğunu ilan etmişti; bunu izleyen saatlerde Arap ülkeleri savaşa girmişti.

Doğru konuşmak gerekirse, bu siyasi ve askeri gelişmeler beni artık heyecanlandırmıyordu. Herkes çoktandır, bölgenin yanacağını biliyordu. O günler tek bir endişem vardı, tek bir şey aklımı başımdan almıştı: Clara ile doğacak çocuğun yazgısı, çünkü artık bizi ayıran bir sınır vardı, aşılmaz bir sınır ve uzun zaman için...

Zaten vardı diyeceksiniz, bir süreden beri gidip gelmek olanaksızdı. Ama aynı şey değildi. Galile yollarında yolculuk etmek, zaten tehlikeliydi, orası doğru ama her zaman, denizden, havadan, çapraşık yollardan bir çözüm bulunuyordu. Savaşın patlamasın-

dan birkaç gün önce, Hayfa Komitesi üyesi bir gazeteci Beyrut'a gelmiş ve Clara'dan bir mektup getirmişti. Merak etmememi, iyi olduğunu, yakınlarda deneyimli bir ebe bulunduğunu, kadının doğuma gelmeyi söz verdiğini yazıyordu. Babamın sağlığını soruyor, doğacak çocuk adına ona cesaret verici sözler yazıyordu. Gördünüz ya, henüz gidip gelinebiliyor, haberleşiliyordu. Ama bu durum savaşla son buldu. Sınırlar tam kapandı. Ne insan, ne mektup, ne telgraf, ne telefon... geçebiliyordu. Hep aynı mesafedeydik, karayolundan üç-dört saatlik bir yoldu ama, bu üç dört saat artık bir varsayımdan ibaretti. Sanki artık ışık yıllarındaydık, aynı dünyalarda yaşamıyorduk.

Ben, bu aşılmaz sınırın öbür yanında, dünyadaki en değerli varlığımı bırakmıştım. Yazgının karşısında, kedinin öldürmeden önce oynadığı fare gibiydim. Farenin, o anda, çıldırarak, kaçmayı beceremeyerek, bir çıkış yolu bulamayarak, kendi çevresinde dönüp durduğu söylenmez mi?

Başkaları, savaştaki gelişmeleri izlemekteydi, ben değil. Kim kazanacak? Kim kaybedecek? Umurumda değildi. Kendi savaşımı, diğeri başladığı anda yitirmiştim.

Bildirileri ve askeri marşları dinlemeyi o an kestim. Salonda radyo açıldığında, odama kapanıyordum. Dolabın, Clara'nın giysilerinin bulunduğu kısmını açıyordum ve kokusunu içime çekiyordum. Ve de ağlıyordum. Adını on kez, yirmi kez, üst üste tekrarlıyordum. Sonra karşımdaymış gibi onunla konuşuyordum, ona aşk dolu, umutsuzluk dolu söylevler veriyordum.

Ara sıra, kendimi toparlıyor, kendime öğütler veriyordum. O zaman gözyaşlarımı siliyor ve babamın başucuna gidiyordum. O, yaşama asılmayı sürdürüyordu. Ben de, güçlükle de olsa, ümit beslemeyi sürdürüyordum. Hangimizin, diğerini daha çok merak ettiğini bilemiyorum.

Bazen bana sorular soruyordu: Kim ilerliyor. Kim geriliyor? Çarpışmalar nerede oluyor? İngilizler ne yapıyor? Stalin ne diyor? Ya Amerikalılar? Bilmiyordum. Başlangıçta, onu üzmemek için söylemediğimi sandı. Sonunda bir şey gizlemediğimi anladı. İkimiz de bilmiyorduk. Herhalde ikimiz de aynı derecede duyarlıydık.

Onunla aynı anda çökeceğimiz yazılı imiş.

Babam Temmuzda öldü. Kuzey ülkelerini özleten o sıcak günlerden birinde. Savaş devam ediyor, ilerliyordu. Mezarlığa giden yolda, milliyetçi bir ses hoparlörden yalan bir zaferi ilan ediyordu. Çalan marş, cenazeye saygı için susturulmuştu. Yol kenarında erkekler, gölge bir siper bularak, başlıklarını çıkartmışlardı. Benim başım yanıyordu. Sadece ara sıra elimi alnımda tutuyordum, geçici bir önlem!

Mezarlığa, kortejin başında girdim. Her yer doluydu. Mezar taşları, kalabalıktan görünmez olmuştu. Açık havadaydık ama boğulur gibiydim. Güneş o kadar alçaktı ki, enseme, omuzlarıma, şakaklarıma konmuştu. Gözlerim yanıyordu. Birisi, babamın yatacağı yere götürmek üzere, kolumdan tuttu.

Dualar henüz başlamıştı ki, bayılmışım. Aklımda kalan, gözlerimin lahitin beyazlığı ile kamaştığı... Acıyan gözlerimi kapatmış, bir daha açmamıştım.

Yatakta bir ay kaldım. Güneş çarpması. Bütün göstergeler öyleydi. Ateş, başağrısı, sayıklama, kusma, ayakta duramama. Ama tek suçlu güneş değildi. Onca olay beni zaafa uğratmıştı. Hayfa yolundaki patlama, uzun süre sonra bile düşlerimi kaplıyordu. Babamın ölümü, Clara'dan zoraki ayrılışım; bir de haftalar ve haftalar süresince, belki de doğurmuş olabileceği, iyi olup olmadığı, çocuğun yaşayıp yaşamadığı, kız mı oğlan mı olduğu düşüncesinin beni yiyip bitirmesi. Hele çocuğun cinsiyeti konusundaki merakım saçma gelebilir ama beni bitiriyordu, bunu hissedebiliyordum.

Tabii güneş, durumumu ağırlaştıran etken oldu. Ateşim düştüğünde, iyileşmediğimi farkettiler. Dengesi bozuk, kaçık, üşütük dedikleri biri olmuştum. Bunun için söylenen pek çok sözcük var,

"deli" denmesi de diğerleri gibi beni rahatsız etmiyor. Diyelim ki tuhaf davranıyordum.

En sıkıcı olanı –belki de sonunda beni kurtaran bu oldu– aklımı tamamen yitirmemiş olmamdı. Tamamen diyorum, üçte ikisini, dörtte üçünü, onda dokuzunu kaybettiğim oldu; bu kesirler bir şey ifade edecekse... ama her zaman, en karanlık anlarda bile, kafamın içinde, saklanmış ve beni sarsan fırtınalardan korumuş olan, benden bir zerrecik vardı. Ona, doktor-ben demek geliyor içimden. Biraz da öyle idi: tam olarak hasta değildim, içimde hastaya hasta gözüyle bakan ve bir gün onu iyileştirmesi gerektiğini düşünen öteki varlık vardı.

Daha ilk bakışta, hareketlerimi kontrol edemediğim zaman bile, durumun farkındaydım. O günler hissettiklerimi bugün anlatabilir miyim bilmiyorum ama deneyeceğim.

Bir gece, kafamda bir saplantıyla uykudan fırladım. Clara'ya hemen haber göndermeliydim. Beyrut ile Hayfa arasında posta işlemediğinden, bir mektup yazıp bunu Fransa'ya, Jacques'a göndermeye karar verdim. O da mektubu Clara'ya kolaylıkla ulaştırabilirdi. Fikir gerçekten iyi idi. Aklıma gelir gelmez heyecan içinde kaldım. Aynı zamanda, bu kadar önemli bir mektubu yazamayacağımı biliyordum, korkunç başağrılarım vardı, sinir hücrelerimden her birinin yandığını hissediyordum. Bu yüzden fikri benimsemeye ancak yazabilmek için iyileşmemi beklemeye karar verdim. Gece idi, uzandım, sakinleştim. Birkaç dakika sonra yataktan fırladım, başucu lambamı yaktım, bir dolmakalemle kâğıt aldım ve yazmaya başladım. Sonra yeniden okuyup, düzeltip, çizip, bozup, yazmaya devam ettim. Birinci cümleye sıkışıp kaldım gibi bir duygu vardı içimde. Ara verip, yattım. İkinci kez kalktım... sizi her hareketimin ayrıntısı içinde boğacak değilim, hemen sonuca geçeceğim: şafak söker sökmez, kapının önünde postacıyı beklemeye başladım. Mektubu, pul parasını, –genelde böyle yapılmaz ama, hasta olunduğunda yapılabilir– postacıya verdim, sonra yatağıma döndüm. Öğleye doğru büyük bir telaşla uyandım, mektupta ne yazdığımı anımsamıyordum ve geri almak üzere postacıyı aramaya karar verdim.

Onu bulamadım tabii. Yıllarca vicdan azabı çektim. Bugün ise bütün bunların bir şey değiştirmemiş olacağını söyleyebiliyorum kendi kendime. Kafamdan kötü bir düşünce geçecek olsa, vazgeçene ya da harekete geçene kadar, beynimin içinde vızıldayıp dururdu.

Clara'ya yazdığım mektup konusunda, daha da batacaktım. Ona ne yazdığımı kesinlikle bilmiyordum. Bugün de biliyor değilim. İçinde bulunduğum durumda, bir gece öncesinin karalamalarını da göndermiş olabilirdim. Koca bir aptallık yaptığımı biliyordum sadece... hemen ardından, söylediklerimi açıklayacak ikinci bir mektup yazmam gerektiğini de biliyordum... İkincisinin, birincisinden de anlaşılmaz olduğunu söylememe gerek var mı? Onu da yollar yollamaz, korkunç pişmanlıklar duydum, bunun üzerine bir üçüncüsünü yazdım, belki diğerlerinden de kötü, sonra bir dördüncüsünü... düşününce içimden haykırmak geliyor!

Battığımı bile bile batıyordum.

Sonra duruldum, taşkınlık duruldu demek istiyorum. Bu kez bir başka konu tutturdum: bütün günümü bahçede dönenip durmakla geçiriyordum. Otuz kere, kırk kere, üst üste... kafamın içinde hayali mektuplar yazarak, planlar kurarak...

O şekilde dönenip dururken de yüksek sesle, kendi kendime konuşuyordum. Yanımdan geçenleri, bir sis perdesinin arkasındalarmış gibi hayal meyal görebiliyordum. Bana seslenenleri duymuyordum. Benimle karşılaşmış olanlar, selamlamak zahmetine katlanmıyordu. Esef edici birkaç söz etmekle ya da, dağa taşa, kendilerinden ırak olsun diye– birkaç dua okumakla yetiniyorlardı. Bütün ülkenin hayran olduğu, yakışıklı delikanlı... ne talihsizlik! Kimileri, güneştendir diyordu. Kimileri, yazgı diyordu. Diğerleri okumayı suçluyordu, başkaları da ırsî diyordu. Deli büyükannenin anısı, hâlâ belleklerdeydi.

İlgisizlik göstermediğim tek ziyaretçi postacıydı. Onu görür görmez ona koşuyor, sorular soruyordum. Belki de bahçede bu kadar dolaşmam, yolunu gözlediğim içindi... belki. Artık bilemiyorum. O dönemden kalma anılarım hep puslu. En azından bugün, bir başkasının davranışını izlercesine sözünü edebiliyor ya da bir önceki bir yaşammış gibi konuşabiliyorum. Bu iyileştiğimi göstermez mi?

Postacıdan beklediğim, Clara'nın yanıtı idi. Gelmesi bir ay sürdü. O tarihte bu bana o kadar uzun gelmişti ki, artık geleceğinden umudu kesmiştim. Oysa, nerelerden dolanıp geldiği düşünülürse, hiç de uzun değildi. Beyrut'tan Paris'e, Paris'ten Hayfa'ya, Hayfa'dan Paris'e, Paris'ten Beyrut'a! Demek ki çok çabuk yanıt

vermiş! Çok da ağlamış olmalı. Yazdıklarım, daha ilk satırından itibaren, içinde bulunduğum zihinsel durumu ona göstermiş olmalı. Daha tek bir kelimesini okumadan, yazımı görür görmez durumu anlamış olmalı.

Cevabı tatlıydı. Daha çok acıma dolu bir tatlılık. Bir kadının sevdiği adama gösterdiği tatlılıktan çok, bir ananın hasta yavrusuna gösterdiği tatlılık.

"Sevgili Bakücüğüm" diyordu. Yalnız olduğumuz zaman beni böyle çağırırdı. "Bir kızımız oldu. Sağlığı iyi ve sana benziyor. Sana ilk fotoğrafını gönderiyorum. Adını, senin istediğin gibi, Nadya koydum. Bizim resimlerimizden birini –Bertrand'ın nikâh dairesinden çıkarken çektiğini– çerçeveletip beşiğin başucuna koydum. bazen seni gösteriyor ve: "Baba" diyorum. Kızımız da gülümsüyor.."

İlk cümleler beni çok mutlu etmeliydi, öyle değil mi? Hele de kızımızın fotoğrafı! Uzun uzun bakmış, yüzüne bir öpücük kondurmuş, iç cebime yerleştirmiştim. O günden beri, hep yanımdadır, kalbimin üstünde. Okumayı bıraktım, ağlıyordum. Sevinçten. Mektubu yeniden elime aldığımda, işler bozuldu. Clara:

"Hepimiz zor günler geçirdik" diyordu. "Babanın kaybı, uzun ayrılığımız, çevremizde olup bitenler, dayanılması zor şeylerdi. Dinlenmen gerek, kendine bakman gerek. Bu mektubu alır almaz, iyileşmen için sana yardımcı olacak iyi bir doktora gideceğine söz ver. Nadya'yı ve beni hiç merak etme. İyiyiz. Burada artık her şey sakin. Birlikte, nerede yaşayacağımızı soruyorsun. Birbirimizi sevdiğimize göre, mutlaka bir çözüm buluruz. Şimdi, kendine bakmanı istiyorum, sen iyileşir iyileşmez, bütün bunları sakin kafa ile konuşuruz."

Mektubun burasına gelince; ağlamaya, hıçkırmaya başladım. Başlarda olduğu gibi sevinçten değil, hırsımdan. Bir cümlesi beni mahvetmişti: "İyileşir iyileşmez konuşuruz" diyordu. Her geçen gün daha da battığımı biliyordum ve Clara yardım etsin istiyordum. Bana "Şurada, örneğin Fransa'da buluşalım, tekrar birlikte yaşayalım, o zaman iyileşirsin" diyeceği yerde, tersini yapıyordu: "İyileşince konuşuruz" diyordu. Ne kadar zamanda iyileşecektim. Bir yıl mı? İki yıl mı? On yıl mı? Ondan uzakta, kızımdan uzakta iyileşeceğimi hiç düşünmüyordum.

Dünya kararıyordu.

O küçücük cümleyi yanlış yorumlamadığıma bugün de emin miyim? Evet, o günkü gibi eminim. Ama şimdi, Clara'nın tutumunu daha iyi anlıyorum. Mektuplarım onu ürkütmüştü. Benimle buluşmak, kızımızla birlikte benimle yaşamak tehlikesini göze almadan, aklımın başında olduğundan emin olmak istiyordu.

Evet, bugün onu anlıyorum; ama o dönemde, ona gücenmiştim. İhanete uğramış gibiydim. Başımı suyun üstünde tutmak için çırpındığım bir sırada elimi bırakıyor hissine kapılmıştım. Onun için de çok kötü tepki verdim: uçuruma yavaş yavaş kayacağım yerde, yuvarlandım.

O tarihte, bir saplantıdan diğerine geçiyordum. Yeni saplantım da; gidip Clara'yı bulmak ve onunla konuşmaktı.

Kararlıydım. Kafamın içinde ne savaş, ne sınır, ne engel kalmıştı. Hepsi yok olmuştu. Bavulumu topladım, aşağıya indim. Biri beni görüp kardeşime haber vermiş olmalı. Çünkü ben kapıdayken, koşup geldi ve:

— Nereye gidiyorsun? diye sordu.

— Hayfa'ya. Karımla konuşmam gerek.

— Haklısın, yapılacak en iyi iş bu. Otur, bir araba çağırayım, seni doğru oraya götürür.

Ciddiyetle oturdum. Antrede bir iskemleye. Dimdik, bavulum ayaklarımın arasında, bir istasyonda bekler gibi. Birden kapı açıldı. Beyazlar içinde dört adam üstüme çullandı, sarıp sarmaladı, kemerimi çıkarttı. Kaba etime bir iğne yapıldı. Kendimden geçtim. Belleğimdeki son görüntü, yaşlı bahçıvan ile karısının ağladığı idi. Ablamı imdadıma çağırdığımı anımsıyorum. Çoktandır yoktu ama ben farkında değildim. Babamın ölümünden bir hafta sonra Mısır'a dönmüştü. Kocası ile çocuklarından daha fazla ayrı kalamazdı. Yanımızda olsaydı, belki de kardeşim bana böyle bir şey yapmaya cesaret edemezdi.

Gerçi o tarihte bile kafasının dikine giderdi. Baba ocağımız, artık herkesin gözünde, onun eviydi. Delirdiğim haberi kente ve herhalde bütün ülkeye yayılmış olmalı. Direniş öykülerimin yayılmasından çok daha hızlı biçimde. Salem, aczimi kabul ettirmek ve bana vasi olmak için çaba sarfetmek zorunda kalmadı. Mirasıma el koyma yetkisini de almıştı.

O, o serseri, bana vasi oluyordu!

O, üst üste gelen aflar olmasaydı, hâlâ hapiste yatacak olan kaçakçı, bana vasi!

İşte geldiğimiz nokta!
İşte soylu Kitabdar aile ocağının akıbeti!

Böylece, yirmi dokuz yaşında, Yeni Yol Malikânesi denilen klinikte kendimi buluverdim. Bir tımarhane olduğu doğruydu ama, yüksek düzeyde, zenginlere özgü bir tımarhane! Uyandığımda, temiz, madeni beyazlıkta duvarlar, camlı bir kapı gördüm. Oda kâfuri kokuyordu. Hiçbir yerim ağrımıyordu. Hatta rahatlamıştım, hiç kuşkusuz bana verilen sakinleştiricinin etkisiydi. Ne var ki, doğrulmak istediğimde, bağlı olduğumu anladım. Tam bağıracağım sırada kapı açıldı.

Beyaz gömlekli bir adam içeri girdi ve hemen bağlarımı çözmeye başladı. Gece çok fazla kımıldadığımı, düşerim korkusuyla beni bağladıklarını söyledi. Yalandı ama kavga edecek halim yoktu. Kibarca gidip gidemeyeceğimi sordum. "Elbette," dedi. "Ama önce kahvenizi için."

Artık hep böyle devam edecekti. Uyandığımda, bir bakıcının –kadın olsun erkek olsun– gözetiminde, adına kahve denilen bir şey içecektim. İlaç kokan bir şey. Sonra, ertesi sabaha kadar, bir kadavra kadar hareketsiz oluyordum. Ne arzum ne sabırsızlığım kalıyordu. İçimde ne varsa ağırlaşmış, uyuşmuştu. Çok yavaş konuşuyordum. Belki fark etmişsinizdir, bu yavaşlık bugün de sürüyor. Malikânedeyken daha da yavaş konuşuyordum. Yavaş yürüyordum. Yavaş yiyordum, tatsız tatsız çorbaları, kaşık kaşık içiyordum. Hiç karşı koymadan.

Kahvenin içine ne koyduklarını hiç bilmedim. Daha sonraları, bütün zalimlerin rüyası olan, insanları yumuşak başlı kılmak için oradakiler üzerinde deneyim yapıp yapmadıklarını çok düşündüm. Kuşkusuz bol miktarda bromür ve bir miktar da uyuşturucu koyuyorlardı... olmayacak şeyler mi kuruyordum yoksa? Doktor Dawwab'ın kliniği, her şeyden önce bir para makinesiydi. Yirmi kadar kaçık zengin vardı, aileleri, başlarına gelen felakete fakirleri de ortak etmek istemedikleri için, buraya yatırılmışlardı.

Dawwab mı? Hayır, ilk günü uyandığımda gördüğüm beyazlar içindeki adam o değildi. O adam, hastabakıcıydı. Dawwab müdürdü.

Oraya geldikten on gün sonra beni odasına çağırttı. On gün! Düşünebiliyor musunuz? Beni acil olarak hastaneye kaldırıyorlar, sonra da muayene etmek için on gün bekletiyorlar! Onun tarzı buydu! Bizleri uzaktan inceler ve pek ender görünürdü. Bütün gün bizleri "koyuverdikleri" geniş salonun yanında küçük bir oda yaptırmıştı. Oraya loşlukta gelir oturur, kalın gözlükleriyle, tiyatro izler gibi bizleri izlerdi.

Bana kalırsa, adam bir şarlatandı. Duyduğum kin yüzünden böyle konuştuğumu sanmayın. Elbette ki kin duyuyorum ve duymakta da haklıyım çünkü o herif ve birkaç kişi daha, hayatımın akışını değiştirdi. Bunu düşünmeme yol açan, öfkeden bir şeyi görmez hale gelişim değil tam aksine aklımın başına gelmesidir. Şarlatan diyorum çünkü sözde klinik olan bu yerde beni asla iyileştirmeye çalışmadılar. Ne beni ne de diğer hastaları.

O bir doktor muydu? Yeni Yol Malikânesi bir klinik miydi? Daha çok, çevresi çitli bir ağıl. Bakıcıları, birer hayvan terbiyecisi, biz hastalar da, hapsedilmiş, zincirlenmiş hayvanlar! Hayır, ayağımıza takılmış prangalarla değil, pastel rengi ilaçlarla, ruhu ve beyni kanatana kadar sıkıştıran prangalarla zincirlenmiş!

O adamı bu yola itenin ne olduğunu hiç bilemedim. Para olmalı, ama yalnız para değil! Mutsuzlukları gözetleyerek zevk alma arzusu da olmasa gerek. Belki iktidar hırsı, otorite kurma isteği. Pek çok zengin ailenin üzerinde, onları istemedikleri bir beladan kurtardığı için, büyük etkisi vardı.

Malikânede, derebeyliğindeki bir zorba gibiydi. Koridordan geçmesi, personelin ve hastaların nefeslerini tutmaları için yeterliydi. İstediklerini yerine getirmemiz için, ağzını açmasına bile gerek yoktu.

Kurumunun, çağının ilerisinde olduğuna, dünyaya örnek olduğuna kendini inandırmıştı. Basit bir ilkesi vardı: hastalarını, her türlü karışıklığın dışında tutardı. Heyecan yaratıcı, duyguları altüst edici ne varsa, içeri sokulmazdı. Dışardan içeriye hiçbir haber sızmamalıydı, ya da çok sonraları ve hafiflemiş olarak girmeliydi. Ne mektup, ne telefon, özellikle ne de radyo! Personelin, bizim önümüzde yeni bir olaydan söz etmeleri yasaktı. Dışarı da çıkılmıyordu, ziyaretçi kabul edilmiyordu ya da pek ender olarak edili-

yordu. Hastanın duygusal sorunları varsa, onları çözümlemektense, bastırma yoluna gidiyorlardı.

Sıkılıyor muydum? Hiç sıkılmıyordum. İnsan, özlediği zevkleri edinemediğinde sıkılır. Dawwab hastalığı kaynağında ele almaktaydı: bizleri, özlemlerimizden arındırıyordu! Gün boyunca, kâğıt ya da tavla oynuyorduk. Tatlı bir müziğin eşliğinde. Hiç durmadan tatlı bir müzik çalıyordu, geceleri bile! Okumamız da serbestti. Ancak asla yeni kitap ya da gazete vermiyorlardı... Eski bir kütüphanede on kadar Arapça ve Fransızca kitap ve eski ciltli dergiler vardı. Hepsini, istisnasız hepsini okudum, bazılarını iki hattâ üç kez...

Başka ne mi yapıyorduk? Pek bir şey değil! Gezintiler mi? Bahçede birkaç adım, asla uzaklara gitmeden ve daima gözetim altında... şunu itiraf etmeliyim, sabah kahvesinin de yardımı ile, bu yaşama alışmıştım.

Gözlerinizin hayretle açıldığını görüyorum. Yanılmayın, böyle bir yaşamın da çekici bir yanı vardır. Tabii ki daha iyisi düşünülebilir ama daha kötüsü de olabilir. Milyonlarca insan için, cennet bile sayılabilir. Ama "ben hayatımı ne yapmaktayım?" diye sorulursa, o zaman isyan etmek işten değil! Ama işte, Malikânedeki insanlar, kendilerine böyle sorular sormuyorlardı. Zaten yeryüzünde acaba kaç kişi, ömründe hiç değilse bir kez, kendine böyle bir soru sormuştur?

O günlerde, içinde bocaladığım çalkantılarda, bu yeni yaşam biçimi beni hemen isyan ettirmedi. Şeytanlarımdan, saplantılarımdan, taşkınlıklarımdan, başkalarının acıyan bakışlarından kurtulmuştum. Evet, Malikânedeki yaşam tarzından memnundum, kendimi uyuşukluğa koyuvermiştim, karda, bir daha uyanmamak üzere uykuya dalanların duydukları zevk ile. Ben de bir daha uyanmayabilirdim. Dış dünya beni korkutuyor, tiksindiriyordu. Dış dünya, kardeşimin yaşadığı evdi bundan böyle...

Bir zaman gelmiş, dünyanın bana ait olduğuna inanmıştım. Nazizmle savaşmam. Savaş sonrasındaki umutlar. Konferansıma gelen bütün o kalabalık. Hapise giren serseriler; kalbime bastırdığım, hayalimdeki kadın. Hiçbir şey benim için olanaksız değildi.

Ama artık o zamanlar çok uzaklarda kalmıştı. Dışarıda, kardeşim alıp yürümüştü. "Dışarda" dedim, bu klinikte kullanılan deyimdi. "Dışarısı" esrarlı bir yerdi, özlemden çok korku ile sözünü etmekteydik. Ben de mi? Evet, bir bakıma ben de. Dışarıya çı-

kıp kaybolmaktan korkan sadece diğer hastalar değildi. "Bir bakıma" dedim, çünkü söz konusu olan hangi bendim? İsyan mı? Bakü mü? Direnişteki insan artık ben değildim ya da kısmen bendim. Çünkü bilinçli bir biçimde, boyun eğmeye asla razı olmadım.

Böyle söyleyince, şaşırmanızı anlıyorum. Çok direnmediğim doğru! Geriye bakınca, nedenini biliyorum. Hayatımda ne varsa karışmıştı. Artık okuyamayacağımı biliyordum. Parlak bir şekilde başladığım halde artık dikkatimi toparlayamıyordum, artık eski heyecanım yoktu. Otuz yaşımdaydım ve hâlâ bir baltaya sap olamamıştım, eski hayatımdan kopamamış, bilinmez bir geleceğin arayışı içine girmiştim. İlk ruhsal bunalımlarım olduğunda, asla doktor olamayacağımı anlamıştım. Fazla düşünmek istemiyordum ama bu başarısızlık beni bitiriyordu.

Clara'ya gelince, yargılama ve davranma biçimlerimde bir dinginlige kavuşmadığım sürece, onu geri alamayacağımı biliyordum. Bir çılgın gibi çırpınmaktan, rezalet çıkartmaktan korkuyordum. Hayatımda her şey kötü gidiyordu ama inat edecek olursam, daha da kötüye gideceğine inanmıştım. Şunu da ekleyeyim: başeğmek ile isyan etmek arasında bir karar veremedimse, bana verilen ilaçlar yüzündendi. Terazinin kefesinde ağır basmışlardı.

Erken gelen yaşlılığıma sığınmıştım artık. İçimde, sabırsızlık diye bir şey kalmamıştı pek. Zaman akıp gidiyordu. Bütün bunlar ne kadar sürecekti? Kafamın içinde belirli bir süre yoktu. Birkaç ay mı? Birkaç yıl mı? Sonsuzluktu. Ama hissediyordum ki sonsuzluk bu yerde değildi. Beklediğim bir şey vardı. Diyelim ki bir işaret. Mucize dememek için. İçimde hâlâ yaşayan ben, buna inanıyordu.

Ve mucize oldu. Daha belirgin olmak için şöyle söyleyeyim: yavaş yavaş oluştu. Uzun süre, hiçbir şey olmadı. Çünkü mucize beklediğim yerden gelmedi.

Cumartesi Akşamı

Cumartesi günü oteline gittiğimde, İsyan:

— Yarın akşamdan sonra görüşemeyeceğiz, dedi.

— Ya anlattıklarınız bitmezse?

— Bu akşam anlatabildiğim kadar anlatırım. Mümkün olduğu kadar geç yatarız. Söylenecek şey kalmışsa, ne yapalım, onlar da askıda kalır.

— Belki bir seferlik...

— Vakit kaybetmeyelim, çabuk gitmeye çalışacağım.

Günün birinde, kardeşim gelip, beni klinikten aldı. Öğleye doğru. Dört yıldan beri ilk çıkışımdı. Hayır, beni kapattıklarından beri hiç çıkmamıştım. Fazla ziyaretçim de yoktu. Salem yılda bir kere, iyi olup olmadığımı sormaya geliyordu. "İyiyim" diyordum, hemen gidiyordu.

Ablamı daha sık görüyordum. Mısır'daki büyük sıcaklardan kaçmak için Lübnan dağlarına, yazı geçirmeye geldiğinde, birkaç kez bana uğruyordu. Sanırım böyle günlerde, sersemleticilerin dozunu arttırıyorlardı. Çünkü karşısına geçer, ağzı açık ona bakardım, benimle istediği kadar konuşsun, anıları tazelesin, sorular sorsun, tek hece ile cevap verirdim. O zaman gözlerini silerek giderdi.

Bu ilk çıkış benim için bir olay olmalıydı. Oysa ne sevinçli ne de üzüntülüydüm. Olsa olsa, kuşkulu olabilirdim, o da belki! Müdür son dakikada haber vermişti, alışkanlıklarımı bozmamıştım. Beni çağırdıklarında kâğıt oynuyordum. Yerimi birine bırakıp, gittim. Şoför, siyah-beyaz koca bir arabanın kapısını açtı. Salem içindeydi. Her zamankinden daha sevimliydi. Eve, yemeğe önemli konukların geleceğini ve benim de bulunmamı istediğini söyledi. Bir

kez daha yalan söylüyordu. Önemli bir yemek olunca: "Gidip ağabeyimi tımarhaneden alayım" diye büyüklük gösterecek hali yoktu ya...

Gerçek başkaydı. Salem, ülkenin en önemli adamlarından biri olmuştu. Bunu üzülerek söylemiyor değilim, ama işte öyleydi... Dünün küçük kaçakçısı unutulmuş gibiydi. Meslek değişimi mi? Basamak sıçrayışı mı? Her neyse, kucak dolusu milyonlar kazanıyordu. Bir uçaktan diğerine koşup duruyordu. Ünlü ve saygın bir kişi olmuştu.

İzlerini evimizde görmek mümkündü. Yeni bir servet, eskisini unutturmuştu. Bir zamanlar vahşi ve bakımsız olan bahçemiz şimdi çimler içindeydi. Manzaranın özünü oluşturan incir ağaçları kesilmişti, sadece birkaç yaşlı çam ağacı kalmıştı.

İçerde Adana'dan gelmiş olan eski eşyalar yok olmuş, yerlerine yaldızlı yayvan koltuklar gelmişti. Yüz elli yıldan beri üzerine basılan halılar da gitmişti. Bir tek benim odam aynı kalmıştı. Kimse girmemişti, tozunu almak için bile! Yine de yatağa uzanmış ve uyumuştum. Birkaç dakikalık yolculuk beni yormuştu.

İlk konuklar gelince, gelip beni uyandırdılar. Kim olduklarını bilmiyordum. Hiçbir soru sormamıştım, kardeşim de bir şey söylememişti, belki de sürpriz yapmak istiyordu. Fazla kalabalık değillerdi ama önemli kişilerdi, çünkü Salem bir metrdotel tutmuştu.

İlk gelen araba, Fransa büyükelçisinin arabası idi. Yanında, Fransa hükümet üyelerinden biri vardı. Evet, Bertrand idi. Yani, Direnişteki adı ile Bertrand!

Sanırım beni sormuş. Clara'ya yazmış, o da bildiklerini nakletmiş. Sonra büyükelçisine yazmış. Büyükelçi araştırmış, nereye kapatıldığımı ve ne olduğumu öğrenince, Bakanına beni görmemesi tavsiyesinde bulunmuş.

Ama Bertrand, ısrar etmesini bilirdi. Ona karşı gelmek istemeyen diplomat, bu öğle yemeğini tasarlamış. Kardeşimin, şeref ve minnet bir yana, bir Bakanı kabul etmenin ilgisini çekeceğini düşünmüş. Ne var ki Bakan ancak, ben olursam gelecekti. Resmi ziyarette bulunan bir Bakanın, yabancı bir ülkede bir yabancının, üstelik geçmişi karanlık bir yabancının evine gidip yemek yemesi düşünülemezdi bile. Buna karşılık, eski bir direniş örgütü şefi, pekâlâ bir silah arkadaşı ile yan yana, aynı masaya oturabilirdi. Yemek sürdüğü kadar; Kitabdar malikânesi, yeni baştan benim evim oldu.

Bir maskaralık. Çirkin bir alışveriş. Üstelik aşağılayıcı bir gün. Ama sonucu bakımından, bana yararı dokundu.

Neden aşağılayıcı?

Aradaki fark yüzünden... anlayacaksınız.

O gün gelip beni aldıklarında, aktif hanemde -öyle denilebilirse– dört yıllık zoraki uysallaştırma mevcuttu. O sabah da, vazgeçilmez içkimi içmiştim. Son saatlerimi, hantal hantal iskambilleri karmak üzere, diğer hastalarla geçirmiştim. Hepimiz aynı biçimde yaşıyorduk, aynı biçimde konuşuyor, aynı ritimle hareket ediyorduk. Dışardan bakan biri için bu, rölantide oynayan bir film gibi olmalı. Dokunaklı ya da komik! Bizler içinse, normal yaşam biçimi!

Oysa o gün öğleyin, sofrada, gerçek dünyanın ritminde yaşayan insanlarla bir arada oldum. Elçilikten insanlar vardı, gazete yazı işleri müdürleri; bir bankacı... Hepsi çok çabuk konuşuyorlardı, benim için fazla çabuk, bana bir şey demeyen isimler sıralıyorlardı: Panmunjom, McCarthy, RFA, Musaddık; hiç duymadığım olaylar hakkında yorumlar yapıyorlardı; bana bir şey söylemeyen konularda gülüyorlardı. Bertrand sürekli bana bakıyordu. Önce sevinçle. Sonra hayretle. Daha sonra hüzünle. Ben sadece yemek yiyordum, gözlerim tabağımda...

İki üç kere bana bir şey söyledi, fark edene kadar, ne demek istediğini anlayana kadar, çatalımı bırakana kadar, kafamın içinde bir yanıt hazırlayana kadar... ben konuşmaya başlamadan, uzun süren sessizlikten sıkılan diğerleri, konuyu değiştiriyorlardı. Tanrım, ne alçalma! Yerin dibine girmek istedim!

Sonra, yemeğin sonuna doğru, toparlanmaya çalıştım. Bütün kafamı toplayarak, bir cümle hazırlamıştım, kendi kendime olabildiğince hızlı söylemeye söz vermiştim. Bir sessizlik olsun diye bekliyordum. Olmadı. Ya da fırsatı yakalayamadım. Büyükelçi saatine bakarak, bir sonraki randevuyu hatırlattı...

Herkes kalkmıştı. Ben, kendi ritmimle kalkıyordum. Hepsi yemek odasından çıkmış kapıya yöneliyordu. Oysa ben ancak, sofraya abanarak ayağa kalkabilmiştim. Otuz üç yaşımda olduğuma kim inanırdı?

Bertrand aniden, pişman olmuş gibi döndü. Bana doğru geldi, sarıldı, kucakladı. Uzun süre. Bana konuşma süresi tanımak ister

gibi. Sofrada söyleyemediklerimi, içimde kaynayan, boğazıma takılmış olan, dudaklarımın ucuna gelen, anlamasını istediğim her şeyi söylemenin fırsatı idi.

Hiçbir şey söyleyemedim. En ufak bir kelime bile! Geri geldiğini görmenin verdiği heyecanı ve şaşkınlığı göstermekten başka... omzunun ardından, beklediklerini gördüğüm ötekiler! Bu kez de ağzımı açamadım. Önemli olduğunu, yaşayanların dünyasına dönmek için tek şansım olduğunu hissediyordum. Ama belki de konu onca yaşamsal olduğu için, felce uğramış gibiydim.

Konuşamadım ama, son anda, görünmeyen bağlarımdan kurtularak minicik bir harekette bulundum. Bertrand'ın gitmesini önlemek için elini tuttum, cebimde bir resim aradım. Kızımın resmi, Clara'nın gönderdiği. Evet, dünyanın bütün yeni doğan bebeklerine benzeyen yeni doğmuş bir bebek resmi. Sonra fotoğrafı çevirdim, arkasını okuyabilsin diye: Nadya! Kafasını salladı, omzuma vurdu, birşeyler mırıldandı, sonra gitti. Gözlerinde hüzün, acıma ve bir an önce gitmenin telaşı okunuyordu.

Bunun bir yardım çağrısı olduğunu anlamış mıydı? Hayır, hiçbir şey anlamamıştı. Ona birşeyler söyleyecek vaktim olmuştu. Usulca söyleyebilirdim, o resmi çekip çıkartmaktan çok daha usulca. Uzaklaştığında gözlerinde, görülebilecek her şeyi gördüm: hüzün ve acıma. Şimdi, Fransa'ya döner dönmez Clara'ya yazdığını biliyorum artık. Cenaze ilanı gibi bir şey! Zavallı Bakü'nün tanınmayacak hale geldiğini, kendisinin tanıdığı ve Clara'nın tanıdığı Özgürlük örgütündeki delikanlının artık yaşamadığını yazmış olmalı. Onu unutup, yeni bir hayat kurmasını söylemiş olmalı.

Kardeşimin şoförü beni geri götürürken, ben de yıkılmış durumdayım. Bütün fırsatları kaçırmıştım. Salem'e gelince, sevinçten uçmalıydı. Beni hapsettiğinden kuşkulanmışlar mıydı? İşte, iyi niyetini göstermiş, serbestçe gelmeme izin verilmiş, yemeğe katılmamı, davetlilerle konuşmamı –öyle söylenebilirse– sağlamış ve herkes zihinsel durumumun berbat olduğunu, uzmanlaşmış bir klinikte bulunmamın yanlış bir şey olmadığını, hatta kardeşimin yasal mirasım üzerindeki vesayet hakkının yerinde olduğunu saptamıştı...

Bu öğle yemeği sayesinde kardeşim, bir başka pislikten kurtulmuştu: hapse girmesine yol açan eski kaçakçılık hikâyesinden!

Serveti sayesinde yeterince saygınlık kazanmıştı; kabul edersiniz ki saygınlık, satılık bir kadın gibidir, bu kez itibarını tam anlamıyla kazanmış bulunuyordu. Onu on yıl önce mahkûm eden Fransızlar, şimdi büyükelçilerinin ve bakanlarının evinde gidip yemek yemelerini kabul ediyorlarsa, o zaman masum olduğuna onlar da inanmışlardır, aksini kim iddia edebilir?

Benim kurtuluşum için amaçlanmış bu yemek daveti, kardeşimin bir basamak daha yükselmesine yol açmıştı. Sanırım o tarihte pek çok kişi, aynı kandan, aynı evden, böylesi dikkat çekici bir adamla, benim gibi bir paçavranın nasıl çıktığını kendi kendilerine sormuşlardır... Benim yazgımı bilenler, ailesinde böyle bir lekenin bulunmasından acı çekecek olan yüksek şahsiyetin hatırına, bundan söz etmemekteydiler. Çoğu var olduğumu unutmuştu. Beni, törensiz, duasız, çoktan gömmüşlerdi.

Yalnız yabancılar değil! Yakınlarım bile! Benim için birşeyler yapabilecek tek bir kişi vardı: o da ablamdı. Başka kimse değil. Büyükbabam Nubar ve büyükannem Amerika'ya vardıktan az sonra ölmüşlerdi; ülkeden aşağılayıcı koşullarda ayrılmış olan oğulları Aram ise, aile ile ya da aileden geri kalan ile ilişkiye girmek istememişti.

Başka kim vardı. Direniş Örgütündeki arkadaşlarım mı? Beni tanımış olanlar, Bertrand'dan ne olduğumu öğrenmiş olmalılardı. Sanırım üzülmüşlerdir de, ama sonra unutmuşlardır. Onlara gücenmek mümkün mü? Zaferden sonra, sebepsiz yere yıkılan ilk arkadaşları ben değildim... Bazen savaşın da sonbaharları vardır!

Başka kim? Clara mı? İlk önceleri, söylendiğine göre, bana yazmış, hiç elime geçmeyen mektuplar... Ablama da haber göndermiş, o da beni bulmamasını tavsiye etmiş. Neden? İffet, karımın beni, yazları geldiğinde kendisinin gördüğü gibi görmesini istememiş. Hayfa'dan Beyrut'a geçmek olanaksızdı, sahte belgeler sağlamak, suç ortakları bulmak gerekiyordu. Hem Arapların hem İsraillilerin şüphesini çekerdi. Ablam, Clara'nın, kızını bırakarak ya da daha kötüsü kızını bu serüvene birlikte sürükleyerek, bütün engelleri aşıp, konuşmaktan aciz, hareket etmekten aciz, ayak süren bir varlıkla karşılaşacak olursa, ömür boyu düş kırıklığına uğrayacağını düşünmüş olmalı. Daha iyi bir zamanı, biraz kendime gelmemi beklemek daha iyi olmayacak mıydı? Belki de o zaman, Clara ile Nadya ile karşılaşmamın şoku yararlı olabildi. O günler ablam, iyileşeceğimi umuyordu... henüz. Ama her ziyaretinde da-

ha az inanmaya başladı. Gün geldi, inanmaz oldu. En kötü sırada. Tam birşeyler beklemeye başladığım sırada. Ama ona kırgın değilim, Clara'ya da değilim, kendi içime hapsolduğumu, diri diri gömüldüğümü nasıl bilebilirlerdi? İmdat dememiştim ki!

O berbat öğle yemeğinin akşamında, yanlışımı düzeltmek için, konuşma yeteneğime güvenmeyerek, bir kâğıt parçasına şu basit cümleyi yazmaya çalıştım: "Buradan çıkmak ve normal yaşama dönmek istiyorum."

Bertrand'a iletemediğim için üzgün olduğum ve geldiğinde İffet'e ulaştırmak istediğim bir yardım çağrısı idi. Bu kâğıdı, Nadya'nın resmi yanında, cebimde tutuyordum.

Bunu yazmamdaki neden, yalnızca, sırası geldiğinde konuşamamam korkusu değildi. Çünkü her zaman aynı zihinsel durumda değildim. İçimdeki öfkeyi de biriktirmeye ihtiyacım vardı. Tıpkı çölde kaybolan ve susuzluk tehlikesi karşısında kalan insanların bazen, yaprakların üzerindeki şebnemleri içmek üzere damla damla biriktirdikleri gibi. Öfke, tiksinti, pek ender isyan tepkileri, hantallaşmış onuruma kavuşmak için değerli birer yakıt gibiydiler.

Ablam o yaz, tatilini geçirmek üzere Dağ'a gelmedi. Ertesi yaz da gelmedi. Onu bir daha görmedim.

Salem bir gün, enişte miz Mahmut'un Mısır makamları ile başının dertte olduğunu söylemişti. Başka bankacılarla birlikte sekiz ay tutuklu kalmış, sonra kırgın ve bezgin, Orta Doğu'dan olanca uzağa göç etmeye karar vermiş. Avustralya'ya, Melbourne'e!

Başka bir şeyden de kuşkulanmaktayım; çünkü ablam, en azından bize vedaya gelirdi. Sanırım kardeşim, birtakım dalaverelerle İffet'i miras dışı bıraktı. İçimdeki sezgiden başka ve orda burda kokusu çıkan birkaç gösterge dışında kanıtım yok. Neyse, iğrenç konulardan söz etmeyelim!

Ziyaretlerini değerlendirebilecek durumda olsaydım, ablam beni belki yine görmeye gelirdi ama karşısında heceleyen birini görmekten ve ağlayarak yanından ayrılmaktan başka bir şey yapa-

mıyordu ki! Avustralya'dan vapura veya uçağa binip gelmek ne işe yarayacaktı?

Kaldı ki hiç gelmedi. Yine de, yaz yaklaşırken onu bekledim. Ama her yıl biraz daha az ümitlenerek. Son umudumu da kaybetmekteydim.

Şayet hayatta kalabildimse, hayatta kalmamak da bir iradeyi gerektirdiği içindir. O iradem bile yoktu. Ölüme el uzatmak iradesi hatta gücü bile yoktu. Birkaç şişe ilaç çalmak veya merdivenlere kadar koşmak, çatıya çıkmak, boşluğa atlamak... sadece iki kat, biraz şans ile, her yanım kırılabilirdi.

Bunu söylememeliyim. Benim şansım, tam tersine, sonuncu ümidim de söndüğünde, işi bitirme gücüne sahip olmayışımdı. Tünelin ucunda ışık görünmese bile, ışık varmış gibi yürümek ve ışığın görüneceğine inanmak gerekir.

Bazıları, geleceğe inanmaya devam ettikleri için sabrederler. Bazıları, işi bitirmeye cesaret edemezler. Korkaklık, kuşkusuz hor görülmeli ama o da yaşamın bir parçası. Kabullenmek gibi, hayatta kalma araçlarından biri.

Ancak beni hayatta tutan korkaklık ya da kabullenmek gibi bir şey olmadı. Bunlardan böyle söz etmem yanlış. Lobo vardı. Malikânenin "müşterilerinden" biriydi. Genellikle bir arada gevezelik ederdik, vazgeçilmeyen dost olmuştu. Yegâne arkadaş. Ondan biraz sonra söz edeceğim. Yıllar boyu, hayatımda kimsenin sahip olmadığı öneme sahip oldu. Ama önce beni, ölmekten nasıl caydırdığını anlatmalıyım.

İntihar konusundaki kararsızlıklarımı anlatmak, benim için kolay değil. Malikânede öylesine bir çocukça jurnalcilik vardı ki, kendimi yok etme isteğimden kuşkulanacak olsalardı, gece yatağa bağlarlardı... ancak Lobo, belki de bir şeyden kuşkulanmış olduğu ve beni konuşturmak istediği için, hayatına son vermeyi birden çok düşünmüş olduğunu itiraf etti. Benim için de öyle oldu dediğim zaman, yirmi yıllık tımarhane kıdeminin ve yirmi yıllık yaş farkının verdiği üstünlükle nasihatte bulundu:

"Ölüme son çare olarak bakmalısın. Hiç kimsenin seni alıkoyamayacağını bil. Ama ölüme gidebileceğin için, onu yedekte tut; sonuna kadar. Diyelim ki gece bir kâbus gördün. Bunun bir kâbus olduğunu bilirsin ve kurtulmak için başını biraz oynatman yeter. Her şey daha basit, daha dayanılır hale gelir ve bir bakarsın en korktuğun şeyden zevk alır olmuşsun. Hayat seni korkutuyorsa,

içini yakıyorsa, en yakınların çirkin maskeler takmışsa... hayat budur de, ikinci kez çağrılmayacağın bir oyun olduğunu söyle. Zevk verici ve acı çektirici bir oyun, inanç ve aldatma oyunu, maskeler oyunu, onu sonuna kadar oyna, ister oyuncu olarak ister izleyici olarak. İzleyici olman daha iyi, içinden kolay çıkarsın. 'Son kurtuluş çaresi' yaşamama hep yardımcı olmuştur. Elimin altında olduğu için, bu çareye hiç başvurmadım. Ama ahretin direksiyonu elimin altında olmasaydı, kendimi tuzağa düşmüş hisseder ve bir an önce kaçmaya bakardım."

Lobo, başka insanlardan daha hasta değildi. Ama sadece, nasıl denir, "özel huyları" vardı ve ailesi ya onu iyileştirmek ya da rezaletten korumak için buraya kapatmıştı. Hayatının büyük bir kısmını birkaç ünlü kurumda geçirmişti ve sanırım burası, geldiği dördüncü ya da beşinci yerdi. Başından pek çok şey geçmişti. Hattâ doktorun biri, kötü huylarını çıkartmak için onu lop lop doğramaya kalkışmış ve annesi bilinçli ya da içgüdüsel olarak onu kurtarmıştı. Bu kötü serüvenden lakabı "lobo"yu edinmişti. Kendisi bile bunu alay konusu ederdi... Çevresindeki her şeye, yaşamına, geçmişine büyük bir kayıtsızlıkla bakardı.

Malikânede, Lobo'nun ayrı bir konumu vardı. Odasına bir piyano konulmuştu. Bazen, bütün bir gün, ayağında terlikler, boynunda yeşil ipek fuları ile oturur, ezbere çalar ya da taburesinden kalkmadan benimle gevezelik ederdi. Bizlerin aksine, telefon görüşmeleri yapabilir, mektup alabilirdi. Aslında kimse, deli olduğunu düşünmüyordu.

Kardeşimin, bir hükümet değişiminde bakan olduğunu da o haber verdi. Evet ya, bakan! Lobo, afallayacağımı biliyordu; Salem'in nasıl bir adam olduğunu ona anlatabilmiştim. "Kahve"mi tamamıyla içtiğimden emin olduktan sonra, haberi verdi.

Sersemlemiştim, aslında sersemlik günlük halimiz olduğuna göre, her zamankinden çok sersemlemiştim demek istiyorum. Lobo, kendine göre beni teselli etmişti:

— Olan biten seni şaşırtmamalı İsyan. Kendi kendine, kardeşinin sana göre, bir üstünlüğü olduğunu tekrar et.

— Nasıl bir üstünlük?

— O, eski bir direnişçinin kardeşi, sense eski bir kaçakçının!

Gülmüştüm. Burukluğum geçmişti.

Böylece, kardeşim para ve saygınlık kazanırken, ben salakların gülüşü dudaklarımda, batmaktaydım... Yıllar geçiyordu ve uzun zamandan beri, çok uzun zamandan beri artık ümit etmez olmuştum.

Oysa durum birden değişti. Talih kuşu, tozlu bir kutunun içinden ömrümün dosyasını çıkartmış ve daha dikkatlice bakmıştı.

Talih kuşu, kızım Nadya'dan başkası değildi. Üniversiteye yazılmak üzere, Paris'e yeni varmıştı.

Evet, Nadya! Ben de, onun bebekliğindeki resmim ile belleğinde kalmıştım. Ama artık yirmi yaşındaydı ve içinde birbir türlü isyan vardı. Savaşların birbiri ardından geldiği Doğu'dan bıkmıştı. Oradan uzaklaşmakta acele ediyordu. Onu yanında tutmayı başaramayan, yalnız gitmesini de içine sindiremeyen Clara, kahramanlık döneminin eski dostlarını göreceğine dair ona söz verdirmişti. Bertrand'ı böyle buldu. Sanırım Bertrand, artık bakan değildi ama yine de etkili ve Direniş'in büyük isimlerinden biriydi.

Nadya, içine gömülünen koltukların olduğu zengin bir salonda kabul eden ve hafif bir gülümsemeyle inceleyen insanın karşısında, neden orada bulunduğunu açıklamak zorunda kalmıştı: oysa Bertrand onda annesi ile babasının benzerliğini keşfe çalışıyordu.

— Annem sizi görmem için ısrar etti. Sanırım onu savaş sırasında tanımışsınız...

— Demek sen Nadya'sın. Nadya Kitapdar. Tabii ki anneni tanıdım, babanı da. Her ikisi de, İşgal sırasında olağanüstüydüler. İki mükemmel arkadaş. Unutulmayacak dostlar.

Bertrand "babanı da" dediğinde bir huzursuzluk hissetmiş. Şimşek gibi, çabucak geçen... sonra da benden söz etmeyi ağırdan almış. Montpellier'de karşılaşmamızdan, tartışmalarımızdan, korkularımızdan, Bakü'nün, ele geçmez Bakü'nün başarılarından konuşmuş. Nadya sözlerine yapışıp kalmış. Annesinden bazı şeyler öğrenmişti ama bilmediği çok şey vardı. Babası olacak delikanlıyı gözlerinin önüne getirmeye çalışıyordu.

Bertrand daha sonra, daha hızlı bir biçimde hastalığımı ve kliniğe kapatılışımı anlatmış. İşte o zaman, denize attığım imdat şişesi aklına gelmiş, kızıma ayrıntılarıyla, o berbat öğle yemeğini, cebimden çıkarttığım fotoğraf hikâyesini anlatmış. Kendisine acıklı ve gülünç geldiği için Clara'ya anlatmaktan vazgeçtiğini, belleğinde arkadaşının hazin görüntüsü kalmasın diye o fotoğraf hikâyesini kafasından söküp attığını...

Ölmemiş bir babanın yetim kızı karşısında durup, büyüklerin dünyasına adım atmaya hazırlanırken, o fotoğraf hikâyesi birden bambaşka bir anlam kazanmıştı.

Nadya'nın gözleri yaş içindeymiş. O güne kadar sadece, soyundan biriydim, oysa artık etinden biri olmuştum. Ona yönelik ve onca geç ulaşan bu mesaj, onun gözlerinde, boğulan birinin son çağrısı gibiydi. O tarihten beri ne olduğumu ve sudan kurtarmak için ne yapabileceğini düşünmeye başlamıştı.

Bertrand, yanından ayrılan genç kızın arkasından sevecenlikle baktı. Çocuksu yürüyüşü aniden kayboluvermişti. Bense, o gün, mızıkçılık yapan üç hasta ile on sekizinci iskambil oyunumu oynuyor olmalıydım.

Resmini bir tılsım gibi kalbinin üstünde taşıyan o hasta adamı, Nadya nasıl düşünmesindi? O akıl hastası –evet, evet sözcüklerden neden korkayım?– en iyi arkadaşına kendi resmini, bir azizenin resmini gösterir gibi sunan o akıl hastası! Yeni doğmuş bebeğin o sevimli yüzü, yeryüzünün neşesi!

Kızım için, onun yaşında ideal olabilecek, düş sayılabilecek her şey, ama her şey, artık bu tımarhaneye tıkılmış genç ihtiyarda odaklanıyordu. Üniversite yurdunda, oda arkadaşına hiç durmadan tekrarlıyordu: "O benim babam, hücrelerimin yarısı, kanımın yarısı, gözlerimin rengi, çenemin biçimi ondan geliyor. O benim babam." Bu sözcüğün lezzetini seviyordu.

Ya o baba, koruyucu koca bir yaratık olmak yerine, zayıf, yaralı, terk edilmiş bir hayvancıksa? Ya kızı koruması altında olacak yerde, onu koruması altına alan bir anne olursa?

Nadya beni, yaşının sevecenliği ile düşünüyordu. Ama hayalleri bundan ibaret değildi. Bana ulaşabilecek, bir işaret verebilecek bir yol arıyordu. Ona gönderdiğim işaretle, on beş – on altı yıl sonra yanıt vermek üzere...

Babasını bulmak, kurtarmak onda bir saplantı olmuştu. İçine kapandığı ve ilaçlar yüzünden sağlığı bozulduğu için, artık iyileşecek durumda değil miydi? Bu soruyu kendi kendine sormaktaydı. Bundan hayırlı bir basiretsizlik doğdu.

Annesine söylemiş miydi? Tek kelime etmemişti. O tarihte, ilişkileri pek parlak değildi. Clara'nın, bir geçmişe sahip, ağır basan bir kişiliği vardı. Nadya, kendi serüvenini, kendi direnişini yaşamak istiyordu. Annesinin havlu attığı yerden başlamak istiyordu...

Niyetini, Bertrand'a da hemen açmış değildi. Tek başına hareket etmeye kararlıydı. Bu onun serüveni, onun savaşıydı. Söz konusu olan, onun babasıydı.

Ne yapacağının duyulmasını istememekte haklıydı. O kadar tuhaftır ki, gerçekleştirmesine ne Bertrand ne de Clara izin verirdi. Daha sonra öğrendiğime göre, bundan sadece oda arkadaşına söz etmişti. Arkadaşının adı Christine idi ve soyadı, Paris'in en büyük kuyumcularından birine aitti.

Nadya ona, bir değiş-tokuş önerisinde bulundu. İki genç kız birbirlerine çok benziyordu. Kimlik kartlarındaki resimleri birbirine karıştıracak kadar, Kalpazan Jacques'a layık yöntemlerle. Christine, Nadya'nın fotoğrafı ile yeni bir pasaport çıkarmış, pasaport dairesindeki memur hiçbir şey anlamamıştı. Kızımın, Christine adına kendi resmiyle düzenlenmiş bir pasaportu vardı artık, hiç kimse gerçek adından, milliyetinden, doğduğu kentten kuşkulanmadan, sınırdan sınıra geçebilirdi. Ailesi ile bağlarını kopartmış olan arkadaşına gelince, bir süre ağırlığı olan bir adı taşımaktansa, hem Müslüman hem Yahudi olan bir kızın kimliğine girmeyi eğlenceli buluyordu.

Evet, tam anlamıyla, hem Müslüman hem Yahudi! Babası olan ben, en azından kâğıt üzerinde Müslümanım; annesi, en azından nazari olarak Yahudi. Bizim oralarda, babanın dini geçerlidir, Yahudilerde ise annenin. Müslümanlara göre Nadya Müslüman, Yahudilere göre de Yahudi idi. Kendisi birinden birini seçebilirdi ya da hiçbirini seçmezdi veya ikisini birden seçmek isteyebilirdi... evet, ikisini birden ve daha birçok şey. Kendisine kadar gelmiş bütün o soy çizgileriyle, Orta Asya'dan, Anadolu'dan, Ukrayna'dan, Arabistan'dan, Beserabya'dan, Ermenistan'dan, Bavyera'dan gelen fetih ya da kaçış yollarıyla iftihar ediyordu. Kan damlaları arasında, ruhunun her bir zerresi arasında bir tercih yapmaya hiç niyeti yoktu.

Yıl 1968 idi. Bana anlatıldığına göre, Fransa'daki öğrenciler için heyecan verici bir yıl! Ama Nadya'nın tek düşüncesi yola çıkmaktı. Nefret ettiği Doğu'ya! Vizesini, uçak biletini almış, otel rezervasyonunu yaptırmıştı, hepsi arkadaşının adına.

Beyrut'a varışının ertesi günü bir taksiyle Yeni Yol Malikânesine gelmişti. Orada olup olmadığımı öğrenememişti ama oradan kıpırdayıp bir yere çıkmadığımı tahmin etmişti.

Müdürün odasına kabul edildiğinde sahte adını söylemiş, Dawwab da ister istemez ünlü kuyumcu ailesiyle ilgisi olup olma-

dığını sormuştu. Tam kararında, ne çok ne da az bir ilgisizlikle, "Evet" demişti. Aynı soruyu sorduklarında Christine'nin yaptığı gibi...

— Zaten biraz da onun için buradayım, demişti kızım. Hassas bir konu ama sadede doğrudan gelmeyi yeğlerim.

Halalarımdan biri birkaç yıl önce Lübnan'da yaşıyordu. Kurumunuz hakkında çok övücü sözler duymuş. Sizi gelip görmemi o tavsiye etti. Babam için. Birkaç yıldır, bir hayli ciddi ruhsal sorunları var, uzmanların gözetimi altında...

— Örneğin kimler?

Nadya hazırlıklıydı, ünlü birkaç isim vermiş, Müdür de başıyla onaylayıp konuşmasını sürdürmesini rica etmiş...

— Bir süre yurt dışında yaşaması babama iyi gelecek diye düşündük. Babama ve bütün aileye. Biliyorsunuz bizler tanınmış insanlarız, bu durum ailemizin ününe zarar veriyor. Babam da bunun farkında. Onu burada tedavi ettirme düşüncesini henüz ona açmadım ama iyi bir yere, karşı koyacağını sanmam. Burada bütün istediklerinin var olduğunu sanıyorum: güneş, huzurlu bir çevre, iyi bir bakım... Onun için de nasıl bir yerde yaşayacağını görmek üzere gelmiş bir çeşit öncüyüm diyelim. Son kararı vermeden önce, belki sizin Paris'e gelmeniz iyi olacak, tabii masrafları bize ait olmak üzere...

Balık yemi yutmuştu! Doktor Dawwab, zevkten dört köşe, zengin mirasçıya kurumunu gezdirmeyi önermişti.

Önce bahçeden başlandı. Fikir edinsin diye ufak bir gezinti. Dağ manzarası, hemen ötesinde deniz manzarası. Hiç kullanılmadığı için yepyeni duran tıbbi gereçler! Ayrıca odalar - piyanosunun başında olan Lobo'nun odası. Sonra yeşil bitkilerin süslediği geniş salon. Bu gibi ziyaretlere alışık olmayan hastalar, konuğa yaklaşmak için iskambilleri bırakmışlardı.

Dawwab:

— Endişe etmeyin, size bir kötülükleri dokunmaz, dedi.

Nadya onu yatıştırdı. Titiz müfettiş havalarını korumaya çalışıyordu. Fazlasıyla temiz salonun köşesinde bucağında toz kalmış mı diye sağa, sola, yukarı aşağıya bakıyordu. Onu sarsan duyguları anlamak kolaydı aslında, bu hastalar arasında o güne kadar hiç görmediği babasını arıyordu.

O gün kâğıt oynamıyordum, ne de dama veya tavla. Lobo ile azıcık şurdan burdan konuşmuştuk, sonra o piyanosuna gitmiş

ben de bir kitap almıştım. Ziyaretçi geldiğinde kitabıma dalmış, diğerleri gibi ona yaklaşmamıştım. Sadece, yerimden kalkmadan başımı kaldırmıştım. Yabancıyı görmek için.

Bakışlarımız karşılaşmıştı. O kızın kim olabileceğine dair en ufak bir fikrim yoktu. Oysa o beni tanımıştı. Eski resimlerdeki gibiydim. Gözleri donup kalmıştı. Benimkiler de öyle, ama meraktan... Biraz da akvaryumlardaki balıklarmışız gibi bizi incelemeye gelen bu yabancıya kızgınlığımdan. Surat etmiş olacağım ki, Dawwab hafifçe gülerek, özür diler gibi:

— Onu okurken rahatsız ettik, dedi.

Ama aynı zamanda, bakışlarıyla beni bonbardıman eder gibiydi.

— Bu bey sadece okur, sabahtan akşama kadar. Tutkusu budur.

Pek doğru değildi, durumu biraz süslemişti, sözde entelektüel bir yer olan kurumunun saygınlığını arttırmak için.

Nadya:

— Eğer öyleyse, ben de ona bir kitap vereyim. Yeni bitirdim, dedi. El çantasını açıp bana yöneldi. Müdür:

— Gerekmez diyecek oldu ama Nadya yanıma gelmişti.

Kitabı bana uzatmadan önce içine bir şey tıkıştırdığını gördüm. Sonra sırıtmakta olan Dawwab'a gitti. Şaşkınlıktan kendime gelmemişken kitabı açtım. Başlığını okuyabilme fırsatını bile bulmadan, sağ tarafında, üst kısımda, yazarın adının üstünde sahibin adının yazılmış olduğunu gördüm: Nadya K.

Aniden ayağa kalktım. Ona tuhaf bir biçimde bakmaya başladım. Yüzünde, Clara'yı anımsatan çizgiler vardı. O an, hiç kuşku duymadan, orada duranın kızım olduğunu anladım. Dawwab'ın kim olduğunu bilmediğini de hissettim. Onu ele vermeyeceğime dair kendi kendime söz verip ona doğru yürüdüm. Benim bir robot gibi ilerlediğimi gören Nadya panikledi. Kendisini tanıdığımı anladı, kurduğu çatının çökmesinden ürktü.

Ona yetiştim ve kitabı göstererek "mersi" dedim. Elini tuttum, yakaladı, ben de hiç durmadan "mersi, mersi, mersi, mersi" diyerek elini salladım.

Müdür sinirli bir gülüşle:

— Kitabınız onu duygulandırdı, dedi.

Nadya'yı öpmek için daha da yaklaştım. Adam avazı çıktığı kadar:

— Yeter, ileri gidiyorsunuz, diye bağırıyordu.

Soğukkanlılığını korumaya çalışan Nadya:

— Bırakın, bunda bir kötülük yok, dedi.

Bunun üzerine onu bağrıma bastım. Kısa bir süre. Kokusunu duydum. Ama Dawwab bizi ayırmıştı bile.

Nadya ise üstlendiği işi, duygusallığa kapılarak berbat etmemek için benden ayrıldı ve:

— Bu bey çok duygulu, dedi ve doktora dönerek –ki cesaret isterdi– babam da okumaya bayılır, ona olanları anlatacağım. Bu hasta ile çok iyi anlaşacağından eminim.

Aslında, doktorun beni davranışımdan ötürü cezalandırmasından ve kitabı elimden almasından korkmuştu... bunun için de, bu dokunaklı sahnenin –sonradan öğrendiğime göre– son tereddütlerini de yok ettiğini ve başka hiçbir kurumun babasına bunun kadar uygun olmayacağını söylemiş.

Babadan kastettiği kuyumcu tabii ki!

Dawwab'ın ağzı kulaklarındaydı. Ben ve kitap kurtulmuştuk. Bir de kitaba sokuşturduğu mektup...

Zaten mektubu acele giysilerimin arasına gizlemiştim. Tuvalete gitmiş ve kitabın ilk sayfasını yırtmıştım. İhtiyat, ihtiyat... Zarfın üzerinde adım yazılıydı. Nadya, mektubu doğrudan elime verebileceğini düşünmemiş, bana ileteceği umuduyla güvenebileceği bir hastaya vermeyi tasarlamış.

Mektup ne mi diyordu? Yaşama sevincime kavuşabilmem için gerekli birkaç sözü!

"Baba,

Ben senin yokluğunda doğmuş olan, kalbinin üstünde resmini taşıdığın ama yine de senden uzakta büyümüş olan kızınım. Uzakta mı? Aslında bizi birbirimizden birkaç kilometrelik nefis bir sahil yolu ayırıyordu ama aramızda lanet olası bir sınır, kin ve anlayışsızlık duvarı yükselmişti. Bir de hayal gücünün yokluğu...

Ben doğmadan önce, sen ve annem savaşa ve kine karşı başkaldırmıştınız. Savaş çok güçlü görünüyordu ama sonunda annem ve senin gibiler direndiler ve kazandılar. Hayatta her zaman bir yol bulunur, mecrasından çıkmış kendine bir başka yol yapan nehirler gibi.

Sen, annem ve diğerleri başkaldırmış, yazgıyı aldatmak için savaş adları edinmiştiniz. Benim savaşım o kadar görkemli değil

ama bu benim savaşım ve sonunda kazanacağım. Ben de sınırları geçmek için bir savaş adı edindim. Seni gelip görmek ve sana: 'Bil ki dışarıda bir kızın var ve sen onun en değerli varlığısın ve seni sabırsızlıkla bekliyor' diyebilmek için..."

Bu sade sözcükler beni daha okurken değiştirdi. Bana erkeklik ve babalık onurumu, yaşama zevkimi geri verdi. Hiçbir sürprizi olmayan yarınlardan beni ayıran saatleri çekip uzatmakla yetinmiyordum artık. Beni bekleyen sevgi idi. Benim hayatımın bana hiçbir yararı kalmamışsa da, Nadya için onu koruyacak ve güzelleştirecektim. Kızımı bir baba sevgisiyle, bir yetişmekte olan insan sevgisiyle seviyorum. Eskiden sevilen, beğenilen Bakü'yü onun için canlandırıp özgürlüğe kavuşturmak, onun için, koluna girip iftiharla gezeceği bir baba olmak istiyordum.

Yine de, hayatla barışmak istemem, bunun gerçekleşmesi için yeterli değildi. Bu, kendini öldürmeye kalkışan bir babaya kızının gelip elini tutarak: "Baba, istemediğin bu hayatı, benim için koru!" demesi üzerine intihar projelerinden vazgeçmeye benzemiyordu. Durum daha karmaşıktı. Tabii ki başıma gelenleri anlıyordum ve mutluluk duyuyordum. Ama bütün bunları bir sis perdesinin ardından görmekteydim. Puslu bir kafanın ardından. Yirmi yıllık, zoraki de olsa, kabul edilmiş, rıza gösterilmiş bir tımarhaneye sokuluşun pusu ve pası ardından.

Moral bozucu yirmi yıllık bir yaşam, yirmi yıllık çelimsiz irade! Yirmi yıllık yavaşlatılmış, hantallaştırılmış düşünce ve konuşma!

Bir daha belirteyim, sadece ölmekten vazgeçmek, uçurumun kenarına gelip tam atlayacakken geriye bir adım atmak ve titreyerek uzatılan sıcak eli tutmak sözkonusu değildi. O kadar basit değildi. Aynı örneği verecek olsam derdim ki, sağlam toprağa basarak değil ama dar bir taş geçit üzerinde bir şişe viski içerek uçurumun kenarında duruyordum. Geriye dönmek için karar vermem yetmiyordu, çünkü benim durumumda, selamete ulaşıyorum diye uçuruma yuvarlanmak da vardı. Önce ayılmam, açık bir görüşe, berrak düşüncelere sahip olmam ve attığım her adımı nereye attığımı bilmem gerekiyordu.

Benim durumum buydu. Oysa yalnız ben değildim söz konusu olan... beni içeri atmış olanlar vardı. Kitabdar Konağını tekrar almamı ve miras hakkımı elde etmemi istemeyen kardeşim vardı. Gelir kaynağını oluşturduğum ve aracı olduğum Dawwab vardı. Onların egemenlikleri altında bulunduğum sürece, kuşkulanmalarını önlemek gerekiyordu. Aşırı ihtiyatlı olmalıydım.

İşte size bir örnek: Kafamı toparlayabilmem için, sabah kahve-

sindeki ilaçlardan kurtulmam gerekiyordu. Kurnazlık göstermeliydim, gözetim hergün çok sıkı değildi: biraz çabayla, aklımı da başıma toplayarak bunu başarabilirdim. Şayet ilaçları aniden kesmiş olsaydım felaket olurdu. Kırk sekiz saat içinde o kadar sinirli olurdum ki, kendimi ele verirdim; bu kez doktor, aynı ilaçları iğne ile vermeye kalkışırdı ve beni daha yakından gözetlerdi.

En mantıklı davranış, ilaç dozunu yavaş yavaş azaltmaktı. Sabah "kahvelerinde" ilaç tadının son damlalarda daha fazla olduğunu fark etmiştim. Fincanın dibindeki damlaları ağzımda tutmayı daha sonra lavaboya tükürmeyi becerebildim. Birkaç hafta sonra, çok daha iyiydim. Sakin olmakla birlikte, kafam daha berraktı. Okurken, başkalarının davranışlarına bakarken bunu hissedebiliyordum. Tuhaf bir izlenimim vardı. Eskimiş duygularımı yenileriyle değiştirmişim gibi bir duygu içindeydim. Ya da yedek bir duygu edinmiş gibiydim.

Kafamı toparlayınca fark ettiğim şey, bakıcıların, hastaların önünde, bazıları tamamıyla tıpsal, diğerleri alaylı yorumlar yaptıkları ve bunları çok hızlı, eksik sözcüklerle ya da kısaltmalarla yaptıkları idi. O kahrolası sersemliğe sahip olduğum dönemde, bütün bunlar, tek bir sözcüğünü bile anlamadan, burnumun dibinde cereyan etmekte idi. Oysa şimdi, küçük bir çabayla anlıyordum. Bazen hastalara takılan isimler ya da birinden birinin sağlık durumu hakkında endişe verici açıklamalar ya da ömürlerinin geriye kalan kısımları üstünde bahse girişmeler oluyordu, tepki vermemeye çalışıyordum.

Hayır kafamda bir plan yoktu, gerçekten yoktu! Hiçbir kaçış planı yapmamıştım, hele böyle bir şey hiç yoktu. Sadece kendime gelmeye, kafamı toparlamaya çalıyordum, kızım beni çağırdığında cevap verebilmem için.

Ah evet, bir şey daha... beynimi çalıştırmaya, bellek alıştırması yapmaya çaba gösteriyordum. Bir gün, gittikçe sık yaptığım gibi, okuyordum. Eski bir macera romanıydı ve Lehçeden çevrilmişti; öykü güzel işlenmişti ve sonunu merak ediyordum. Sayfalarını hızlı hızlı çeviriyordum. Birden, başımı kaldırdığımda, bakıcının meraklı gösterileriyle karşılaştım. Her zamanki yavaşlığımdan kurtulmuştum, hareketlerim canlı, sinirli, enerjik olmuştum ve bakıcı kadın bunu fark etmişti. Doktora haber vermeden önce, emin olmak için bana bakmaya devam ediyordu. Bunun üzerine, ritmimi yavaşlatmaya çalıştım ve bunun için de bazı paragrafları iki ke-

re okumaya başladım. İşte o zaman, bütün paragrafları ezberlemeye karar verdim. Benim "zihinsel eğitimim" için yararlı mıydı bilmiyorum ama yeteneklerime güvenmeme yardımcı oluyordu.

Evet, evet, beni iyi anladınız. O bakıcı normal ritimle okuduğum için beni Dawwab'a ihbar edebilirdi!

Malikânedeki düşünce, hastanın ajitasyon potansiyeline sahip oldukları ve şiddetli buhran geçirebilecekleriydi. Rölantide oldukları sürece, tehlike yoktu. Her ani hareket, her ajitasyon belirtisi bir buhranın habercisi olabilirdi.

Bu yüzden, Nadya'yı ya da ondan gelecek bir işareti beklerken dikkatli olmalıydım. Sanırım kızımın da en büyük isteği beni kurtarmaktı. Ama bu nasıl olacaktı? Beni görmek için hapishaneme sızmak başka, beni oradan kaçırtmak başkaydı.

Kızım, işini başarmış olmaktan, klinik müdürüne oyun etmekten gurur duyuyordu. Hele, mucize kabilinden, mektubu elime tutuşturmuş olabilmekten. Benimle konuşmuş olmaktan, kucaklaşmış olmaktan... Beni, bir yabancıyı kucaklar gibi, daha da kötüsü, can sıkıcı biriyle tokalaşır gibi kucaklamıştı. Ama her ikimiz için, bu ilk öpüşmemizdi. Sanki sevgilimden söz eder gibi konuşuyorum. Kızıma ilk öpücüğüm idi, yirmi yıl içinde tek öpücüğüm! Haftalar geçtikten sonra bile etkisindeydim! Şimdi bile, o anları yeniden yaşayınca...

Özür dilerim, nerede kalmıştık?

Ah evet, kızımın tasarılarından söz ediyorduk. Ziyaretinin çok mükemmel geçtiğini söylemiştik. O kadar ki... her şeyde başarılı olacağına inanmaya başlayacak kadar... ertesi haftaları, plan kurarak geçirmişti. Gözüpek planlar... kaçırma planları! Kurnazlığın yeterli olmadığı, başka araçlar kullanılması gerektiği sonucuna varmıştı. Evet, kaçırma!

Zavallı yavrum, gönlü aklını çelmişti!

Yeniden Bertrand'a gitmişti, yardımını sağlamak amacıyla. Dönüşünden bu yana, onu ilk kez görüyordu ve Malikâneye nasıl girdiğini ve benimle nasıl karşılaştığını anlatmıştı. Bertrand, onu önce sevgiyle hattâ hayranlıkla dinlemişti. Kızımda, ses tonunda, kendi gençliğini, Clara'nınkini ve benimkini bulmuştu. Ancak kı-

zım, olumlu tepki alıp yeni tasarılarından söz edince, Bertrand'ın yüzü asılmıştı:

— Buraya kadar yaptıkların onurlandırıcı. Bundan gurur duyabilirsin ve benim, annenle babanın eski bir arkadaşı olarak gurur duymamam elimde değil! Ama dikkat! Baban hakkında anlattıkların, bana onunla son karşılaşmamızı anımsattı. Böylesi ciddi bir konuda gerçek izlenimlerimi senden saklayacak olursam, gerçek bir dost değilim demektir. Baban yarım bir adam, heyecanlarını sevecen davranışlarla, gözyaşlarıyla gösterebiliyor ama daha öteye gidemiyor. Seninle konuştu mu?

— Sadece mersi dedi. Başka bir şey diyemezdi çünkü Müdür bize bakıyordu. Durumu, özellikle belli etmemek gerekiyordu.

— Sen bunu, özverili ve yiğit ruhunla böyle değerlendiriyorsun. Oysa ne yazık ki gerçek, çok farklı. Ben babanı gördüm, onunla yan yana üç saat geçirdim. Konuşabileceğini biliyordu, tehlike yoktu. Bana "beni yanında götür" diyebilirdi. Yanında ben ve büyükelçi olmak üzere, hemen gidebilirdik, üçkâğıtçı kardeşinin diyebileceği hiçbir şey olmazdı. Ama hayır, İsyan hiçbir şey söyleyemedi, tek bir sözcük etmedi. Ayrılacağım sırada son bir ümitle ona doğru gittiğimde, istediği her şeyi söyleyebilirdi, yalnızdık. Yine bir şey söylemedi. Sadece senin resmini cebinden çıkartabildi. Sevecen, dokunaklı bir davranış ama yarım bir adamın davranışları.

Seni, yirmi yaşında, babasını hiç görmemiş bir genç kız olarak karşımda görüp bu sahneyi anlattığımda, gözlerim dolmuştu; sense benden yüz kat daha heyecanlıydın. Harikuladeydin. Onu kucaklamak, unutmadığını söylemek için görmeye gittin. Çok iyi. Alkışlıyorum. İki mükemmel arkadaşıma layık bir kızsın. Ama şimdi gerçekle yüzyüze gelmek sırası. O adam, yarım bir adam, bu büyük haksızlık ama gerçek bu! Onu son gördüğümde, artık aynı adam değildi. Heyecanlarını ancak gözyaşları ile ya da kucaklamayla gösteriyordu, işte o kadar! O tarihten sonra timarhanede geçirdiği on altı yıl, durumu daha iyileştirmemiştir.

Böyle bir planı uygulamaya kalkıştığında ne gibi tehlikelerle karşılaşacağını düşünmek bile istemiyorum. Tehlike gözünü korkutmuyor, emin ol, beni de korkutmaz. Diyelim ki kaçırma olayı düşündüğün gibi gerçekleşti, diyelim ki babanı, yakalanıp çift kilit altına konulmadan oradan çekip çıkardın, hattâ daha ileri gideyim, diyelim ki buraya, bu daireye geldi, şu koltukta oturdu... ne

olacak? Durumunu anlayacak ve onu benzer bir yere kapatmak zorunda kalacaksın. Bir evladın, bir dostun çözemeyecekleri tıbbi, zihinsel, ruhsal sorunlar vardır. Alışkanlıkları, arkadaşları olan bir ortamdan onu koparıp alacak ve belki de daha az sevecen, daha kapalı bir başka kuruluşa yerleştireceksin."

Kızım, Bertrand'ın yanından sövüp sayarak ayrılmış. Bir kez daha tek başına hareket etmeye karar vermiş. Ancak kararlılığı sarsılmış bulunuyordu. Duyduğu sözler kafasını karıştıracaktı.

Beni bırakmayacağı vaadine asılarak yokuşu çıkmaya başladığım bir sırada, o –henüz açıkça kendisine itiraf etmemiş bile olsa– vazgeçmişti. Ama ben bulunduğum yerde bunu bilemezdim. Günün birinde çıkıp geleceğinden emindim ve hazır olmak istiyordum.

Nadya'yı bekleyerek yaşadım. Yıllar boyu, her gece uykuya dalmadan önce, ertesi günü geldiğini görecek miyim, hangi kimliğe gizlenerek ve ne gibi şeyler uydurarak gelecek diye düşünüyordum.

Ama beklediğim yarınlar, dünde kaldı. Hayır; kızım bir daha hiç gelmedi. Ona kırgın değilim, neden gelsindi? Beni kurtarmak için mi? Beni bir kez kurtarmıştı. İyileştirici sözler söylemişti. Yokuşu tırmanmaya başlamıştım. İçimdeki dipsiz kuyunun duvarlarından yavaş yavaş tırmanıyordum. Savaşıyordum! Sisi dağıtmak, aklımı başıma toplamak, belleğimi güçlendirmek, isteklerimi uyandırmak için savaşıyordum! Bu artık benim savaşımdı, yalnızca benim!

Bu savaşı, iki kat özenle sürdürmeliydim. Talihsiz dostlarımı, davranışlarını taklit etmek için gözlemeye devam ederek... çünkü her geçen gün, sersemlik durumum ile uyanıklık durumumun hiç de aynı olmadığını fark edebiliyordum. Nitekim, konuşurken yalnızca sözlerimin hızı, yalnızca vurgusu, yalnızca o bitmez tükenmez, cümleleri uzatan "eeee"ler değil, sözcük dağarcığı da değişiyordu. Anımsattığı istekler körletilmişse, sözcükler de unutuluyordu. Her şey, söz, bakış, bir şey yerken yüz buruşturma ya da buruşturmama, binlerce küçük ayrıntı, hastanın usul usul sersemleştirici dozu yutan ile yutar gibi yapanı birbirinden ayırıyordu.

Bütün bunlara karşın, kaçmayı düşünmüyordum, henüz değil. Elde ettiğim, sabırsız bir davranışla yitirilemeyecek kadar de-

ğerliydi. Ne yani? Bir yük kamyonuna gizlenerek mi? Duvarı atlayıp, muhafızlardan daha hızlı koşarak mı? Hayır, şansımı bu yollardan deneyemezdim.

Gitmek, Tanrı'nın günü bunu düşünüyordum. Tımarhaneden uzaklaşmak, başka bir yerde olmak, özlemini çektiğim buydu. Ama bir engeli aşmak için fiziksel bir çaba harcamak? Yo, hayır. Kızımı bekliyordum.

Diyeceksiniz ki, gelmeyince ne oldu? Yanıtı, sorunuzun içinde. Sonu gelmeyen an, ulaşılmayan an yoktur. Büyük bir tutku ile beklenilirse, zaman geçtikçe beklenilen günün yaklaştığı sanılır... Bir yıl mı geçti? Daha iyi denilir, hazırlanacak zamana ihtiyacı vardı. İki yıl mı geçti? Gelmesi yakın...

Kaldı ki, Malikânedeki zaman, dışarısı gibi geçmiyordu. Kimse hapishanedeki gibi çentik atmıyordu. Hepimiz, ömür boyu hapistik. Ömür boyu, birbirinin eşi günler... gün saymanın ne yararı vardı?

Son Gece

Saat gecenin on biri, belki de on bir buçuğu olmuştu, acıkmıştık, dinlenmemiz iyi olacaktı. İsyan ile birlikte, gece açık bir birahanede soğan çorbası içmeye çıktık.

Yemekte, aramızda bir sessizlik olduğu sırada, iç cebinden, kırmızı deri kaplı, yaldızlı bir dille kilitlenen eski bir ajanda çıkarttı. Sayfalarını çevirmem için bana uzattı:

— Aklımdan geçenleri yazmıştım. Son zamanlarda, Malikânedeyken yazdım.

Sayfaları gözden geçirdim. Çoğu beyazdı, diğerlerine başlıksız, noktasız, uyaksız şeyler yazmıştı. Onun izniyle şu birkaç satırı naklediyorum:

Ardımda cennetin kapıları çarptı dönmedim
Ayaklarımda ayaklarımın gölgesi yolum boyunca duvara
kadar uzanıyor

Kapalı gözkapaklarımın altında gölgeme basıyorum tıpkı
kan damarlarına benzeyen Anadolu yollarındaki gibi
Belleğimde kâgir ve hayal camlı daha güzel bir evin anısı,
Kulaklarımda kentin uğultusu Babil'in tatlı uğultusu
Eskiden eskiden çöllerde yok olmuş ulusların ileri karakolları
Eskiden eskiden gökyüzünün merdivenleri eskiden eskiden
sabırsızlık çağı eskiden gelecek

Sonra birlikte otel odasına döndük. İkimiz de çok yorgunduk ama zamanımız azalmıştı, gerdanlığın son parçasını tamamlamak gerekiyordu. Beni yatıştırmak istercesine:

— Hikâyemden az bir parça kaldı, dedi. Yetmişli yıllara geliyorum.

Dışarda, sesi bize kadar ulaşan bazı olaylar oluyordu. Ses derken, silah sesi demek istiyorum. Patlamalar, yoğun ateş, ambülans sirenleri.

Henüz savaş yok. Sadece habercisi salvolar. Gürültülü, gittikçe sıklaşan şiddet olayları. Dışarda insanlar ne olup bittiğini belki anlıyorlardı, bize sadece gürültü ile yetinmek kalıyordu. Sonra bu gürültü bizi rahatsız etmeye başladı. Size "Sıkkın" denilen hastadan daha önce söz ettim mi? Sanmıyorum. Talihsiz arkadaşlarım arasından, sanırım sadece Lobo'dan söz ettim. Sıkkın, Lobo'nun tam tersiydi. Lobo, ince, hassas, zararsız biriydi, bana, ailesi ısrar ettiği o da onları kırmak istemediği için orada bulunduğu izlenimini verirdi; dünyanın kendisine göre olmadığını, çok erken ya da çok geç geldiğini, ya da dünyanın kötü bir yerine geldiğini düşünürdü. Kısacası, sessiz sedasız, elini ayağını çekmiş biriydi, tek istediği şey, ara sıra piyanonun taburesine oturmaktı.

Sıkkın için durum öyle değildi. O buraya, bambaşka bir "güzergâhtan" –öyle denilebilirse– gelmişti: Cinayetten! Bir gün, bir delilik anında, elinde kasap bıçağı ile sokaklarda koşmuş, geçerken on kadar insanı yaralamış ve yakalanmadan önce bir de kadını ağır yaralamıştı. Avukatı sorumsuz olduğunu ileriye sürmüş, bu görüş kabul edilmişti. Ailesi onu doktor Dawwab'ın örnek kliniğinde yatırana kadar, birkaç ay resmî bir kuruluşta yatmıştı. Ara sıra, dudakları titrer, öldürme isteğinin teptiği anlaşılırdı. Ancak sakinleştiriciler sayesinde –sanırım ona bizden daha fazla veriyorlardı– yatıştırılıyordu.

Şimdi ondan söz ediyorsam, o dönemde, endişe verici bir davranışı olduğu içindi. Bu bir şiddet gösterisi değildi, doktorlar buna çare bulurlardı, bir çeşit sessiz, için için sevinçti. Ne zaman bir yaylım ateşi duyulsa, sıkkın, bir suç ortağından şifreli bir mesaj alıyormuşçasına sevinirdi. Ya da dış dünya kendisine uzun süre kötü davrandıktan sonra, sonunda iyi yönlerini kabul etmiş gibi sevinç duyardı. Adam uzun boylu, gür kızıl saçlı, kalın enseli, çıkık çeneliydi. Güçlü elleri vardı ve bu elleri bir bıçakla korkmadan düşünmek olanaksızdı. Gülümsediğinde, başkaları benim kadar endişelenir miydi bilmem? Bakıcılar, ilk buhran belirtisinde onu bağlamak için yakından izlerlerdi. Ama o hiç hareket etmezdi. Gülümsemekle yetinirdi.

Çatışmalar sıklaşıp, bulunduğumuz yere kadar geldiğinde, Sıkkın kendinden geçmeye başladı. Diğerleri, hastalar ve bakıcılar,

Malikânenin işgal edileceği korkusu içinde yaşamaktaydılar. Gerçi Malikâne bir kale gibiydi, sağlam ve yüksek duvarları ve çatıda gözetleme yuvaları vardı. Çevremizdeki milislerden her biri, Malikâneyi bir kale gibi, genel karargâhları gibi kullanmak isteyebilirlerdi. Ya da silahlı birkaç serseri orayı yağmalamaya kalkışabilirdi; bu deli zenginlerin barınağında hazineler saklanıyor olamaz mıydı? Ya da en azından para eden değerli birkaç parça eşya? Dawwab, kendisini korusunlar diye semtteki çete başlarına para veriyordu.

Malikânedekilerin "dışarısı" ve "dışardaki insanlar" hakkında fazla bilgileri olmadığını söylemiştim. Sadece Sıkkın zafer havalarına bürünmüş olsa da, aramızdan çoğu başını "böyle biteceğini biliyordum" der gibi sallıyordu. Hastalar arasında korkuya kapılan tek kişi bendim. Lobo'nun dışında kimsenin tahmin edemeyeceği bir nedenden ötürü... Lobo'ya açılmıştım ve o da beni yatıştırmaya çalışıyordu: çevremizde olanları haber alan Nadya'nın, hayatımın tehlikeye düşmesinden endişe ederek gelmesinden korkuyordum. Hayır, gelmesini istemiyordum. Böyle bir tehlikeye atılmasını istemiyordum. Ortalık sakinleşmeden önce değil!

Bugün, böyle bir maceraya atılmayacak olduğunu öğrendim. Genç bir adamla tanışmış ve kısa bir süre önce evlenmiş. Kocası ile Brezilya'ya gitti. Bir delilik yapmasından en korktuğum an, Atlantik'in öte yakasında hamileymiş... Birkaç gün önce, çocuğu ister kız olsun ister oğlan, adına Bakü diyeceğini haber aldım... Benim anımı böyle sürdürecekti. Artık kuryelikler, tuhaf maceralar tarih olmuştu...

Allahtan kliniğin çevresindeki olaylar kötüye gitmekteydi. Milisler, daha gürültülü silahlar edinmişlerdi, ne uyayabiliyor, ne yiyebiliyor, ne okuyabiliyor ne de eskisi gibi iskambil oynayabiliyorduk. Kulağımız pencerelerde, her top atışı ile sıçrayıp, bağrışıyorduk.

Sonra bir gün Dawwab yok oldu. Silahların ara vermesinden yararlanıp, arabasına bindi, kaçtı. Meslektaşlarına haber vermiş olmalı çünkü aynı akşam, bütün personel, buhar oluverdi! Ama biz hastalara bir şey söylememeye karar vermişlerdi. Hayır, tek bir sözcük bile. Bizi, nakledilemeyecek kadar ağır bir yük, gerçeği söyleyemeyecek kadar ne yapacağı belli olmaz yaratıklar diye nitelemiş olmalılar... bizi kendi kendimize bırakıvermişlerdi.

Bunu fark ettiğimizde gece olmuştu. Yaylım ateşi yeniden başlamıştı. Klinik, iki düşman milis kuvveti arasındaki tampon bölgede, kimseye ait olmayan topraklar üzerinde bulunduğu için, işgal edilmemişti. Her iki taraf bunca hırsla çatışıyorsa, her biri diğerinden önce kliniği ele geçirmek istediği içindi. Korkunç günler bekleniyordu. O uğursuz yatıştırıcıların verilmeyeceği günün ertesinde de korkunç şeyler bekleniyordu. Uğursuz ama ne yazık ki gerekli; hastalar yatıştırıcılardan aniden yoksun kaldıklarında, birbiri ardından buhran geçirdiklerinde neler olacağını düşünmek bile istemiyordum.

O geceyi ömür boyu anımsayacağım. Birinci katta, sütunlu, balkonumsu bir yerdeydik. Orası sağlık personeline aitti ama Lobo ile birlikte gelip oturmuştuk ve diğerleri, iskemleleri sürerek bizi izlemişlerdi.

Karanlıktaydık, tepemizden sarı, sonra kirmızı, sonra gene sarı, daha sonra yeşil izler bırakan mermiler geçiyordu. Ara sıra ortalık ışıyor, ardından patlamalar oluyordu. Gözlerimi Sıkkın'ın mest olmuş yüzünden ayıramıyordum ve kendi kendime, ilaç verilmediğinden ertesi günü nasıl bir canavar kesileceğini soruyordum.

Bütün gece sandalyelerimizin üzerinde mıhlanıp kaldık. Genelde, bizleri gelip alırlar ve akşam yemeğine götürürlerdi, yemekten sonra biraz oturur, sonra da bizleri odalarımıza götürüp ışığı söndürürlerdi. Ne yapacağımızı söyleyecek kimse kalmadığı için, hiçbir şey yapmıyorduk. Öylece oturuyorduk. Orada, yemeden, yatmadan, kımıldamadan, sonsuza dek durabilirdik.

Sonra, dağların ardından güneş doğdu. Gün ışığı ile yalnız ateş değil sesler de yok olmuştu. Birkaç kısa dakika süresince, tam bir sessizlik. Manzara muhteşemdi! Tepeleri, köyleri, uzak kentleri, tan ağarırken hafif mavi, beyazımtırak olan sahili ve denizi bir bakışta kıcaklamak olasıydı. Her yerde yıkılmış evler, sokaklarda cesetler, barikatların üzerinde kirlenmiş bayraklar olmalıydı... çıplak gözle bunları görmek olanaksızdı. Sadece huzur verici sonsuzluk! Mavi, yeşil ve hatta kuş cıvıltıları.

Birden art arda patlama sesleri. Bir daha, bir yenisi daha. Her şey yeniden başlayacaktı. Ayağa kalktım. Yüksek sesle "Gidiyorum" dedim. Kimse tepki vermedi. Sıkkın'ın gülümsemesi arttı.

Lobo'ya dönüp bakışlarımla sordum. Bunun üzerine o da kalktı ama sadece omzuma vurup "Talihin açık olsun" demek için. Arkasını dönüp gitti. Birkaç saniye sonra piyanosundan Varşova konçertosu duyuldu. Bombardımanlar enikonu yoğunlaşmıştı ama müziğin sesi bastırıyor, eşlik ediyordu.

Odama gittim, birkaç parça eşya topladım. Ne bavul, ne çanta, yalnız cebe girecek şeyler. Bazı kâğıtlar, biraz para, ajandam, ve ilaçlar, başka bir şey değil. Yola koyuldum.

Evet, yaya. Ana kapıdan geçtim ve yolun kenarından, başkente doğru yürümeye başladım. On beş kilometre kadar vardı. Normal zamanda kimse bu mesafeyi yaya gitmeyi düşünmez. Ancak o sabah hiçbir şey normal değildi. Ne ben, ne yol, ne insanlar, ne koşullar. Yürüdüm. Her zamanki yürüyüşümle. Acele etmeden ama hiç durmadan. Hiçbir şey işitmeden, hiçbir şey görmeden. Ayakkabılarımın ucuna ve yoldaki çakıl taşlarına bakarak yürüyordum. Tek başıma. Ne yaya, ne de araç. Yerleşim yerlerinde bile insanlar adeta gömülmüşlerdi ya da daha uyuyorlardı.

Yolum, aile evimizin önünden geçiyordu. Ya da evden geriye kalmış olandan... İçeri girdim. Bir tur attım, tekrar yola koyuldum.

— Bekleyiniz!

(Bu parantezi açmadan önce çok duraksadım, kahramanımı sahnede, sözünü ettiği kişilerle başbaşa bırakmaya niyetliydim. Ancak bundan sonrası hakkında susacak olursam, rolümü iyi oynamamış olacaktım. Konuşmamızın başında, perşembe günü, İsyan ilk kez kardeşinin adını söylediğinde, yerimden sıçramıştım. Bir süre önce, bir gazete haberinde, ellili yıllarda kısa bir süre Bakanlık yapmış Salem Kitabdar adlı bir iş adamının, Beyrut yakınlarında, çatışmaların olduğu bir tepede bulunan evinin yıkıntıları arasında ölü bulunduğunu okumuştum.

Olayı birkaç kez karşımdakine anlatmak istedim ama her seferinde yeri geldiğinde anlatmak üzere kendimi tuttum. Doğduğu evi ve sevilmeyen kardeşinin yazgısını ne zaman söyleyeceğini merak ediyordum ve ev ile kardeşin aynı anda yok oluşunun, ülkeden ayrılmasıyla ilgisi olup olmadığını bilmek istiyordum.

Öykünün burasına geldiğinde, söylemezlik edemeyecekti. Onu gözlüyordum. Eve uğradığını kaçınarak söylemişti. Fazlasıyla kaçınarak. Yoluna devam etmeye hazırlanıyordu. Onu durdurmalıydım.

— Bekleyiniz!

Huzursuzdum, beraber geçirdiğimiz son üç dört gün olmadığım kadar huzursuz. Olayları aceleye getirmek, öyküsünü başka yöne çevirmek istemiyordum, söylediklerinin kendi akışı içinde devam etmesini istiyordum... yine de suskunluğunu sonuna kadar sürdürmesini kabul edemezdim, zaman daralıyordu.

Bunun için de sordum:

— Eviniz ne durumdaydı?

— Haraptı. Duvarlar yıkılmamıştı ama alevler yüzünden is içindeydi ve delik deşikti...

— Orada çok kalmadınız...

— Hayır, bir tur attım, anahtarları aldım ve gittim.

— Hangi anahtarları?

— Bütün anahtarları. Bakın!

Bavulundan eski bir okul çantası çıkarttı, içindekileri yatağın üzerine boşalttı. Elli kadar anahtar vardı. Ne ellisi? yatağın üzerine savrulmuş anahtar sayısı belki yüz, iki yüz kadardı. Bazıları demet halinde, bazıları tek... bazıları görkemli, eski zaman usulü, dökme, işlemeli... dolapların, sandıkların, çekmecelerin, oda kapılarının, sokak kapısının anahtarlarını toplamıştı; teneke kutulara atılmış paslanmış anahtarları da... onları toplayıp yanına almasının nedenini anlayamıyordum; onun için "canını kurtarmanın" yararı mutlaktı, ona karşı gelmek istemedim.

Ne var ki, kafamın içindeki sorular bitmiyordu. Neden kardeşinden söz etmiyordu ki? Onu ölmüş, yüzü kanlı ya da can çekişirken gördüğü için, unutmaya mı çalışıyordu? Başına gelenleri hâlâ bilmiyor muydu? Yoksa... böyle bir şey aptalca ama, dürüst davranmam gerektiği için aklımdan geçeni söylemeliyim: karşımda duran adam, yıkıntı halindeki evine uğradığında, kardeş katili olabilir miydi?

Ona daha yakından, çekinmeden baktım. Pırıl pırıl gözlerini, iş görmemiş ellerini, yaşlı çocuk kafasını, huzurlu ve parlak dudaklarını inceledim... vicdan azabı çeken bir adama hiç benzemiyordu, hele soğukkanlılıkla adam öldürecek birine hiç. Ona ne kadar baksam, sadece saflık ve dürüstlük görüyordum. Kuşku çekecek bir şey yoktu, ya da olsa olsa yüzünde hafif bir titreme ve bakışlarında zaman zaman bir dalgınlık... uzun çilesinin yansıttığının dışında hiçbir şey...

Hayır, Habil'den, Kabil'i öldürdüğü için kuşkulanmayacaktım! Bu kara düşünceleri kafamdan attım. Her şey, kardeşinin durumunu bilmediğini gösteriyordu; kimse ona haber vermemiş, gazeteleri okumamış olmalıydı.

Kendi kendime, üzerinde durmayalım dedim! Benim şaşkınlığımı

fark etmediğini umarım; böyle alçakça bir kuşku ile ondan ayrılacak olursam, üzülürüm...

Sırf vicdanımı rahatlatmak için son bir soru yönelttim:

— Evde kimse yok muydu?

— Hiç kimse. Yoluma devam ettim.)

Başkentin varoşları daha canlıydı. Gürültülü ama olaysız bir banliyöye gelmiştim. En azından o gün için olaysız. Bir taksi beni Fransa Büyükelçiliği'ne götürmeyi kabul etti. Oraya vardığımda, Bertrand'ın adını verdim. Benim Susam'ım Bertrand idi. Kapılar açıldı. Makineler tıkırdadı ve ertesi gün Paris'teydim. Şansım varmış. Arkadaşım üç haftalığına Japonya'ya gitmeye hazırlanıyormuş. Beni görmek için yolculuğunu kırk sekiz saat erteledi.

Karşılaştık. Biraz mahçuptu diyebilirim. Benim kayıp biri olduğumu düşünmüş olmaktan ve özellikle bunu, ona buna ve hattâ Clara'ya yazmaktan mahçup... ama suçlanabilir mi? Her şey, benim iyileşmeyeceğimi gösterir gibiydi. Kaldı ki, hiç kimseye kırgın değilim...

Bertrand ile uzun bir gün geçirdim, eskisi gibi söyleştik. Gece uçacaktı, kalan birkaç saati en iyi biçimde kullanmaya çalıştık. Anlatacak o kadar çok şey vardı ki... Bana Nadya'yı anlattı, tasarılarını, neler konuştuklarını, evliliğini, çocuğunu...

Sonra Clara'dan söz etmek istedi. Sözünü kestim. Ben yokken neler yaptığını bilmek istemiyordum. Herhalde yirmi sekiz yıl boyunca beni bekleyip, sızlanmamıştır. Soyadlar, tarihler, adlar... bir vakitler birbirimizi sevdik ve bizi ayıran ne varsa, bizim kusurumuz değil. Geriye bakacak vaktim kalmadı.

Bertrand'dan sadece karımın adresini istedim. Ona yazdım. Yazmak için koca bir gün harcadım. Başıma gelen her şeyi, nasıl yaşamışsam olduğu gibi yazdım. Nasıl düştüğümü, Nadya sayesinde nasıl ayağa kalktığımı...

Sonra ona randevu verdim.

Hayır, bana cevap vermedi, vereceği bir adres bırakmamıştım.

Gerçi ona telefon edebilirdim ama telefonda çok heyecanlanırdım, kullanmaya o kadar az alışıktım ki... zihinsel durumum hakkında ona anlattıklarımdan sonra, heyecanımı yanlış yorumlayabilirdi...

Bana çok acele cevap vermesini de istemiyordum. Olumlu ya da olumsuz, cevabının candan olup olmayacağından emin değilim.

Onun için ona sadece randevu verdim. Uygun olabilecek en yakın tarihte, gelmesi için gerekli vakti vererek... gelecek olursa.

Hangi gün, neresi olsun diye düşündüm. Sonra çözüm, apaçık gözlerimin önüne serildi. Sadece eski buluşmamızı tekrar edecektik. 20 Haziran, öğle vakti, Horloge rıhtımı. İki kule arası.

Evet, 20 Haziran yarın.

Öbür randevuya gelmişti, buna neden gelmesin? Ne dersiniz?

Pazar

Birbirimizden sabaha karşı ayrıldık. Sıcak, sevecen bir tokalaşma, ikimizde de minnet duygusu ve bir daha görüşme düşüncesine sahip olmayış... beklediğim sorunun da gelmeyişi: bütün bu notlarla ne yapmak niyetindeydim. Çalakalem doldurulmuş altı defter. Ne yapacağımı henüz bilmiyorum diye cevap verirdim. Öyküsünün, yirmi yıl bir dosyada uykuya yatacağını bilemezdim ki... Ama hiçbir şey sormadı. Sanırım, onurunu yollara düşürmek ve eğilip toplamamak alışkanlığını edinmişti.

Ona son bir endişeli bakış fırlattığımı fark edecek miydi? Neler tasarladığımdan kuşkulanmış mıydı? Sanırım yapacağı buluşma ile, başka bir şeye dikkat edemeyecek kadar meşguldü. Saatlerin geçmek bilmediği bir sırada karşısına çıkmıştım. Bir boşluğu doldurmuştum, belki yaşamını kâğıt üzerine dökmek gibi gizli bir niyetini gerçekleştirmiştim. Artık kendisini bırakmamı istiyordu. Otel odasından çıktım.

Yapmayı tasarladığım iş bana ne gurur vermekteydi ne de utanç! Öğleden birkaç dakika önce, buluşacağı yere gittim. Hayır Horloge rıhtımına değil, ama tam karşısına, Seine nehrinin öteki yakasına, bir kafenin birinci katına geçip oturdum. Başka türlü davranabilir miydim? Geçirdiğimiz günlerin kaçınılmaz sonucuydu. O kadının var olup olmadığını, neye benzediğini, gelip gelmeyeceğini ve yirmi sekiz yıl sonra nasıl karşılaşacaklarını merak ediyordum.

Ne gurur duyuyordum ne de utanç demiştim. Oysa utandığım bir şey vardı: yanıma bir dürbün almıştım. Gerekliydi. Rehberlerin, nehrin bu kısmının genişliği hakkında ne dediklerini bilmiyorum ama karısının kolayca görünmeyeceğini bilecek kadar buralarda gezinmişliğim vardı.

Orada olacağını bildiğiniz birini dolaşırken tanımak, beyaz saçlarını, boyunu, endamını, yana eğik kafasını saptamak başka, yüzünü sabırsız gözlerini, ovalayıp durduğu bileğini, geç açmış inci çiçeklerinden buket benzeyen bir şeyi elinde tuttuğunu görmek başka...

Saatim tam on iki, endişeli değilim diyemem. Gelirse, bir hayata ye-

niden başlanacak. Yıllar ve yıllar geçti ama zaman, bir yansımadır: geçmiş saatler ve günler, haftalar ve yıllar sonunda aynı kül yığınına sahip olurlar. Gelecek, sonsuzluğa kadar gitse de, saniye saniye yaşanır. Clara gelirse, bir an kesintiye uğramış öyküleri devam edecektir.

Ya gelmezse? Beni endişelendiren de buydu. İsyan, sadece bu buluşma için yaşıyordu, gelmezse ne yapacağını düşünmüş müydü?

Buluşma yerini seçmedeki gerçek neden konusunda kuşkulanmaya başlamıştım. O rampa, o şuracıktaki köprü, yüzyıllardır sonu gelmeyen vaatlere tanık olmuş nehir...

On ikiyi üç geçiyor. Dürbünümle her bakışımda, komşu masadaki genç çift fısıldaşıyor. Ne sanıyorlar, bilmiyorum. Yaptığım şey onları ilgilendirmez ama yine de huzursuzlanıyorum. Karşıda, adamımda bir hareket var. Uzaktan verdiği izlenim en azından öyle. Kendi çevresinde birkaç kez döndü, bir teknenin geçmekte olduğu nehire sarkarak baktı. Köprünün üzerindeki turistler, birşeyler işaret ediyorlar, belki de ona! Cevap vermiyor, arkasını dönüyor. Yüzünü görmez oldum. Sanki omuzları çökmüş...

Masaya kahve parasını bırakıp, kalkıyorum. Hızlı yürüyorum. Belki beni gördüğüne memnun olmayacaktır, belki nezaketi bir yana bırakıp, daha fazla hayatına karışmamamı isteyecektir. Yine de bu kentte, şimdilik, tek dostu ya da en azından yazgısına ilgisiz kalmayan tek insan benim.

Köprüye yöneliyorum, ona bir bakış fırlatıyorum. On ikiyi dokuz geçiyor. Adımlarımı hızlandırıyorum. Köprünün ortasına geldiğimde duruveriyorum. Soluğumu tutuyorum. Önünde bir kadın var. Ufak tefek, kır saçlı, ağırbaşlı bir giysisi olan ama yüzü gülen, şimdiden gözleri kapanmış. Erkeğin başı hâlâ eğik, sırtı hâlâ pervaza dayalı... onu görmedi. Kadın yaklaşıyor. Sanırım birkaç sözcük mırıldanıyor, çünkü İsyan başına kaldırdı. Kollarını da kaldırdı, uzun süre uçmamış bir kuşun kanatları gibi...

Şu anda birbirlerine yapışmış durumdalar. Başlarını aynı biçimde sallıyorlar, onları ayıran yazgıyı utandırmak istercesine... birbirlerini hırsla tutuyorlar. Sanırım henüz konuşmadılar, çünkü ağlıyorlar. Dudaklarımın titrediğini hissediyorum.

Sonra birbirlerini bırakmadan biraz ayrılıyorlar. Dört el, içiçe ama

artık gülümsemiyorlar. Clara uzun bir açıklama yapıyor gibi, İsyan dinliyor, öne eğilmiş, ağzı aralık... Clara ne diyor? Belki de sonsuz geçmişin nasıl olduğunu anlatıyor. Belki gelecekten söz ediyor, birlikte geçirecekleri gelecekten. Belki de, son derece dikkatli biçimde, artık neden aşklarının olanaksız olduğunu söylüyor.

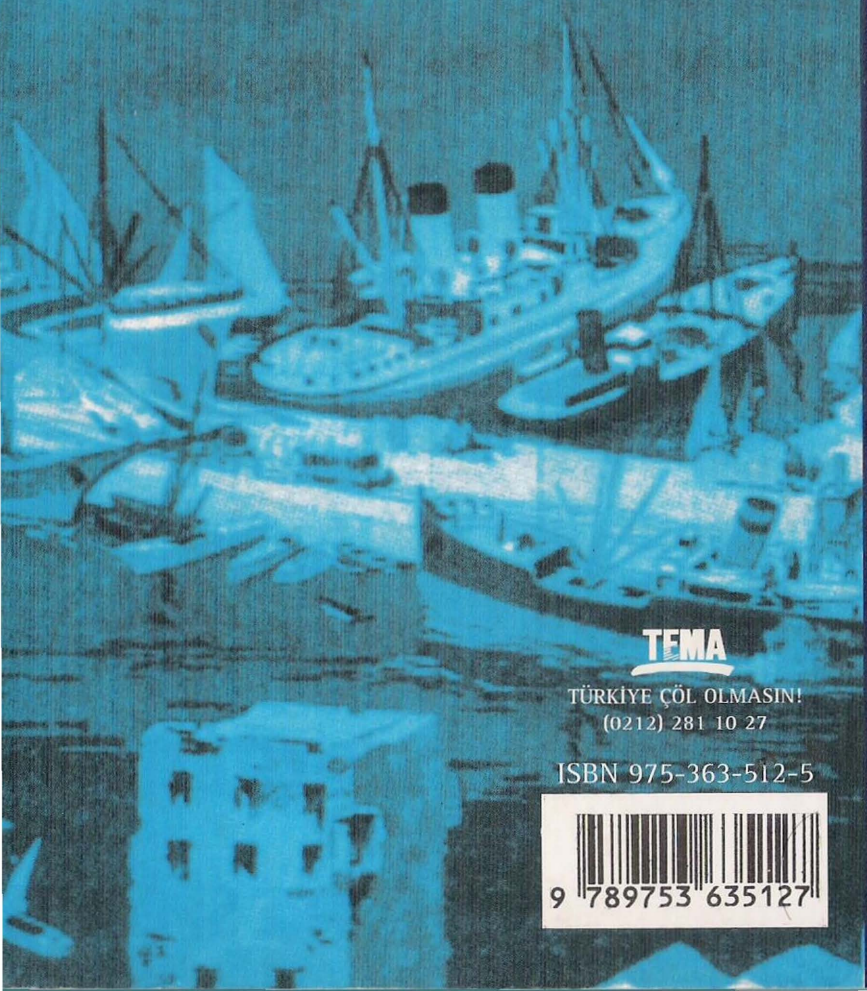
El ele mi gidecekler yoksa her biri kendi yoluna mı? Beklemeye niyet ediyorum, o kadar merak ediyorum ki... ama hayır, bu kadarı yeter, uzaklaşmam gerek.

Yoldan geçenler var, durmuş onlara bakıyorlar, meraklı, duygulanmış... ama ben onlara aynı biçimde bakamam. Ben yoldan geçen biri değilim ki...

"Adana'da ayaklanmalar olmuştu. Kalabalık, Ermeni mahallesini yağmalamıştı. Altı yıl sonra çok daha büyük çapta olacakların provası gibi bir şeydi. Ama bu bile dehşetti. Yüzlerce ölü. Belki de binlerce."

Can çekişen Osmanlı İmparatorluğu ve Beyrut ile Fransa arasında yaşamı sürüklenen İsyan. *Doğunun Limanları* bu yüzyılın başını, bir insanın trajik tarihinin içinden anlatıyor.

Amin Maalouf son romanı *Doğunun Limanları* ile yine YKY'de.

TEMA
TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27

ISBN 975-363-512-5

9 789753 635127